KÜÇÜK İNSANLAR, BÜYÜK SORULAR

Wolfram Eilenberger

Almancadan Çeviren: Süreyya Turhan

AYRINTI

FELSEFE

WOLFRAM EILENBERGER

1972'de Almanya'nın Freiburg kentinde doğdu. Ödüllü bir yazar, gazeteci ve filozof olan Eilenberger, Heidelberg Üniversitesi'nde felsefe yüksek lisansı yaptı, doktorasını ise Zürih Üniversitesi'nde tamamladı. Doktora çalışmaları esnasında gazetecilik yapmaya başladı, yazıları *Die Zeit, Seuddeutsche Zeitung, Der Tagesspiegel* gibi mecralarda yayımlandı. Felsefi düşüncelerin, politika, kültür ya da spor olsun, bugünkü yaşamımıza uygulanmasını tutkuyla savunmaktadır. *Philosophie Magazin*'in kurucu editörüdür ve bugüne kadar dokuz kitap yayımlamıştır. Türkçede daha önce *Hâlâ Hayalleri Olanlar İçin Felsefe* başlıklı çalışması olan Eilenberger'in Mart 2018'de yayımladığı *Zeit der Zauberer: Das große Jahrzehnt der Philosophie 1919-1929* (*Sihirbazların Zamanı: Felsefenin Muazzam On Yılı 1919-1929*) Almanya'da hemen çoksatan kitaplar arasına girdi ve 20'den fazla dile çevrildi. Kasım 2018'de prestijli *Bayerischer Buchpreis*'a layık görüldü. Şu âna kadar Toronto ve Indiana Üniversitelerinde dersler vermiştir.

Ayrıntı: *1277*
Felsefe Dizisi: 19

Küçük İnsanlar, Büyük Sorular
Yarının ve Bugünün Büyükleri İçin 20 Felsefi Hikâye
Wolfram Eilenberger

Kitabın Özgün Adı
Kleine Menschen, Grosse Fragen
20 philosophische Geschichten
für die Erwachsenen von morgen – und heute

Dizi Editörü
Güçlü Ateşoğlu

Almancadan Çeviren
Süreyya Turhan

Yayıma Hazırlayan
Kerem Duymuş

Son Okuma
Selin Aktuyun

© 2009 Berlin Verlag GmbH, Berlin
No part of this book may be reproduced,
in any form without written permission from the publisher.
Published by arrangement with Literarische Agentur Michael Gaeb & AnatoliaLit Agency

Bu kitabın Türkçe yayım hakları Anatolialit Agency aracılığıyla alınmıştır

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Fotoğrafı
Christophel Fine Art / UIG via Getty Images Turkey
Alphonse Daudet (1840-1897) ve kızı, 1890,
Carriere Eugene (1849-1906), Orsay Museum, Fransa

Kapak Tasarımı
Gökçe Alper

Dizgi
Esin Tapan Yetiş

Baskı ve Cilt
Ezgi Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sanayi Cad. Altay Sok. No. 10
Çobançeşme / Yenibosna / İstanbul
Tel: (0212) 452 23 02
Sertifika No: 12142

Birinci Basım: *Şubat, 2019*
Baskı Adedi *2000*

ISBN 978-605-314-362-8
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No.: 3 Cağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayrintiyayinevi facebook.com/ayrintiyayinevi instagram.com/ayrintiyayinlari

Küçük İnsanlar, Büyük Sorular

Yarının ve Bugünün Büyükleri İçin 20 Felsefi Hikâye

Wolfram Eilenberger

Felsefe Dizisi

Felsefe Işığıyla Arayışlar
Prof. Dr. Nejat Bozkurt

Özgürlük Üzerine Bir Deneme
Herbert Marcuse

Felsefeye Davet 1
Veysel Atayman

Kaygı Kavramı
Yasemin Akış

Mitostan Felsefeye
H. Attilla Erdemli

Frankfurt Okulu
Eleştiri, Toplum ve Bilim
Kurtul Gülenç

Spinoza ile Karşılaşmalar
Der.: Güçlü Ateşoğlu & Eylem Canaslan

Hâlâ Hayalleri Olanlar İçin Felsefe
Wolfram Eilenberger

Akıllı Kişiler İçin Felsefe Rehberi
Roger Scruton

Spinoza'nın Sevinci Nereden Geliyor?
Reddedilemeyecek Bir Felsefi Teklif
Çetin Balanuye

İnsan Özgürlüğünün Özü Üzerine
F.W.J. von Schelling

Almanya'da Din ve Felsefenin Tarihi Üzeri
Heinrich Heine

Kuşkuculuk
Phyrrhonculuğun Ana Hatları-Mantıkçılara Karşı-Fizikçilere Karşı
Sextus Empiricus

Kant Felsefesinin Politik Evreni
Derleme, Çeviri ve Giriş
Hakan Çörekçioğlu

Aşkın Metafiziği
Arthur Schopenhauer

Aydınlanma, Devrim ve Romantizm
Modern Alman Politik Düşüncesinin Doğuşu 1790-1800
Frederick C. Beiser

Eleştirel Fragmanlar
Felsefi Aforizmalar
Friedrich Schlegel

Felsefi Masallar
Martin Cohen

Küçük İnsanlar, Büyük Sorular

Yarının ve Bugünün Büyükleri İçin 20 Felsefi Hikâye

Wolfram Eilenberger

İçindekiler

I. Maja Ablayla Yolculuk

Var mı Böyle Bir Arkadaşın? 15
Ben O muyum? 23
Oğlan Olamaz mıydım? 31
Benim Aynen Böyle, Olduğum Gibi Olmamı mı İstemiştiniz? 37
Kim Bu Hikâyeyi Anlatan? 47

II. Her Şey Yolunda mı?

Tanrı Şu Anda Bize mi Bakıyor? 55
Bunun Yeri Neresi? 63
Oçupoçun 69
Noah Niye Hasta? 75
Yanımda Kalacak mısın? 81

III. Sen de Oynamak İster misin?

Taşlar Acı Duyar mı? 87
Köpekler Neden Konuşamaz? 95
Niçin Özür Dileyeyim? 103
Sen de Oynamak İster misin? 109
Seni Döveyim mi Şimdi? 115

IV. Yarın Yeni Bir Gün

İnsan Sözünü Tutmak Zorunda mıdır? 121
Annemle Karşılaşmasan Ne Olurdu? 127
Yine Arkadaş mıyız? 135
Niye Bu Kadar Çok Kitap Var? 141

Büyükbabam Şimdi Nerede? 145
Yarın İçin Son Söz 151
I. MAYA ABLAYLA YOLCULUK 151
II. HER ŞEY YOLUNDA MI? 152
III. SEN DE OYNAMAK İSTER MİSİN? 153
IV. YARIN YENİ BİR GÜN 153

Venla ve Kaisa için, yedi milyardan ikisi...

İnsanlar ve sözcükler birbirlerini eğitirler.
Charles Sanders Peirce

I. Maja Ablayla Yolculuk

Öyleyse şimdi, tartışıp kurduğumuz bu devlet, sanıyorum yeryüzünde hiçbir yerde olmadığına göre yalnızca zihinde bulunur.
Oysa kim bilir, belki de onu görmek isteyip de sonrasında kendi Ben'ine göre düzenleyecekler için bir örnek, göklerde kuruludur.

Platon, *Devlet*, 9. Kitap

Var mı Böyle Bir Arkadaşın?

Sorunun hayati önemine dair

Hayata senin gözünle bakmaya çalışıyorum. Ama beni niye zora koşuyorsun ki? Yarım saatten beri bir arkadaşınla oynuyorsun, olmayan bir kız arkadaşınla. Kendi yarattığınız bir mağaraya çekildiniz, hediyeler alıp veriyor, birbirinizin saçlarını tarıyor, öpüşüyor, belli aralıklarla devleri kovalıyorsunuz. Ben dışarda kalmak zorundayım. Bekçilik etmek, arada bir tehlikeyi haber vermek zorundayım. "Dikkat! Birileri sizi almaya geliyor!" Başlıyor o zaman mağara kazan gibi kaynamaya. Aynı anda hem korkuyor hem seviniyorsunuz. Hem yakalanmak, sürüklenip çıkarılmak istiyor hem de istemiyorsunuz. Devleşen devasa bekçi tarafından. Oyun bu oyun. Kendi dilinizi de icat ettiniz. Çılgın gibi, cırtlak bir sesle çemkiriyorsun.

On yaş daha büyük olsan kesinlikle doktor çağırırdım. Seni alıp götürsün, seni senden korusun isterdim. Ama böyle olunca? Günlük ve sıradan. Yaşıtın çocuklardan dokuzu senin yaptığının aynısını yapıyor. Yaptıklarınızın iyi olduğu, gelişiminiz için elzem olduğu da söyleniyor üstelik. Bir yerlerde okumuştum, hayali arkadaşları olan çocukların, ilerde diğerlerine kıyasla "daha sosyal yetenekli olduğu" yazıyordu. Bu çocuklar büyüyünce kendilerini başkalarının yerine daha iyi, daha kolay mı koyuyorlar demek istenmişti? Kendini başkasının yerine koyabilmek, pek öyle kolay bir şey değil. Anlayabildiğim kadarıyla şu anda kendini senin yerine koyan birisi var, öyle ya. Söylediğine göre ablan "Maja". Öyle mi?

Baba, orada mısın?
Evet buradayım.
Söyle birisi gelsin! He-men şim-di!
Yeter artık, ben bıktım bu mağaracılık oyunundan.
Ablam Maya ama daha oynamak istiyor.
Ablana söyle, bekçi yorulmuş, biraz dinlenmek istiyormuş dersin!
Ama o daha oynamak istiyor!
Bırak o zaman ona ben söyleyeyim!
Olmaz!
Niye olmazmış?
Olmaz işte!
Kendiniz oynayın o zaman mağaranızda. Ben başka bir yol görmüyorum.
Sen bekçisin! Söz dinlemek zorundasın!
Ben artık bekçilik yapmak istemiyorum.
Manyak, manyak baba!

Şımarık, dik kafanın biri ablan olacak Maja. Bazen kavga bile ediyor, tartışıyor, birbirinize anlatıyor, birbirinizle dalaşıyorsunuz. Aynen şu anda mağaranızda olduğu gibi.

Mağaradan çıktın. Sensin, gerçekten sen. Yalnız ve sadece sen. Daha ilk bakışta tanıdım.

Hani ablan Maja nerede?
Uykusu gelmiş, yattı.
Ne zaman kalkar dersin?
Bilmem.
Hiç belli olmaz onun ne zaman kalkacağı öyle mi?
Hımm. Baba, senin öyle bir kız arkadaşın var mıydı?
Ablan Maja gibi mi demek istiyorsun?
He.
Senin yaşındayken benim de ona benzer bir arkadaşım vardı. Oğlandı, adı da Erwin'di.
Peki, nasıl bir çocuktu?
Benden biraz büyüktü. Tıpkı ablan Maja'nın senden biraz büyük olduğu gibi. Dans eder, oynar, birbirimize hikâyeler anlatır, saklambaç oynardık. Bir defasında iyi saklanmıştı, bir türlü

bulamadım, ararken çaya düşmüştüm. Büyükannem öyle diyor. Ondan sonra, çok boks yapardık, ama çook. Boğuşurduk, çok boğuşurduk.

Erwin'le arkadaşlığımız böyleydi işte. Benim ilk arkadaşımdı Erwin. Geriye dönüp onun nasıl birisi olduğunu anlatmam gerekse, benim iyi bir varyantım, iyi bir kopyamdı diyebilirim; o zamanlar hayal edebildiğim en iyisiydi. Benim büyük arkadaşım, konuşarak beni eğiten dostum, beni anlayan, hep yanımda olan, ta içimde hissettiğim biri.

Böylesi hayali bir arkadaş yetişkin biri için nedir, ne anlama gelir? Kişilik bozulması mı? Oldukça dik kafalı, hırslı bir vicdan? Dik kafalı Üst-Ben? Veya niye adını koymayalım ki? Bir zamanlar filozof Sokrates'in Daimon'um dediği içinde duyduğu iç-ses mi? Onu ve başkalarını şu soruyu sormaya zorlayan ses: Ben kimim? Nasıl bir yaşam istiyorum? Ne olmak istiyorum?

Erwin güçlü müydü?
Hem de çok. Ama ben onu yine de defalarca yenmiştim.
Ablam Maja da çok güçlü.
Senin kadar güçlü mü?
Çok daha güçlü. Bir defasında bir timsahla bile güreşirdi.
Güreşmişti.
Aslan yakalamıştı. Çıplak elle.
Nasıl oldu bu?
Ona yumruk attı, boks yaptı. Aynen şöyle, şöyle yumruk savuruyordu aslana.
Aha! Hayal edebiliyorum.
Şöyle! Şöyle!
Yavaş konuş, ablan Maja uyanacak.
Oh...

Yine girdin mağarana, kayboldun. Gidiyorum bile demeden çekip gittin. Çağrıldığında ne anneyi ne de babayı duyarsın, aldırmazsın. Ama o senin biricik, sevgili ablan. Sana ne sorarsam sorayım, cevap hep aynı: Hayır, ben şimdi henüz... Ama ablam Maja bilir, ablam bir kez oraya gitmişti, ablam Maja...

Bunun kişinin kendini tanımasıyla uzaktan yakından ilgisi yok. Olsa olsa yaşına uygun olağanüstülük. Ama sen, siz, onlar? Niye mütevazı olasın ki? Henüz erken bunun için. Erken olgunluk. Kim olmak istediğinle ilgili bir konuşmanın daha başında ablan Maja, bunu söylemek kolay ve mümkün.

"Ne isen o ol!" Sokrates'in "kendini bil" formülü kadar eski bir formül; belki de daha eski. Bu özsöz bir filozofa ait değil. Tragedya şairi Pindar'ın. Aslına bakılırsa, insanın kendisi sürekli bir değişimde kavranır düşüncesini, bu iki özsözün arasına ilave etmek gerekir. Böylece, bilerek ya da bilmeyerek, kişi, aslında onlarla aynı zorlukları dile getirdiğini fark eder. Ne isen o ol. Tedirgin anne babaların deyişiyle senden ne olacak?

Bu soruya verilebilecek olası cevapları aramam gerektiğinde gidip senin odana bakmam yeter. Yaratıcı kaos. Ninen ne derdi? Bir doktor çantası, bir gemi, bir oyuncak bebek, bir ev, bir araba, bir köpek görüyorum derdi. Bir çiçek sulama ibriği. Toplar. Bir ağaç. Bir at. Kalemler. Bir yaprak kâğıt. Kitaplar. Kasetler. Testereler. Çekiçler. Oyuncaklar...

Gelecekteki seni oluşturman için gereken her şey. Artık yapacağın tek şey kalıyor geriye. Olasılıklarını bulmak ve tanımak.

Olasılıkların:

Dikkat! Sizi götürmeye birisi geliyor!
Yok! Yok!
Gerçekten. Ben şimdi içeri girip sizi yakalayacağım, sonra da çıtır çıtır yiyeceğim, saçınızı başınızı, etinizi kemiğinizi!
Hayır, ne olur yapma! Maja abla, uyan ne olur. İmdat abla!
Zerre kadar şansınız yok. Ben polisim, bütün gün yine saçmalık yaptınız. HAAAVVV!
Baba dur! Dur artık, gerzek! Manyak oyun, aptalca. Biz bu oyunu istemiyoruz.
Polis değil? Peki, ne olayım o zaman?
... Kurt!
Peki, o zaman. Kurt. HAAAVVV. Ben bir kurt, insan postuna bürünmüş bir kurt adamım Sizi yiyeceğim, kurt adamlar insan yer, doğamız böyle, genlerimizde var, beni kimse durduramaz!

Abla! Maja! Çabuk, vur şuna yumruklarını, boks yap! Pis manyak, pis manyaksın!
Ne?
İnsan postuna bürünmüş canavar, pis manyak, kokarca!
Haavvv, haaavvv, haavvv, geri, haavvv!
Ayıp! Pis manyak, kokarca denmez.
Pekâlâ, ne denir?

Senden ne olacak? Ne olursa olsun, ama "adam" değil, sen sen olacaksın. Friedrich Nietzsche'nin cevabı bu. Korkmadan, çekinmeden, titrek sesle söylemiyor. Talep ediyor, artık kendilerine değil, bu soruyu çocuklarına soran anne babalarla alay eden bir sesle, gelecekten umutla haykırıyor Nietzsche. Deha dediği bu sesi her insanın ömründe en az bir kez kendi içinde duyduğunu, her zaman ve sürekli duyduğunu, yaşamının çeşitli aşamalarında ve farklı zamanlarda duyduğunu düşünüyor. Karar verme zamanlarında, kişinin kendini krizde hissettiği zamanlarda. "Her genç ruh bu çağrıyı gece gündüz ve her an duyar ve gerçek özgürleşmenin ebediyetten gelen yazgı olduğunu hissettiği anda ürperir..."

Genç bir ruh demekle belli bir yaş gurubu kastedilmez. Nietzsche bu satırları yazdığında otuzunu çoktan aşmış, iç-sesi bastırıp susturma isteminin çok güçlü olduğu bir yaşa gelmişti. Yaşam uzlaşmasının gölgesinin hayallerin ve düşlerin üstüne çöktüğü, darmadağın, odada sağa sola atılmış oyuncakların yerini güncel faturaların aldığı bir zaman. Hareket alanının iyice daraldığı bir zaman. Her şeyden önce çocukların oyunda olduğu bir zaman. Oturmuş olan bir zaman. Yoksa artık oturaklaşmış bir zaman mı desem?

Yetişkin olmanın dışsal belirlenimidir bu: Kişi artık yaşamda ve toplumda yerini bulmuş, yer edinmiştir. Aile kurmuştur. Ses tonunda bir rehavet ve mutluluk hissedildiği zamandır, sesin sessiz memnuniyeti.

Peki ama, seni kimse edindiğin yere zorlamadığı halde yerini beğenmiyorsan ve o sesi duymaya başlarsan? Hâlâ yetişkin misin? Olgunluk göstermek, görev ve ödevlerini yerine getirmek zorunda mısın? *Kendi* görevlerini?

Kendine karşı sorumluluk duymuyorsan bir çocuğun sorumluluğunu nasıl olur da üstlenebilirsin? Kendini rezilce ihmal ettiğin halde başkalarına karşı görevlerden nasıl bahsedebilirsin? Olgunluk dediğin şey, içinde bulunduğun koşullarla tatmin olmaktan başka bir şey değilse? "Ben" demek yürekliliğini gösteremediğin halde nasıl olur da cesaretten bahsedebilirsin?

İşte o zaman Nietzsche'nin dehası ve Sokrates'in koruyucu ruhu senden cevap gelinceye kadar aynı ses tonuyla sormaya devam edeceklerdir.

Dehasını aşağılamayı yeğleyenleri Nietzsche, aramızda dolaşıp duran, ne derlerse desinler, kendilerinden bahsetmeyen, hayali insanlar, "hayaletler" olarak tanımlar. Sokrates için bu hayaletler, onurlu bir yaşamın kaçırılmış şanslarıdır.

Baba! Acıktım!
Açlık iyidir. Aslında tek bir açlık vardır.
He? Ne dedin?
Ne yemek istersin diye sordum.
Salam ekmek. Kızarmış ekmek. Tereyağsız. Bir bardak da elma suyu, suyla karıştır ama soda ile değil.
Tamam, hazırlayayım. Ablan Maja da bir şey istiyor mu?
Evet. Aynısını.

Maja ablası için de mi ekmek kızartayım şimdi? Yüksek Benlik'in karnını doyurmak için? İstediğin bu, başka hiçbir beklentin kesinlikle yok.

Yakında ablanın adını bile duymak istemeyecek, ondan bahsedilmesine tahammülün olmayacak, daha dünkü çocukluğunun çoğunu utanarak hatırlayacaksın. İçindeki ses yeniden yeni bir değişim demeye başladığında onu iteceksin. Yeni bir arkadaş, yeni bir dost, tamamen farklı konuşmasına rağmen senin konuştuklarını anlayan birini veya tam da anlamadığın için beğendiğin birini aramaya başladığında iteceksin onu. Bu tür dostlar veya arkadaşlar ister hayali olsun ister olmasın, Nietzsche onlar için *eğiticiler* diyor.

Seçeneğin olduğunu sakın düşünme. Belki onlar seni seçebilirler. Kafayı sana takmış olabilirler. Her işine burunlarını

sokarlar ve en başından beri tam da en güvendiğin yerden, ana baba biçiminde gelirler.

Ama adil olmak gerek. Bizim de senden başka seçeneğimiz yoktu. İlk çığlıklarınla önümüze, kucağımıza konuluverdin. İstesen de istemesen de, beğensen de beğenmesen de o gün bugündür seni eğitiyoruz. Ve sen de bizi.

Diğer dilim ekmeği de yiyecek misin?
Yooo!
Tamam, o zaman kaldırıyorum.
Gerçekten beğendim baba.
Tabii ya, salamlı ekmek nefis. Bizde kalmadığı zamanlar ablan Maja nerede kalıyor?
Söyledim ya. Poopipeepi'de.
Orayı ben de görmek isterdim. Onu ziyaret edelim mi?
Olur, gideriz. Senin de geleceğini ona zaten söylemiştim. Ama oraya erkeklerin girmesi yasak. Ablam Maja oğlanları hiç sevmez. Ama sen benim babamsın, sen gelebilirsin. Ben ona zaten sormuştum.
Gerçekten onurlandım. Nerede bu Poopipeepi?
Dağda bir yerde. Dağda! Çok uzak. Trenle gitmemiz gerek. Önce tren, sonra at, dağa Maja'nın evine kadar atla gitmemiz gerek.
Ata binebiliyor musun?
Evet. Maja ablam öğretti. Orada benim bir midilli atım var.
Unutmadan, çoktan beri sormak istiyordum. Var mı böyle Maja diye birisi gerçekten. Poopipeepi?
Tabii var. Yarın hemen gidelim.

Ben O muyum?

Bu sorunun bizi nereye götürebileceğine dair

Zor. Sağ elinin işaret parmağı dudaklarına bastırılmış, gözlerin yere çakılı dönüp duruyorsun. Yoksa düşünüyor musun gerçekten? Pelüş hayvanlarına mı bakıyorsun, oyuncak bebeklerine değer mi biçiyorsun? Ne götüreceksin, burada ne kalacak? Hayali arkadaşın, hayali ablan, Maja'nın kaldığı dağların arkasındaki Poopipeepi'ye gitmeye karar veren, yarın hemen yola çıkıyoruz diyen sendin. Benden tavsiye, küçük bir sırt çantası yeter. İster dinle ister dinleme.

Yanına çok şey alma, çantayı doldurma, yorulursun, sırtın ağrır.
Yola çıkıyoruz, bilmediğimiz yerde kayboluruz. Bize lâzım olan en önemli şey iyi bir harita.
Ben bir harita yaparım. Nerede olduğunu, yolu ben biliyorum.
İyi. Sen haritayı yap. Ben de pasaportlarımızı bulayım. Sınırda sorun çıkmasın.
Ama ben kalemlerimi bulamıyorum. Kalemlerim nerede?
Son olarak nereye koymuştun? Koyduğun yere bak, oradadırlar.
Ama son olarak nereye koyduğumu unuttum.
Gözünü aç, ara. Yer yarılıp içine girecek değiller ya. Belki yazı masasında, yerleri neresiyse oradadırlar.
Hah, buldum. İşte buradalar, buradalar.

Ve nihayet küçük yazı masana oturdun, eline kâğıdı almış, sessizce, pür dikkat çalışıyorsun. Artık pasaportları bulmam gerek. Şurada bir yerlerdeydiler. En alt çekmecede, o siyah küçük çanta-

da, hani tüm kimliklerimizi ve önemli belgelerimizi koyduğumuz küçük çanta var ya, orada olmaları gerek. Senin de bir pasaportun var, mecburen vermişlerdi, yoksa ABD'ye gidemeyecektin.

Baba, pasaportları buldun mu?
Tabii buldum. Hepsi tamam, hepsi burada.
Benimkini ver, sırt çantama koyayım.
Sakın kaybetme. Anladın mı?
Tamam, tamam. Ben dikkat ederim, kaybetmem. Söz. Bu ne pasaportun içindeki?
Ne?
Şu gri küçük resim.
Bakayım. Ultrason fotoğrafına benziyor. Annenin karnından olsa gerek. Sana hamileyken. Bak. Şu küçük, siyah noktayı görüyor musun?
Ben o muyum?
Sensin denilebilir. O zaman henüz sekiz veya dokuz haftalıktın.
Bana hiç benzemiyor.
Haklısın. Daha çok fasulyeye benziyor.
Ya da küçücük bir kurtçuğa.

O zaman sana Nupf demiştik. Henüz kesin bir şey bilmiyorduk. Tek bildiğimiz şey, bir şeylerin oluştuğu idi. Oluşacak şeyin normal seyrinde gelişeceği, birkaç yıl sonra gözümüzün içine bakarak şu anda sorduğun soruyu soracağını, "Ben o muyum?" diyeceğini umut ediyorduk. Filozof Locke nasıl tanımlamış: "Düşünen, anlayışlı, aklını ve mantığını kullanabilen, kendisini kendisi olarak görebilen varlık, yani birey, kişi." Sen de aynen öyle oldun, bir kişi, bir birey. Şu anda sorduğun soru ile kanıtladın öyle olduğunu.

Evrende yaşayan diğer canlıları küçümsemek istemiyorum. Aynada kendilerini tanıyabilen, hatta kendi şempanze pasaportuna yapıştırılmış bir fotoğrafı kendi fotoğrafı olarak tanıyabilen şempanzeler olabilir. Fakat sekiz haftalık ultrason fotoğrafına bakıp, kendi gelişmelerini görüp "ben o muyum?" diyebilen yaratık yalnız biz insanlarız. "İnsanın 'Ben'i tahayyül edebilmesi" sözleriyle antropolojisine giriş yapan Kant, "insanı yeryüzündeki tüm canlılardan inanılmaz derecede farklı kılar ve yüceltir, insan

bu yolda birey olur. Gerçekleşmesi mümkün her değişimde, bilincin birliği tek ve aynı kişi olmaya muktedirdir ve insan istenildiği gibi kullanılabilen şeylerden ve aynı şekilde akıldan yoksun hayvanlardan derece ve erdemlik anlamında tamamen farklı ve çok üstün bir varlıktır..." der.

Ne mükemmel, ne yüce sözler ama. En azından tanımlananlara dahil olan bizler için.

Ben orada ne yapıyordum, annemin karnında?
Hiç! Hiçbir şey yapmıyordun. Orada yatıyordun, yuvalanmıştın, ince bir hortumla besleniyordun. Bak, tam orada, göbeğinin olduğu yerden bağlıydın.
Biliyorum ya zaten.
Tabii ki biliyorsun. Büyüdün, inanılmaz bir tempoyla günbegün değiştin, haftadan haftaya yeni bir biçime büründün.
Bir kurtçuk gibi ha?
Evet ama, daha hızlı, daha farklı. Kurtçuktan solungaçları olan bir balık olmuş, sonra kertenkele kuyruğu gibi bir kuyruğun olmuştu, kepçe kulaklı fareye benzemiştin, sonra toynaklı ceylan oldun, fil gibi hortumun olmuştu. Haftadan haftaya, hortumundan dudakların, toynaklarından el ve ayak parmakların, sert kabuğundan derin, solungaçlarından akciğerlerin oluştu... ve sonra, sonra, anlatırken güçlük çeksem, inanmakta zorlansam da insan oluverdin.
Hiç hatırlamıyorum.
Tabii hatırlamazsın. Fil hafızan yok da ondan.
Ben gerçekten bir ara fil miydim?
Evet, birazcık.

Ultrason fotoğrafında görünen gerçekten sen misin? Aynen bugün ve şu anda olan sen? Ve eğer öyleyse aynı olan ne? Aynı kişi? Aynı ben? Aynı insan? Aynı birey misin?

Tartışmasız o sendin. 30 milimetre büyüklüğünde hücre kütlesinin sürekli gelişim çizgisi şu anda burada odada durmadan zırlayan, soru soran, özgüvenli varlığa uzanıyor.

Ama o zaman kesinlikle "akla ve düşünmeye sahip olma ve kendi kendini tanıma" minvalindeki, seni bir kişi yapan, seni

sen yapan vasıflara sahip değildin. O zaman mutlaka "ben" de değildin, insani olarak tanımlanmaya değer gereksinimlerin bile yoktu. Beyinsiz, omuriliksiz, organsız ve gözsüz. Ses dalgaları ile yansılanımın mümkündü. Sonar yardımıyla. Hitap edilemezdin, konuşulamazdın; çünkü henüz hitap edildiğini algılamaya izin veren İç'in yoktu. Hayır, o sen değildin. Hayır, seni sen yapan tüm vasıflar ve her şey henüz orada imkân olarak uyku durumunda var olsalar da orada olan ve görünen sen değildin. Genlerinde, ta o zamanlar eşsiz ve tek insan örneği örülmüş olsa da sen henüz sen değildin.

Kim bilir, belki birkaç yıla kadar vücudunun tek bir hücresinden küçücük bir zerreciğinden senin genetik özdeşini klonlamak mümkün olacak. Tamamen teknik gelişmeye bağlı bir sorun. Bilmem o zaman o küçücük zerreciğin içinde olası bir insan uyumaktadır diyecek, zerreciğe o gözle bakıp ona göre muamele edecek, ona göre değer verecek ve koruyacak mıyız? Bir sürü insan, içinde potansiyel insan taşıdığı düşünülen her şeye, potansiyel nedeniyle tıpkı aramızda yaşayan, yaşamını bizimle paylaşan bir insan gibi aynı hakların tanınması, aynı erdem ve değerin verilmesi, aynı ihtimamın gösterilmesi, yaşam ve korunma hakkının olduğunu savunuyor.

Sen bir hücreyi ya da bir kurtçuğu sevip okşayabilirsin, böylesi bir davranış senden beklenir. Üzerinden henüz çok zaman geçmedi, bir böceği günlerce bir karton kutunun içinde beslemiş, ona, milyarlarca yıl öncesinin uzaktan bir akrabası değilmiş de kendi kızınmış gibi bakmıştın. Hâlâ ve henüz yaşayan her şeyin kutsallığını içinde hissettiğinden yapmıştın bunu.

İçinde nasıl bir sıvı var diye bakmak için aynı doğal merak dürtüsüyle böceği başparmağınla işaret parmağının arasına alıp ezmeseydin, seni bu davranışın için övmek isterdim... Haz alarak ezmiş ve sonuçta iğrendiğin bir davranış olmuştu. "O böceğin sen olduğunu, seni birisinin parmakları arasında o şekilde ezdiğini bir hayal et. Her halde senin de hoşuna gitmezdi." Sözlerim bir kulağından girip diğer kulağından çıkmıştı. "Bir böcek değil mi?" diyerek geçiştirmiştin. Geçiştirmiştin, çünkü en azından şunu biliyorsun: Böceğin ve senin dünyaların farklı dünyalar. Böcek bizden birisi değil. Ve hatta potansiyel olarak bile bizden değil.

Daha iki dakika önce gözüm gibi bakarım dediğin pasaportunu yine almamış, orada bırakmışsın.

O pasaportta fotoğraftaki sensin. Henüz 13 aylıkken. Gözün ışığa çoktan açılmıştı, kendine özgü gereksinimlerin oluşmuştu, sevdiklerin ve sevmediklerin vardı. Sana hitap ediyor, durmadan adını söylüyor, durmadan tekrar ediyorduk. Senden gelen tepkiler pek de öyle akla yakın şeyler değildi; biraz agucuk gugucuk, biraz gluk gluk, anlaşılmaz işaretler. Aynada kendini tanıyabiliyordun (Da! Da!), ama henüz "ben" diyemiyordun.

O zaman bir birey miydin? Evet veya hayır? Yoksa kesin sınırlar yerine gözlerin bağlı tencere vurma oyununda olduğu gibi aradığına yaklaştıkça ılık, sıcak diyerek hayali sınırlar mı koyalım? Eğer hayali sınırlar koyarsak, o zamanlar çok iyi bir birey adayı olduğun kesin.

Ama o zamanki bebeğe artık pek benzediğin yok. Sen seni tanıyabilirsin. Bu kesin; çünkü gelişmeni çok iyi biliyorsun. Ama kuşkucu bir sınır polisi tüm kuşkularını gidermek zorunda. Bakalım, göreceğiz.

Ablam Maja bir ara kendisinin Afrika'da fil olduğunu söylüyor...
Dur! Stop. Sınırda kimlik kontrolü! Kimliğinizi rica edebilir miyim?
Yanımda... Nerede? Nereye koymuştum?
Bu sizin kimliğiniz mi? Geçenlerde burada birisi bulmuş.
Evet, o benim kimlik.
Gerçekten sizin kimliğiniz mi? Bir bakmak istemez misiniz?
Evet, bu benim, fotoğraftaki şahıs benim. Bak!
Aha! Bu fotoğraf nerede ve ne zaman çekilmişti hatırlıyor musunuz?
Hımm... Yo, hayır.
Ama fotoğraftaki kız sizden çok daha küçük. Galiba hâlâ altına yapıyormuş olsa gerek.
Ben o zaman daha küçüktüm, daha çoooook yaşındaydım.
Aha! Şimdi artık altınıza yapmıyorsunuz öyle mi?
Hayır. Onu bebekler yapar.
Sanırım o zaman yardımcı tekerleği olmayan bisiklete de binemiyordunuz henüz?

Hayır, binemiyordum, daha küçüktüm.
Ama bunun siz olduğunu iddia ediyorsunuz öyle mi? Tuhaf, çok, çok tuhaf. Umarım beni kandırmaya çalışmıyorsunuzdur?
Yok, hayır. Bu gerçekten benim. İyice bir bakın.
Her küçük çocuk gelip, bir fotoğraf gösterip: "Bu benim!" diyebilir.
Ama bu benim! (paniklemiş) Gerçekten benim!
Peki, peki. Bu defalık göz yumuyorum. Yolculuk nereye?
Poopipeepi'ye. Ablam Maja'yı ziyarete.
İyi yolculuklar!

Hadi bakalım, yine şansın yaver gitti. John Locke, seni kesinlikle imparatorluğuna sokmazdı, giremezdin. Locke, modern hukuk devletinin fikir babası kabul edilir. Fotoğraftaki çocukluğunun nasıl olduğunu somut olarak hatırlamıyor ve o çocukluğu nasıl hissettiğini de bilmiyorsun. Kişinin kendisi ile ilgili geçmişteki aşamaları hatırlayabilme yeteneği Locke için mutlak belirleyicidir. Şöyle diyor: "Çünkü bilinç... herkesi kendisini tanımladığı şey yapar ve bu tanımlama, kişiyi düşünebilen diğer tüm varlıklardan farklı kılar... Bireyin kimliği yalnız ve ancak bundan ibarettir, kendi-kendine-eşit-kalan aklı olan varlıktır. Bilinç geriye, bireyin kimliği ancak, geçmişteki olaylara doğru uzanabildiği kadar uzanır."

Bunu da açıkladık. Pasaportta fotoğraftaki sen değilsin; senin kendinin değil, sadece başka birisinin hatırlamasında var olan başka bir birey. Bu seni pek ilgilendirmeyebilir (hayali ablan Maja'ya da vücudunda iki kişinin bulunmasına da zaten Locke'un da bir itirazı yok), ama beni düşündürüyor. Sonuçta ben de bir "kendiyim", bir birey. Locke'un kriterlerini her hatırladığımda kendimi biraz garip hissederim. Örneğin 3 Nisan 1979 günü ne yaptığımı soruyorum kendime; 23 Mayıs 1983, 16 Kasım 1999 veya 7 Ekim 2004'te? Her seferinde cevap aynı: Hiç mi hiç hatırlamıyorum. Hayatımın hiç hatırlamadığım ilk beş yılını saymasak bile, şahsi kimliğim o zaman gözüme, her tarafı delik deşik çorap gibi görünmeye başlıyor.

Unuttuğum kendimi ararken aklıma bu kez, Locke veya Kant'ın da dediği gibi, olası bilincimin –kendimin "kendi-kendime-eşit-kalmam"ın pek de geçerli olmadığı kuşkusuna kapılıyorum. İçime

baktığım zaman kendimin aynısı olmayan, beni ben yapan, ama gerçekten ben yapan, deli gibi akan düşünce ve algılama ırmağından başka bir şey göremiyorum.

Bazen içimdeki o büyük sürekli var olan, tek ve aynı kalan, büyük "Ben"in, hayal gücümün bir ürününden, bir çeşit hayali bir arkadaş ve dosttan başka bir şey olmadığını düşünüyorum. Ta içimde, onun hakkında ne düşünürsem düşüneyim, ne yaparsam yapayım, her an ve her yerde tüm davranışlarıma ve duygularıma refakat ettiğini hayal edebildiğim bir dost ve arkadaş. Veya yolumu şaşırmak istemediğimden zihnen ve ruhen yarattığım, bana yol gösteren bir kılavuz.

Baba, bak! Haritaya bak! Her şeyi yerli yerinde çizdim. Bak, şurada yukarıda, o evi görüyor musun, önünde at var? Poopi-peepi işte orası.
Tamam, anladım. Peki, biz neredeyiz?
Şurada, aşağıda, ta başta. Şu küçük siyah noktayı görüyor musun? O benim.
Aha! Ben neredeyim?
Seni unutmuşum.
Başka ne beklenir ki senden?

Oğlan Olamaz mıydım?

Sorunun aksisedadan daha fazla olduğuna dair

Elinden bırakamıyorsun. Evirip çeviriyor, ışığa tutuyor yeniden yeniden bakıyorsun. O kurtçuk, ultrason fotoğrafında görünen kurtçuk bir zamanlar senmişsin. Senin bizzat kendinin erken bir aşaması.

Bu fotoğrafı kim çekmişti?
Kadın doktoru. Özel bir makineyle. Önce annenin karnına soğukça bir jel sürmüş, sonra üzerinde aleti gezdirmişti. Doktor aleti gezdirdikçe makineden incecik, tiz sesler geliyordu. Annenin karnından yansıyan aksiseda gibi sesler. Makine bu sesleri alıyor, ses dalgalarını bir fotoğrafa çevirip görüntülüyordu.
Ha!
Tam olarak ben de anlamıyorum.
Makine nasıl bağırıyordu? İiiiiik, iiiiiik gibi mi ötüyordu?
Evet. İstersen sen de benim karnımda deneyebilirsin.
İiiiiik! İiiiiik!
Karnım ne diyor?
Hiç. Sadece gurultu.
Çocuk falan?
Saçmalama baba. Erkekler çocuk doğurmaz.
Haklısın. Neredeyse unutuyordum.
Şu, şu ne? Fotoğraftaki şu? Pipi mi?
Sen de hayretsin ha! Olsa olsa göbek bağı. Fotoğrafta senin kız mı yoksa oğlan mı olduğun daha belli değil.

Bizim için önemli de değildi. Kız mı oğlan mı istediğimi sorsalar kesinlikle bir şey söyleyemezdim. Bir çocuğumuz olsun, ama ne olursa olsun, diyorduk. Mutlu umut pragmatizmi. Ama ön muayene çerçevesinde cinsiyetinin belirlenmesi için ben de orada olmak istemiştim. Ön muayene olmadan ön sevinme olamaz. Her şeyi, durumunu tam olarak bilmek istiyorduk. Hastalık sigortasının bedavaya sunduğu tüm ön muayene olanaklarını kullandık, çekinmeden, korkmadan tüm taramaları yaptırdık. Tarama yapılan muayenehane uzay gemisine benzer bir yerdi. Tavana asılı kocaman plazma monitörlerde hareketlerini floresanla renklendirilmiş, eşzamanlı olarak izleyebiliyorduk. Kaderinle ilgili milimetrik çalışmalar. Özellikle ense kalınlığı ölçümü; anlayabildiğim kadarıyla gen bozukluğu olup olmadığının ana göstergesi.

Oğlan da olabilir miydim?
Sen olamazdın. Olsan şimdi başka birisi olurdun.
Evet, oğlun olurdum.
Aynen. Ama ne demek istediğini anlıyorum. Kız mı yoksa oğlan mı olacağın konusunda bizim bir seçeneğimiz yoktu. Zaten seçenek de istemiyorduk. Doğa karar verir: Bazı çocuklar oğlan, bazı çocuklar kız doğar. Birkaç hafta sonra tekrar muayeneye gittiğimizde kız olduğun çok net görünüyordu.
Nasıl?
Tahmin et.
Ha, o şeyden!
Aynen. Oğlan olmak mı isterdin?
Yok, yok! Kız olduğum daha iyi. Ya da kadın. Anne olmam için.
O zaman bir sorun yok, herkes memnun.
Baba, baksana, karnım biraz şiş, karnımda galiba bir çocuk var.
Dur bir dinleyeyim. Bana kalırsa daha epey zaman var.

Doktor durmadan seni arıyor, buluyor, dinliyor, bakıyor, her açıdan, her yönden ölçüyordu. Her ölçüm tekrarında içimizdeki korku daha bir kabarıyordu. Her türlü riski bertaraf etmek amacıyla karmaşık karşılaştırma yapmak istediğini, bu nedenle anne babanın, nine ve dedelerin ayrıntılı genetik öykülerini içeren formlar doldurmamız gerektiğini söylemiş, sessizce

bekleme odasına gitmemiz rica edilmişti. Buna nasıl bir anlam vermeliydik?

Hiçbir sorun yok değil mi? Öyle mi değil mi? Doğa, cinsiyetini saptadığı kayıtsızlıkla sana başka vasıflar da yükleyebilirdi; ömrün boyunca düzenli bir yaşam sürmeni veya tek bir defacık olsun, sadece kendi kendine, sessizce, senin ve içinde bulunduğun dünyanın daha farklı olabileceğini düşünmeni veya oynamanı, şu anda oynadığın gibi farklı rollere girmeni, bebek evinle istediğin gibi oynayabilmeni engelleyecek vasıflar.

Daha önce bunları konuşmamıştık. Geçiştirmiş, seninle ilgili bir karar verme olasılığı olamaz gibi sessiz kalmış, susmuştuk. Birlikte nasıl yaşayacağımızı, hangi koşullar altında ve kimlerle yaşayabileceğimizi, kimlerle yaşayamayacağımızı saptadığımız, tavrımızı dile getirmekle kalmayıp gerekçelendirebileceğimiz, birbirimize açıklayabileceğimiz, anlatabileceğimiz, ileride yüzleşeceğimiz-gözlerimizin içine bakmak istediğimiz bir konuşma yapmamıştık. Ve duruma göre senin gözlerinin içine bakabilmek. Yaşam felsefemize ilişkin bir konuşma. Çocuk sahibi olmaya birlikte karar veren yetişkin iki insan için aslında pek fazla bir beklenti değil. Cinsiyeti ne olursa olsun bir çocuk sahibi olmak isteyen iki yetişkin insan.

Kararla ilgili herkesin ve bizlerin, çıkarlarına, arzu ve isteklerine en uygun davranışta anlaşmaktan başka ne olabilirdi doğru davranış o zaman? Kendimize, yaşamdan beklentilerimize ve geleceğimize ilişkin ayrıntılı bilinçlere sahip bizlerden farklı olarak fetüs olan senin "çıkar"ların çok daha basit ve çok daha farklı değer biçilecek beklentiler olurdu.

Pratik Etik isimli eserinde filozof Singer aynen böyle yazıyor. Ve ben o zaman, etik anlamda kendi kaderimi tayin arayışı içinde olan ben, o kitabı alsam, fihristinde fetüs kelimesine baksam aşağıdaki pasaja işaret edilirdi:

> Bu nedenle önerim, fetüsün yaşamına insan olmayan canlıların yaşamına biçilen değerden daha büyük değer biçilmemesi, rasyonellik, özgüven, bilinç ve hissetme yetenekleri bağlamında benzeri bir yere konulmamasıdır. Fetüs bir birey olmadığından bir birey gibi yaşam hakkı yoktur.

Ne istediğimize emin olmadığımızdan ötürü, annenin o zamanki tedirginlik içeren ne yapalım sorusuna bugün, yukarıdaki felsefi alıntıyla cevap verirdim gibi geliyor. Annen bu kitabı okumuş olsaydı, o zaman annen de tıpkı benim gibi kararsız, içten içe ne yapacağını bilemez bir gerginlik içinde, yol göstericiye muhtaç olduğundan, bana kelimesi kelimesine yukarıdaki alıntıyla cevap verirdi diye düşünüyorum.

> Rasyonellik, özgüven, bilinç, özerklik, haz, acı, ıstırap algılama vb gibi ahlaken önemli vasıflarda adil bir karşılaştırma yapılacak olursa dananın, domuzun ve en çok alay konusu olan tavuğun, hamileliğin hangi aşamasında olursa olsun fetüse kıyasla çok daha ileri oldukları görülecektir.

Faydacılığın iyi bir öğrencisi olarak Singer'dan hareketle ben, fetüsten, yeni doğmuş ağır derecede engelli bir bebeğe geçer ve şu alıntıyı yapardım: "İleri derece engelli yeni doğmuş bir bebek nedir? Ne özgüveni vardır, ne rasyonel veya özerktir. Bu nedenle yaşam hakkı veya özerkliğe saygı düşüncesi veyahut görüşü geçerli olamaz."

Kelimesi kelimesine hafızasında olan kitaptan annen, bunu daha farklı olarak şöyle ifade ederdi:

> Peki o zaman... bilinçli ama özgüvensiz, fakat hazdan çok, acı algılayan veya yerine getirilebilir tercih ve arzuları olanların değeri nedir? Yaşamları sefaletten ibaret bu insan varlıklarının hayatta kalmalarını sağlamanın anlamını kabullenmek yine de çok zor.

Böylesi bir karar verme durumunda, her anne baba aynen bu şekilde konuşsa ve konuştuktan sonra karar verip ona göre davranış sergilese, bir şekilde bugünlere gelmiş Peter Singer bunu, insanlık tarihinde ahlak felsefesi bağlamında ileri bir adım olarak görür müydü bilemem. Peter Singer'in kendi eşiyle bu konuşmayı aynen böyle veya benzeri bir biçimde yapabileceğini tahayyül dahi edemiyorum.

Bu konuşma pratik akıldan çok iç boşluğun söze dökülmesinden başka bir şey olmasa gerek. Bir yerde ahlaki öcüler arasında paylaşım gibi bir şey. Yargılarının tüm sonuçlarıyla dile getirilen

sözcükler, beni, varılan sonuçları destekleyen önkoşullara bir kez daha dönmeyi zorluyor.

Kişinin içinde bulunduğu belirtilen durumda bu sorunun tartışılması ve konuşulmasında, bireysel çıkar profili ve bu profilin soğukkanlılıkla hesap edilerek maksimize edilmesi göz önüne alınmamalı. Yaşamımızın bir parçası olup olmayacağına ilişkin verilecek bir kararda böylesi bir hesabı sorumluluk duygusuyla nasıl yapabiliriz? Yaşamın yalanlarını içeren sayılardan başka nasıl bir hesap olurdu bu hesap?

Hayır, burada doğru tavır ve davranış tam da kişinin kendisine oldukça basit ama düşünebilen her canlı için tümüyle anlaşılır bir formda olan içimizdeki insanlığa iradeyi belirleyen kuraldan hareketle genel geçer bir yasa olması istenilebilen tavır ve davranış olurdu. Veya Immanuel Kant'ın Koşulsuz Buyruğunda formüle ettiği gibi: "Öyle bir davranış sergile ki, insanlık kendinde ve başkalarında hiçbir zaman araç değil, her zaman amaç olsun."

Somut olarak: Yaptığın maliyet fayda hesabında insanı sadece bir değişken olarak gösterme. Yapacağın hesabın amacı, bir eylemle ilgili tüm bireylerin refahını maksimize eder olmalıdır. İnsanlık her bireyde vardır, bireyde vücut bulmuştur ve hiçbir birey başka bir birey tarafından araç olarak kullanılmayı veya kendinde amaç olarak itibarlı olmayı istemez.

Peki, somut durumda (potansiyel) kaç *kişi*den bahsediyoruz dersin? İki, iki buçuk, üç? Ve her şeyden önce, kararlaştıracağımız davranış kuralları *genel geçer* yasa olacaksa, niçin annen ve benim, en derin korkularımız, arzularımız, özlemlerimiz, gücümüz ve dayanıklılığımız konularında dürüst bir konuşma yapmamıza gerek duymalıydık? Yasa koyuculuk oynamak niyetinde değildik. Sadece vereceğimiz kararlarda alacağımız bazı, bizi o temellendirmeye götüren gerekçelerimizi ve nedenleri mümkün mertebe en üst düzeyde netleştirmek istiyorduk. Tamamen bireysel, eşi benzeri bulunmayan nedenlerle alacağımız bireysel kararı, herkes için, *tüm diğer insanlar* için geçerli bir yasa olarak koymaya kalkışmak çılgınlık, en azından pervasızlık olmaz mıydı? Bu oyuna diğer insanlar nasıl dahil olabilirdi? Biz nasıl olur da başkaları adına, başkaları da bizim adımıza konuşabilir, karar alabilirdi? Sanki içimizde bir aksiseda oluşturmak için, bize, "Güzel! Mantıklı

düşünen her insan aynen bu kararı alırdı!" diyecek bir aksiseda oluşturmak için yapılmış bir konuşma.

Peki, bu aksiseda nasıl bir sesle bize seslenirdi? Erkek sesiyle mi yoksa kadın sesiyle mi? Duruma göre. Ama küçümsenmeyecek bir fark.

Madem kadınsın. Kaç çocuğun olmasını istersin?
Üç veya dört. Üç kız iki oğlan.
Ama beş oldu. En az bir çocuk fazla.
O zaman iki oğlan eksik.
Sadece kız, öyle mi?
Yok, hayır. Bir oğlan da olabilir. Bilmem. Önemli değil.
Akıllı bir yaklaşım.

Benim Aynen Böyle, Olduğum Gibi Olmamı mı İstemiştiniz?

Bu sorunun niçin mükemmel bir soru olduğuna dair

"Kucağa." Bu bir soru değil, bir rica da değildi. Atlayıverdin. İçime. Üstüme. Bir zamanlar olduğu gibi büzülmüş yatıyorsun. Hâlâ kucak. Her gün. Güç almak. Şefkat. Okşanmak. Bitlerine bakılması, tıpkı bir maymun gibi.

Aman yarabbi! Saçların nasıl da keçelenmiş. Şurada başının arka tarafında. İyice bir taramak gerek. Tabii ki prenses fırçasıyla. Ne dersin?
Önce bir sarılalım.
Tamam. Önce sarılalım ondan sonra fırçalayalım. Dedenin açık-alan rüyasını sana anlatmış mıydım?
Yok, anlatmadın.
Hayır mı? Olamaz. Hatırladığım ilk hikâye bu. Çok iyi hatırlıyorum. Deden bana anlattığında senin yaşlarındaydım, kucağında oturuyordum, tıpkı şu anda kucağımda oturduğun gibi. Tuhaf bir hikâye. Dinlemek ister misin?
Tabii ya! Anlat!
Deden daha çok gençmiş, ninenle henüz tanışmamışlarmış. Günün birinde, günlerden cumartesi, gölde yüzdükten sonra bisikletle orman yolundan eve geliyormuş. Aniden kulağına müzik sesi gelmiş, bilmediği güzel bir müzik, camdan çanlarla yapılan tuhaf ama güzel bir müzik. Merak etmiş. Durmuş, bisikletini yolun kenarına bırakmış, tanımadığı melodinin geldiği tarafa yürümüş. Yürümüş, yürümüş, ormana iyice dalmış, sonra boş,

aydınlık acayip bir alana gelmiş. Rengârenk ışık, zemin pırıl pırıl aydınlıkmış. Gökkuşağının sonu gibi, ama daha kuvvetli, daha ışıl ışıl. Deden dayanamamış, oraya doğru yürümeye başlamış. Işığa basmak için attığı her adımda daha çok uykusu gelmiş, nihayet derin bir uykuya dalmış, rüya görmüş.
Rüyasında ne görmüş?
Rüyasında açık-alanda çocuklar oynuyor, dans ediyormuş. Çok çocuk varmış, sayısız çocuk. Hiçbir çocuk diğerine benzemiyormuş. Kızlar, oğlanlar, büyük çocuklar, küçük çocuklar, zayıf ve şişman çocuklar, her renkten farklı farklı çocuklar, aklının almayacağı çeşit çeşit çocuklar. Rüyasında aniden yanında uzun boylu, beyazlara bürünmüş bir kadın peyda olmuş. Tatlı bir sesle: "Seç!" demiş.
Deden önce kadının ne demek istediğini anlayamamış. Sonra çocuklardan birisini seçmesini söylediğini anlamış. Oğlan çocuklardan birisi dedenin dikkatini çekmiş, öbürlerinden farklı, dedenin en beğendiği çocukmuş. Kahverengi saçlı, kahverengi gözlü, çilli, çok hareketli, burnunu karıştırabilen, parmakları ile ıslık çalabilen bir çocukmuş. Deden bana rüyasında gördüğü bu çocuğu tam olarak tarif etmişti. "Çağır. O seni duyar!" demiş beyazlara bürünmüş kadın. Deden: "Burada, ben buradayım. Gel, yanıma gel!" diye seslenmiş.
Ee. Çocuk ne yapmış?
Çocuk sevinmiş, yüzünü sevinç ve gülümseme kaplamış: Kollarını açmış, sanki kendisini çağırmasını bekliyormuş gibi dedene doğru koşmaya başlamış. Çocuk gelmiş, tam deden çocuğu kucağa alacağı anda bir gürültü, bir patırtı. Deden uyanmış, kendini ormanda yatar bulmuş. Müzik durmuş, ışık kaybolmuş. Kalkmış, bisikletinin yanına gitmiş. Gitmiş ama, kafası karışmış, olanlara şaşırmış. Düşünebiliyor musun, bir huzur, bir mutluluk. Ömründe kendini hiç o kadar mutlu hissetmemişmiş.
Neden öyle mutlu olmuş?
Günün birinde rüyasında gördüğü çocuk gibi bir çocuğu olacağını bildiğinden mutlu olmuş. Ve öyle de olmuş. Kucağında otururken deden bana, tıpkı rüyasında pırıl pırıl aydınlık alanda gördüğü çocuğa benzediğimi, her şeyimle, kahverengi saçla-

rım, kahverengi gözlerim ve çillerimle onun tıpkısı olduğumu söylemişti.
Tuhaf bir hikâye.
Tuhaf olan ne biliyor musun?
Yoo. Ne?
Ama sır. İkimiz arasında sır olarak kalacak. Söz mü?
Söz!
Büyüyüp delikanlı olduğumda bir yaz günü ben de gölde yüzmüş, bisikletimle ormandan tek başıma eve dönüyordum. Kendim bile inanamıyorum ama, ormanda ben de tuhaf, tanımadığım güzel bir müzik duymuştum. Tabii ki ben de o tarafa gittim. Tıpkı deden gibi.
Gerçekten?
İnan bana, gerçekten. Ben ama rüyamda bir oğlan çocuğu seçmedim, küçük bir kız seçtim. Meydanda bir kenarda dikiliyordu, öbür çocuklardan biraz uzakta. Bugün gibi hatırlıyorum...
Nasıldı?

Rüyamda gördüğüm kız çocuğunu tarif ederken, ("Aynen ben, aynen ben!" "Evet, evet. Düşünebiliyor musun?") her sözüme inanıp inanmadığını bilmiyorum. Ama severek dinliyordun kendi hikâyeni. Hikâyenin sana ne söylemek isteğini bildiğin kesin. Umarım o küçücük çocuk rüyalarında bile "Ama babacığım, rüyanda gördüğün kıza benzemeseydim? Beni daha az mı severdin? Beni istemez miydin?" şeklinde sormayı aklından geçirmezsin.

Bu soru için henüz küçüksün, safsın. Soruya vereceğim cevap konusunda benim saflığım kadar safsın. Sana hep aynı hikâyeyi anlatırdım. Seninle. Hep seninle olurdu hikâyem. Bizim sırrımız bu.

Ama, yakında "Senin aynen böyle, olduğun gibi olmanı istemiştik" cümlesiyle çocuklarını kesin ve net bir evetle onaylamayacak anne ve babaların olacağını görememek için çocuk olmak gerekir. Söyleyecekleriyle, her şeyden önce içinde bulundukları basit ve yalın gerçeği yansıtan durumu tanımlayacaklar, kucaklarında oturan çocuklarına hikâye veya masallar uydurup anlatmayacak, dizleri üstüne koyacakları genetik dizayn kataloğu yardımıyla, onlara niçin öyle olduklarını açıklamaya çalışacaklardır.

Bu ve benzeri anne babaların, onlara isnat edilebilecek ne olursa olsun, bir şekilde aldatıldığını düşünmekten kendimi alamıyorum. Herhangi bir şeyle değil, temel insani bir deneyimden mahrum bırakılarak aldatıldıklarını düşünüyorum.

Defalarca okumuştum, muhtemelen okumadan önce de ayrımına varmıştım: Biz insanlar özgürlüğü hükmedemediklerimizde bulur, hükmedemediklerimizde deneyimleriz; dünyaya yeni bir başlangıç vermemiz, onu ve yaşamımızı bizzat elimizle yeniden biçimlendirmemiz gerek. Hükmedemediklerimizin önkoşulları ve koşulları örgüsüne sadece işaret edilmekle yetinilmelidir. Veya Martin Heidegger'in de belirttiği gibi, "insan var olanlar yaratmakta sınırsız ve mutlak değil, varlığı anlama anlamında sınırsızdır." Varoluşumuzun gerçekten bir esprisi varsa şayet, bu da sınırlı olduğumuz varsayımıdır.

Sansasyonel bir görüş değil. Sayılamayacak kadar, her gün, kendi vücudumuzda veya başkalarının cisminde deneyimleyip gördüğümüz şey. Örneğin saçlarımı tararken. Veya senin saçlarını tararken (Sevdiğim bir arkadaşımın buzdolabı kapağındaki çıkartmasını (*sticker*) düşünüyorum: "How can I control my life if I can't control my hair?" ("Daha saçlarımı kontrol edemiyorken hayatımı nasıl kontrol edebilirim ki?").

Bu gerçeklik daha önce hiçbir zaman senin doğumunda olduğu kadar çarpıcı ve güçlü görünmemişti gözüme. Dünyaya geldiğin, gün ışığına çıktığın anda yeni bir başlangıç olan sendin. Seni o olduğun şekilde talep veya teklif etme hakkı kimseye verilmemişti. O anda bize, başlangıç olan seni, olduğun şekilde kayıtsız şartsız kabullenmek, başlangıca dünyamızda bir yer vermek ve onunla ilgilenmek, ona ihtimam göstermek düşüyordu. Heidegger'in belirttiği gibi, "özgürce kendini vermek" temelinde ve "bağımlılığı kabullenmek" anlamında.

Annenle ilişkimiz temelinde düşünecek olursam sanırım, genetik olarak dizayn edilmiş bir çocuğun ebeveynleri yukarıda belirtilen deneyimden mahrum ve aldatılmış olurlardı. Mutlaka onlar da bir çocukları olsun istemişlerdir, ama "bağımlılığı kabullenmek" anlamında değil. Onlar daha farklı bir yaşam biçimi, daha farklı ihtimam düşünmüş ve daha başka bir dünya istemiş olurlardı. Oysa bizimkisi çocuk yapılacak bir dünya değil, çocuk-

ların yapılabilirliği olan, hamile kalınan değil, çocuk sipariş verilen bir dünya; öyle bir dünya ki, umutların yerini belli beklentilerin aldığı, keşfetmenin yerine "tamam aynen" işaretinin konulduğu bir dünya; öylesine bir dünya ki, hayalleri gerçekleşmeyecek olursa suçlu bulup suçluya işaret edebilecekleri bir dünya. Bulacakları suçlunun mümkün mertebe ne kendileri ne de çocukları olacağı, bunun yerine başka bir insanın olacağı bir dünya. İstedikleri dünya, garantili ve muhayyer, para-iade-edilir dünya, tazminat ödenen, mükemmel olmayışlarının kendi suçlarının olmadığının kesin kanıtı olan bir dünya. Başka türlü söylemek gerekirse, yürekten arzu ettikleri; insan olmamak, bizden birisi olmamak. Çocukları için istedikleri işte bu. Çocuklarının daha da iyiliği için.

Şekerim, saatlerce aynanın karşısında kendine hayranlık duyacak kadar da güzel değilsin ha.
Neden değilmişim? Tabii ki güzelim. Ben bir prensesim.
Hiç anlamadığım şey ne biliyor musun? Ne yapar bu prensesler bütün bir gün boyu?
Prenses prensestir işte. Bazen evlenirler. Aynanın karşısında saçlarını tarar, güzel elbiseler giyer, partilerde dans eder, kuyuya altın bir top atarlar.
Oldukça monoton ve sıkıcı. Prenses de olsa her gün evlenilmez ya.
Hiç de sıkıcı değil. Prenses elbisemi yarın Poopipeepi'ye götüreceğim. Güzel olayım, prens beni beğensin.
Ben de Poopipeepi'de prens yok sanıyordum. Maja ablan oğlanları sevmezmiş, öyle demiştin.
Prens var, prensleri sever o.
O uzun prenses elbisenle trende ne kadar zor olur bir düşün, sonra midilli atın üstünde elbisen kirlenir. Prensin lekeli elbiseli birisiyle evlenmek istediğini sanmam.
Elbiseyi o zaman sırt çantama koyar, varınca orada giyerim.
Sırt çantana sığmaz. Ya da pelüş hayvanlarını burada bırakman gerek.
Onlar kalmaz, mutlaka götürmem gerek.
İkisini de götüremezsin. Bir karar vermen gerek.
Ben ama istiyorum.

Sen yine de iyice bir düşün. Daha zamanımız var. Ben istiyorum ama!

Öfkenden, kendine ve gerçekliğe öfkenden nasıl da tepiniyorsun, pelüş hayvanlarını nasıl da fırlatıyorsun odanın her bir köşesine! Belli ölçülerde tamı tamına sipariş edilen geleceğin dizayn çocuğun anne babasının da her gün bu küçük sorunlarla, çığırından çıkmalar ve aynı terbiye sorunlarıyla mücadele etmek zorunda kalacaklarını düşünmekten kendimi alamıyorum. Çocuklarını onlar da terbiye etmek zorunda kalacaklar. Günbegün.

Ve niçin onlar duygularını benim kavramlarıma göre belirlemek zorunda kalsınlar ki? Niçin onların sevgileri bu kadar derin ve yürekten, daha az dürüst ve daha az samimi olsun; niçin çocuğa karşı daha sabırsız ve sevgileri koşullu olsun ki? Niçin onların çocukları dizayn kataloğa bakarken kendilerini babalarına yakın hissetmesin ve niçin özgür hissetmesinler? ("Bak, bak, tıpkı bana benziyor!" "Tabii, tabii, tıpkı sana benziyor. Seni çok seviyoruz, o nedenle tesadüfe bırakmak istememiştik!") Böylesi bir babayı niçin öjenik canavar, ruh hastası narsist, hırs ve ihtirası içini kemiren birisi olarak tahayyül edeyim? Belki gayet normal, iki ayağı yere basan, aklıselim birisidir ve eşiyle beraber genetik şekillendirmeye karar verirken "doğacak çocuğumuz için en iyisi" maksiminden hareket etmişlerdir.

Gerçekten ve tüm kalbiyle genel geçer yasa olmasını istediği bir yasa (burada bilhassa Kant'ın "öyle eyle ki, eyleminin maksimi, tüm rasyonel varlıklar tarafından genel bir yasa olarak kabul edilebilsin" Koşulsuz Buyruğunun beşinci şerhini düşünmüştür). Çocuğu amaç olarak gören, sayan ve tanıyan benim demek isteyen; insanlığa, insanlığın o şahane, o sonsuz yetenek ve olasılıklarına ta içinde saygı duyan ben. Özünü çocuğum bizzat kendisi biçimlendirsin, başkalarını renklilik ve özerklik için eğitsin; ama lütfen, güvenceli teknolojinin serbest piyasada sunduğu en iyi genetik önkoşullar altında.

Bu baba mutlaka, çocuk niçin kendi seçeceği yaşam yolu, bireysel mutluluk ve umutlarının gerçekleşmesinin önkoşulu olan en üstün yetenek ve koşullarla donatılmış olarak dünyaya gözlerini açmasın sorusunu soracaktır. Niçin özünde ailemi,

hepimizi ilgilendiren bir konuda reşit ve mükellef olmadığımı, yetkisiz olduğumu ilan edeyim ve bizzat biz insanların yarattığı olanaklardan yararlanmayayım? Bu bana gerçekten sorumsuzluk ve hatta yardım yükümlülüğünün yerine getirilmemesi gibi görünüyor.

Gelecekte böylesi insanların olacağına kesin inanıyorum. Belki ben görmem ama sen mutlaka görürsün. Arzularına göre çocukları olacaktır onların. Yarın değilse öbür gün olacaktır. Bu, geleceğin babası –belki de neden olmasın?– seveceğin, güveneceğin, birlikte aile kuracağın bir erkek olacaktır ve otuz sene sonra kucağımda sipariş verilen torunum. Bir hikâye dinlemek isteyecek büyükbabasından, bundan daha doğal ne olabilir ki?

Senin çocuğun olmazsa, belki kreşteki arkadaşlarından birisinin çocuğu olacaktır. Eşin ve sen doğayı kendi yoluna bırakmış olabilirsiniz. Ama kreşten arkadaşın, hayır. Onların kendileri ve çocukları için arzuları başka olacaktır.

Güzel bir elbise prenses. Diploma balosunda mı giyeceksin?
Evet ama, bana uymuyor. Yakışmıyor da üstelik. Hiçbir elbise yakışmıyor. Ne berbat birisiyim!
Ben seni beğeniyorum.
Diğerleri beğenmiyor ama. Bana gülüyorlar. Bir bak lütfen!
Kendini olduğundan da küçük yapmaya başladın, gerçekten.
Küçüğüm ya zaten, üstelik de topaç gibi. Sizin suçunuz! Sizin suçunuz!
Saçmalamaya başladın!
Bak, ta orada, kanıtı duvarda asılı. Üstelik bir de "gururlu ebeveynler" olarak çerçevelettirmişsiniz. İş işten çoktan geçtikten sonra.
Neymiş iş işten geçen?
Çok basit! Benden on numara insan yapmanız. Diğer anne babaların o zaman yaptığı gibi, başka türlü, daha yetenekli, daha güzel.
Biz ama öyle istemedik, seni tıpkı şu anda olduğun gibi istedik. Benim ne ve nasıl olacağımı bilmeden, nasıl olur da beni olduğum gibi istemiş olabilirsiniz? Saçmalık!
Kim olursan ol, biz seni istemiştik.

O zaman farklı bir çocuğa gücünüzün yetmediğini niye itiraf etmiyorsun anlamıyorum, beni proaktif optimize etmenize paranızın yetmediğini!
Öyle değildi de ondan. Bunun parayla uzaktan yakından ilgisi yoktu da ondan!
Daha da kötü ya! Tanrı'ya inandığın yok ya zaten!
Bu da nereden çıktı şimdi?
Dini nedenlerden ötürü istemedik deseydin belki anlardım, ama böyle...
... Ama böyle anlamıyorsun demek. Tanrı'nın emirlerine uymadığım, kendi inancıma göre hareket ettiğim için, insanların ne yapmaları, nasıl olmaları, beklentilerinin neler olmalarına ilişkin inancıma göre davrandığım için anlamıyor musun?
Sonuçta sen de yanılabilirsin!
Sen de yanılabilirsin. Dans okulunda sana gülen aptalların yanıldığı gibi sen de yanılabilirsin!
Onlarla yaşayan, onlarla okula giden, gülme yarışında her gün birinci gelenlerle yaşayan sen değilsin ki. Senin nesil bilemez bunun ne demek olduğunu...
Seni dizayn ettirmiş olsaydık, tanrılığa oynamış olurduk, şaşmaz yanılmaz olduğumuzu ilan ederdik, senden üstün olduğumuzu düşünür kibirlenirdik; senin ne istediğini sormadan kişisel yapın ve bütünlüğün, kişiliğin hakkında karar verirdik! İpoteksiz büyümeni, kendi yolunu bizzat tayin etmeni istemiştik; senin hikâyenin yazarı olmak istememiş, senin kendi hikâyenin yazarı olmanı istemiştik.
Demek kimse karar vermedi, işi sonuçta genetik piyangoya bıraktınız öyle ya. Şahane! Teşekkürler! Sanki doğa, tesadüf veya yüce Tanrı nasıl olmak istediğimi önce benden sormuşlarmış da! Bana bir yararını göremiyorum. Kusura bakma ama ne bir yararını görüyorum ne de daha özgür olduğumu.
Peki ama, sence neye göre karar vermeliydik o zaman? Zamanın modasına göre mi? Moda bir ömür sürmüyor ki. Yoksa kendi arzularımız ve isteklerimize göre mi? Bizim arzu ve isteklerimiz de senin arzu ve isteklerin olmazdı ya. Öyle yapsaydık şimdi burada önümde dikiliyor olur, nasıl olur da böyle olmama karar verebilirdiniz diye beni suçlar, 192 cm. boyunda değil, 182 cm.

boyunda olmak isterdim veya şu anda moda olduğu için, büyük bir diş aralığım olsun ya da şu Yetenek Yarışması'ndaki salak gibi çok uzun bir boynum olsun isterdim derdin...
... Kız kardeş Maja!
... Adı her ne ise, hiç de önemli değil. Ya da o zamanlar başkan adayına duyduğum hayranlıktan dolayı hafiften koyu bir ten? Modası hiçbir zaman geçmeyen özellikler ve yetenekler de var; sen de benim kadar biliyorsun.
Öyle mi? Hangileri?
Örneğin zekâ, hafıza, müzik yeteneği, sabır, espri, daha düşük vücut yağı oranı, fiziksel orantı...
Başka?
Yabancı dil yeteneği, top oynama yeteneği; kanser ve Alzheimer hastalığı genleri ve depresyon mizaçlı olmayan. Daha istiyorsan onu da söyleyeyim: Bacaklarımın uzun, dişlerimin düzgün, cildimin pırıl pırıl... devam edeyim mi?
Sanırım her şeyden önce biraz daha karakter gerekirmiş.
Evet, olursa o da olsun. Bütün bunlar bana ve hayatıma karşı sorumluluğunuz. Sürekli benim için en iyisini istediğinizi söylüyorsunuz.
Evet, aynen.
Ama gördüğüm kadarıyla iş ciddiye binince hiç de istememişsiniz. Geleceğimi manyakça bir dünya görüşüne, bir çeşit mağara romantizmine kurban etmişsiniz. İhsan, düşkünlük, alın yazısı, kabullenme, açıklık, varoluş... Bu fısıltılı homurtular var ya... Siz hangi çağda yaşıyorsunuz Allah aşkına?
Umarım seninle aynı çağda.
Sana bir şey diyeyim mi? Ödlekmişsiniz, inatçı, demode, fakir –kim bilir belki de hepsi!
Böyle konuşmana üzüldüm. Bana acı veriyorsun. Şimdi doğru odana git, bugün seni görmek istemiyorum. Git, lütfen git!
Annem babam siz olduğunuz için de ben üzgünüm!
... Baba, hey, baba!
Ne var?
Uyuma, u-yu-ma!
Uyumuyorum. Birazcık içim geçmiş.
Rüya gördün mü?

Önemli bir şey görmedim. Tam hatırlamıyorum, dur bir düşüneyim. Şimdi hatırladım, rüyamda saat yedi buçukmuş, yatma zamanımız gelmişti.
Hayır, sen rüyanda böyle bir şey görmedin.
Saat ama sekiz buçuk. Değiştiremeyiz ki.
Bugün prenses elbisemle uyumak istiyorum. Olur mu?
Yok, olmaz. Pijamayla uyunur, elbiseyle değil.
Ben ama istiyorum. Lütfen. Lütfen!
Hayır! Pijamanı giy. Haydi, hoop, biraz çabuk ol! Yarın uzun bir yolculuğa çıkıyoruz. Dinç olmamız gerek!
Önce dişlerimi fırçalayayım.
Tabii ya. Dişlerini fırçala, çok önemli. Prenses diş fırçanla fırçala. Yoksa dişlerin çürür, suç benim olur. Bunu sen de istemezsin değil mi?
Yok, istemem.
Tamam, işte bu, anlaştık!

Kim Bu Hikâyeyi Anlatan?

Niçin böylesine güzel bir soruya cevap aramak üzerine

Bir santimetre daha, burnun sayfaya değecek. Sanki hikâyenin içine gireceksin, aşağıda, ırmak kenarında dumanların yükseldiği yerde küçük ayının, küçük kaplanın evine hemen şimdi taşınacaksın.

Göremiyorum yavrum. Sana kaç defa söyledim, kitabı göremezsem okuyamam diye.
Özür. Bacaya iyice bakmak istemiştim de.

On dakikada iki sayfa. Bu tempoyla bugün Panama'ya varamayız. Hiç şansımız yok. Küçük ayıcık ve kaplan ille oraya gitmek istiyorlar. Hikâyede. Kaplan-ördek dahil. Sabır. Her şey yolunda. Hikâyedeki her cümle gerçeklikle ilgili bir soruyu beraberinde getiriyor. Baca nasıl çalışır? Ve tabii ki: Panama nerede?

Gerçekliği kurguyla atlatmak, babaların ta ezelden beri yaptığı şey. Biz insanlar için bundan daha alışılmışı yok denilebilir... Ama Panama deyince kuşkuya düşüyorum. Acaba ayıların yemek pişirdiği, kaplanların mantar topladığı bir dünyada, Orta Amerika'nın göbeğinde bir yer mi?

En iyisi bilen birisine soralım. Kitaptakiler mutlaka bilirler.
Tamam, devam et, oku.

Dedik ve yaptık. Küçük ayıcık ve küçük kaplan yola koyuldular, eşten dosttan Panama nerede diye sordular. Yok, bilen yok.

Tavşan, tilki, kirpi, hiçbiri bilmiyor, ama biliyormuş gibi cevaplar veriyorlar. Daha altıncı sayfada yollarını kaybediyor bizimkiler. Senin hoşuna gidiyor. Benim de. Acıma yok.

Hava bulutlanıyor, tıp, tıp, tıp...

"Küçük kaplan: Benim kaplan-ördeğim ıslanmadıktan sonra hiçbir şeyden korkmam diyor."
Şemsiyeniz nerede ayıcık, kaplancık? Evde kapının arkasında asılı.[1]
Şemsiyeyi unutmak. Hepimizin başına gelen bir şey. Öyle değil mi?
Tamam, tamam baba, kim ama bunu söyleyen?
Neyi söyleyen?
Şu şemsiye meselesini.
Anladım. Bardaktan boşanırcasına yağmurda küçük ayıcık ve kaplancıkla kim konuşuyor diyorsun?
Evet.
Kim olacak. Muhtemelen hikâyeyi düşünüp yazan kişi. Kitabın yazarı. Adı kapakta yazılı. Bak burada, ta üstte. Yazarın adı Janosch.
Komik isim.
Komik gelmesi istenmiş. Mahlası.
Mahlası ne demek?
Takma ad gibi bir şey. Ama sadece sanatla uğraşan kişiler için.
Janosch'un gerçek adı ne peki?
Bilmem. Belki Horts veya Karel.
Janosch takma ad demek?
Yazdığı kitaplarda adı bu, yazar adı. Zor bir şey değil. Kreşte sende kendine resim yapma adı takabilirsin.
Nasıl bir ad?
Uydur bir isim.
Maja!
Tamam. Bugünden itibaren yaptığın bütün resimler meşhur ressam Maja'nın yaptığı resimler.
İyi de, babacığım, o zaman kimse bilmez ki o resimleri benim yaptığımı.

1. Janosch, *Vaay, Panama Ne Güzelmiş*, Çev. Necdet Neydim, Kelime Yay., İstanbul 2010.

Ben bilirim. Resim yapma adının Maja olduğunu ben biliyorum ya.
İstemem.

Anlıyorum. Şimdi en azından bu hikâyeyi kimin yazdığını biliyorsun. Kendine Janosch diyen Horst diye birisi. Bu macerayı düşünüp o yazmış. Belki de yazarken düşünmüştür macerayı. Ya da düşünmeden yazıvermiştir. Mahlası olan insanların bunu nasıl yaptığını bilmek zor.

Ne düşünürse düşünsün, önemli de değil. En azından bizim için önemli değil. Okuma divanında oturmuşuz, bütün ihtiyaçlarımız var: Kitap, hikâye, gözümüzün önünde siyah beyaz baskı metin, renkli resimler.

Hikâyeyi çizimler anlatıyor. Yazara hiç gereksinim duyulmadan. Başlı başına dile geliyor çizimler. Tabii ya, öyle olması da gerek. Kim bilir, Janosch belki adam değil, bir kadındır. Ya da Mallorca'da ücra bir çiftlikte yaşayan yazarlar birliğinin ortak adıdır. Kim yazmış, niçin yazmış kimi ilgilendirir ki? Hikâyeye ne zararı veya ne faydası olur ki? Değeri değişir mi? Anlamı? Senin için? Kesinlikle hayır.

Seni niye ilgilendiriyor bu yazar meselesi?
Öylesine. Kim olduğunu bilmek istedim.

Öylesine. Embriyo cevabı. İlgi duymadan merak etmek gibi.

Söylemek istemem ama, sorduğun soru pek öyle sandığın kadar anlamsız değil, çağımızın tipik sorularından biri. Binlerce yıldan beri yazarın kim olduğunu soran olmazdı. Hikâyeler ve onlara ruh ve ses veren insanlar vardı, şu anda küçük ayıcık hikâyesine ses verdiğim gibi. Yazarı? Yazar sorusu çok sayıda kitap basılıp satılmaya başladıktan sonra sorulmaya başladı. Yazar kitap pazarının bir ürünü, ürünlerine pazarda daha iyi bir yer verebilmek için pazarın ürettiği hayali bir kişisel yapı. Yazarı kim sorusu, bu nedenle, her gün daha büyük önem taşır, aslına bakılırsa alınan ve satılan, artık kitaplar ve hikâyeler değil yazarlardır. Bu nedenle yazarın yapısı/bütünlüğü, ileri sürdüğü tezi ile çok meşhur olan Roland Barthes isimli yazarın belirttiği

gibi, "kapitalist ideolojinin semptomu, doruk noktası" ve "yavan pozitivizm"in cerahatidir.

Şu dergileri bir düşün. İçerikleri yazarların resimlerinden, yazarlarla söyleşilerden, yazarların evlerine ziyaretlerden, kütüphanelerini ve hatta tüm ailelerini görüntülemekten ibaret; bunlarla yaşıyorlar. Bu vesileyle pazara yeni sürülen kitabı yazarken ne düşündüğünü, okurlarına ne söylemek isteğini sormak... *Sanki bunlar kitapta yokmuş gibi.*

Yazarı soran bir kişi, yazarı sorduğu anda kendisini, okurların büyük bir bölümünü ve hatta bizzat yazarları bilinçli olarak beş yaşındaki çocukların teorik seviyesine düşüren bir sisteme kayıtsız şartsız hizmet eden birisinin seviyesine düşürür. Amaç, okurları ve yazarları istediği gibi yönlendirmek, manipüle etmek ve kontrol etmektir. Michel Foucault veya Jacques Derrida'nın yazılarında büyüyünce kendin okursun bunları. Teori cambazları bunlar. Fransız. Bizim komşu ülkeden.

Bu Janosch hakkında fazla bilgim yok maalesef. Kim bu, nerede yaşar?
Önemli değil.
Ama bu hikâyeyi nasıl bir insanın yazdığını hayal edebiliriz. Üzerinde Panama yazan ve biraz muz kokan bir kasasından başka bir şeyi olmadığı halde küçük ayının Panama'yı hayal ettiği gibi mesela.
Janosch da mı muz kokar dersin?
Yoo, hayır. Sanırım küçük bir kulübede yaşayan, yabani üzüm kompostosu kokan birisidir.
... Başında geniş kenarlı yumuşak, kocaman şapkası olan birisi!

Olabilir. Pekâlâ olabilir. Bu kitabı birilerinin yazmış olması gerek, bu kesin. Hikâyeye şu veya bu şekilde kendinden bir şeyler koyduğu da kesin bu Janosch'un, adı Janosch olan her kimse artık. Her cümlede kendisi. Her sözcükte, küçük ayının her sözünde, kaplanın ve hikâyeyi anlatanın her sözünde kendisi var. Şimdi anladım: Senin sormak istediğin de buydu ya zaten. Kitabı kimin *yazdığını* değil, hikâyede küçük ayıya ve küçük kaplana şemsiyenin nerede olduğunu soranın kim olduğunu sormak istemiştin.

İyi düşünecek olursak şemsiye meselesini dile getiren Janosch değil.
Janosch değil mi? Kim peki?
Bu hikâyeyi anlatan kişi.
Peki, kim bu?
Bilmem. Metinde yazmıyor kim olduğu. Janosch ona bir isim vermemiş.
Küçük ayı anlatanı duyabiliyor mu dersin?
Sanmam.
Peki, niye söylüyor o zaman?
Küçük çocuklar gezmeye gittiklerinde şemsiyelerini unutmasınlar diye.

Gözlerini resme diktin.

Sana anlatabilmeyi gerçekten çok isterdim. İnan bana, insanların çoğu da anlamıyor. Yazarla anlatanın ilişkisini bizim dünyamız ve kitaptaki dünya. Baban da onlardan biri.

Baba, oku artık!
Tamam!

Panama işi tabii ki olmadı. Arkadaşlarının, eşlerinin, dostlarının yanlış, çelişkili tarifleri, yol göstermeleri nedeniyle küçük ayıyla küçük kaplan dönüp durdular ve sonuçta döne döne ırmak kenarındaki bacasından dumanlar tüten kendi kulübelerine geldiler.

Yani evde kalabilirlerdi demek istiyorsun öyle mi?
Bütün o uzun yolu yürümelerine gerek yoktu diyorsun öyle mi?
Yoo, hayır. O zaman ne tilkiye rastlarlardı ne de kargaya.
Tavşana da rastlamazlar, kirpiye de rastlamazlar ve yumuşacık güzel bir divanın ne kadar rahat olduğunu hiçbir zaman deneyimleyemezlerdi.[2]

Kimin başının altından çıkmış olursa olsun, sonu çok, ama çok güzel bir hikâye.

2. A.g.e.

II. Her Şey Yolunda mı?

Çocukların eğitiminde rahat bırakılmaktan başka bir şey düşünmeyiz; kısaca, uslu bir çocuk yetiştirmek isteriz, ama bu gelişmenin çocuğa yararlı olup olmayacağını pek düşünmeyiz.

Sigmund Freud, *İki Çocuk Nevrozu*

Tanrı Şu Anda Bize mi Bakıyor?

Bu sorunun niçin mucize yarattığına dair

Büyüyüp kuvvetli olman için ne yapayım? Hayatın boyunca salam ekmekle beslenemezsin. İkram, tekrar tekrar ikram. Olur, yaparım. İnat edip kararlı olmak, ikram edileni mümkün mertebe cazip kılmak. Sonuçta ne yapsam fayda etmez. Senin istemen gerek, kendiliğinden, doğru dürüst bir şeyler yemek içinden gelmeli.

Bugün ne var?
Şahane bir şey. Hem de komik: Etli çorba, içi harflerle dolu!
Yaşa! Severim!
Her zaman aynı şeyi söylüyor, sonra yarısını yemeden bırakıyorsun.
Bugün bırakmam.
Sözün Tanrı'nın kulağına!
Niye Tanrı'nın kulağınaymış? Komik.
Öylesine bir deyiş.
Babacığım, yemekten önce biz niye dua etmiyoruz? Gisela halam gibi?
... Şimdi yemeğini ye, çorba soğuyacak. Kenardan kaşıkla, orası kaynar değildir.
Gisela halam önüne konulan yemek yenir bitirilir diyor.
Doğru, hem de çok doğru. Neden olduğunu da söyledi mi?
Tanrı bize bakıyormuş, çocukların tabağını bitirmesini istermiş de ondan.
Peki, yemeğini bitirmezsen ne olurmuş?
Tanrı üzülürmüş.

Baban da üzülür! Unutma, baban da üzülür.
İyi ama sen kötü hava yapmıyorsun ki.
O da doğru.
Tanrı üzülürse ağlar, o zaman da yağmur yağar. Havayı Tanrı yapar, aslında her şeyi yapan ve yaratan o, dünyayı, üzerinde ne varsa onları, bütün hayvanları, bütün insanları, bütün bitkileri, denizleri, dağları. Beni de o yaratmış, Gisela halam öyle diyor. Bu nedenle beni çok seviyormuş, yemeğimi bitirmemi onun için istiyormuş.

İyi yürekli Gisela. Her hikâye Tanrı'nın varlığının kanıtı. İnsana mantıklı da geliyor. Her yağmur yağdığında bir nedeni olması gerek. Ya da en azından bir ana nedeni. Bu neden doğal olarak başka bir nedenin o neden üzerindeki etkisinden kaynaklanır... Dünyanın, kâinatın, her şeyin bir başlangıcının, yani bir zamanlar çok özel, başka hiçbir ana nedenin geçerli olamayacağı, tümüyle müstesna tek bir ana nedenin olması gerek; ne bileyim işte, devinimsiz devindiren. Gerçekten böyle bir ana neden varsa Gisela halana itiraz etmek biraz zor. O zaman her şeyi, ama her şeyi yaratan o *ana-neden*dir. Gisela buna Tanrı diyor. Tanrı diyen sadece Gisela da değil.

Böyle düşünüldüğünde Gisela'ya artık sadece gözlerini açıp bakması kalıyor. Bir bakıyor, ana hatlarıyla en ince detaylarına kadar düşünülüp planlanmış ve uyumluluk içinde olduğu intibasını bırakan bir dünya. Bunun bir mantığının olması gerek diye düşünüyor Gisela. Bir çeşit plan işte. Bir plan varsa bir de o planı yapan vardır. En iyi plan ta en yukarıda yapılır. Doğal olarak yaratanın yarattıkları için hislerinin olması gerekir. Bir babanın çocuklarına karşı hislerinin olduğu gibi.

Potansiyel her şeyi açıklayan böylesi bir dünya modeline söylenecek bir şey yok, sayısız karşı ve mantıklı alternatifler olduğunu saymazsak tabii. Demek açıklanmadı, kanıtlanmadı; yani olması gereken, Tanrı'nın varlığı.

Niye, ama niye bir ilk ana neden olması *şart*? Düşünebildiğimiz ve bildiğimiz kadarıyla dünya sonsuz ve gerçekte var olmayan bir şey olabilir. Hem şeylerin ana nedensiz de, kelimenin tam anlamıyla kendiliğinden, olabileceğini *düşünmek* de mümkün.

Bunun böyle olduğunu sürekli iddia eden insanlar da var, örneğin kuantum fizikçiler. Ayrıca bu da mümkün, hem de akla çok yakın, kâinat ve kâinatta var olan bizler bir sürü garip tesadüflerin ürünü olabiliriz. Ya da kimsenin hükmedemediği, planlamadığı veya kimsenin koymadığı kurallara bağlı, bilinmeyen bir zamanda oluşan ve her an bozuluverecekmiş gibi görünen, çok kırılgan süreçlerin dengesinin sonucu olabiliriz. Tüm bunların arkasında birinin olduğu varsayılacak olsa bile (kanıtlanamaz), yine de yarattıklarının vasıflarından hareketle yaratanın vasıflarını, niyet ve amacını saptamak pek kolay olmaz. Böylesi bir sonuca varmanın ne denli karmaşık ve zor olduğunu anlayabilmem için mutfak masasının öbür ucuna bakmam ya da bir polisiyenin sayfalarını karıştırmam yeterli olur.

Senin yaşındayken tabağıma konulanı hep bitirirdim.
Doğru değil, yalan.
Ne? Sen nereden bileceksin?
Gisela halam söyledi, sen hiçbir zaman doğru dürüst yemek yemezmişsin.
Öyle mi? Şimdi anladım çocukluğumda neden o kadar sık yağmur yağdığını.
Babacığım, Tanrı şu anda gerçekten bize bakıyor mu? Gisela halamın dediği gibi?
Olabilir ama, ben şahsen şaşarım. Bizim çorba kaşıklayışımız öyle izlenecek bir şey değil hani.
Ama o her şeyi görür.
Her şeyi aynı anda?
Evet. O her şeyi görür. Her şeyi bilir. Bizim ne düşündüğümüzü bile bilir. Bütün insanları sever. Bilhassa çocukları çok sever.
Her şeyi görür ve bilirse, o zaman bizim şu anda burada oturmuş çorbamızı kaşıkladığımızı da biliyor ve görüyordur. Mantıklı.
He, mantıklı.

Bizim çorbamızı kaşıkladığımızı gerçekten biliyorsa niye izleme gereği de duysun ki? Ve gerçekten *her şeyi* biliyorsa, bizim bilmediğimizi, yani senin bugün çorbanı bitirip bitirmeyeceğini de biliyordur. Ve o bunu biliyorsa neden üzülsün veya sana kız-

sın? Onun sorumluluğunda olan bir şey, ne senin ne de benim suçum veya sorumluluğum. Bu kadar ufak tefek sıradan şeylere bile hâkim değilse veya hâkim olmak istemiyorsa daha başka birçok şeye de gücü yetmiyor demektir (hava durumunu saymasak bile) hemen hemen biz insanları günbegün ilgilendiren, merakla izlediğimiz her şeye gücü yetmiyor demektir. Öyleyse *her şeye* kadir değildir. Mantıklı.

Gisela halan yine başımıza dert açtı. Bu sorulardan bir tanesi için bile sana mantıklı bir cevap vermem mümkün değil. Hiç kimsenin cevaplayabileceğini de sanmıyorum. Sana verebileceğim tek dürüst cevap şu: "Bilmiyorum. Ona aklım yetmiyor." Ama varlığına, yoluna yordamına ve ne istediğine aklımız ermeyen bir Tanrı, yaşamımızla ilgili konuları açıklamaya temel olmaya yetmez. Bilhassa bizzat kendimizin açıklayabildiği, aklımızın erdiği konularda yetmez. Örneğin, yağmur niçin yağar veya çocukların tabaklarındaki yemeği niçin bitirmeleri gerekir.

Belki de Tanrı düşüncesinin bir şey *açıklaması* da gerekmiyordur. Çorbanın da bir şey açıklaması gerekmiyor ya. Ama iyi bir şeydir. Isınırız. Bizi bir araya getirir. Güç verir. Karnımız doyar. Ve rahatlarız.

Babacığım, Tanrı da çorba içmek zorunda mı?
Yok, hayır, mutlaka değil. Onun varoluşu çok farklı. O yemez içmez.
Boyu ne kadar?
En büyük!
Devden büyük mü?
Çok, çok büyük.
Gerçekte ama dev yok.
Gisela halan mı iddia ediyor bunu?
Yok, hayır. Annem söylemişti. Bir akşam korkumdan uyuyamamıştım, o zaman söylemişti.
Gözümle dev görmüşlüğüm benim de yok. Ama bazı insanların bizzat dev gördükleri ve hatta devlerle dövüştüklerini iddia ettikleri bir gerçek. Bu iddialar gerçekse, devlerin de gerçek olması gerekir. En azından eskiden devlerin olmuş olması.
Tanrı devden daha büyük öyle mi?

Karşılaştırılamaz. Bazı insanlar onun kâinat kadar, hatta biraz daha büyük olduğunu söylüyor. Bunları ölçmek çok zor. Her hâlükârda en büyük O. Daha büyüğünü düşünmenin mümkün olamayacağı kadar büyük. Daha büyüğü düşünülemeyecek kadar büyük bir varlık düşünebilir misin?
Bilmem.
Bir dene, ben de deneyeyim: İkimiz de daha büyüğü düşünülemeyecek kadar büyük bir varlık düşünüyoruz. Tamam mı?
Tamam.
Bir iki üç!
... Peki, ne kadar büyük?
Buuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuu kaaaaaaaaaaaaaaaaadar!
Fena değil. Benimki biraz daha büyük. Buuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuu kaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaadar!
Benimki daha büyük! Buuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuu kaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaadaaaar bin kilometre!
Sanırım prensipte anladın. Şimdi sana bir sorum var: Sence gerçek olan bir dev mi daha büyüktür yoksa gerçekte olmayan ama hayal ettiğin aynı dev mi? Ne dersin?
Gerçek dev tabii.
Peki Tanrı? En büyük, ondan daha büyüğü olmayan için de aynı mı? Hayal etmediğimiz, gerçekte var olan Tanrı mı daha büyük olur?
Evet!
Demek böyle bir Tanrı var, kesin ve kuşku götürmez.
Tamam.
Onun niçin var olduğunu bilmek ister misin?
Evet! Niçin?
... Aslında sadece hayalimizde var olan Tanrı'yı varlık olarak düşünmek, ondan daha büyük bir varlık olduğunu hayal etmek anlamına gelecektir de ondan. Biz daha şimdiden, pek de zor olmadı, Tanrı'yı, daha büyüğü düşünülemeyecek kadar büyük bir varlık olarak hayal etmiştik.
Evet aynen öyle.
Öyleyse biz Tanrı'yı gerçekte var olan bir varlık olarak hayal etmiştik. Tanrı'yı bu şekilde hayal edebilen varlıklar için öyleyse mantıken ve zorunlu olarak Tanrı vardır. Aklı olan her insan

Tanrı'yı hayal edebilir. Aklı olan her çocuk bile hayal edebilir. Öyleyse, aklı olan bir insan tarafından varlığı kuşku götürmeyen şey vardır; yani Tanrı vardır. Nokta. Bitti. Bu kadar!
Anladın mı?
Evet, anladım, tamam.

Önemli olan "evet, evet." Din böyle başlar işte. Önce mucizevi hikâyeler anlatılır. Sonra çorba dağıtılır ("kardeşçe paylaşılır!") ve kuşku oluştuğunda da "evet, evet" denilir. Gerçek inanç kendiliğinden oluşur. Muhtemelen sonunda da gerçek argümanlar.

Kim bilir, belki günün birinde Tanrı sana gelir, kendiliğinden, içinden. Benim elimde olmayan bir şey. Senin elinde de değil. Ona olan sarsılmaz, insanın ta içinde olan inanç zorla da olmaz. Olsa olsa insan açık olur, inanmayı gerektirecek deneyimlere açık olur; filozof William James'in bir yerde belirttiği gibi bu deneyimler "insanın bilincindeki o sıcak yerin yer değiştirmesi"ne yol açar.

Bu ve benzeri deneyimler olağan dışı ve istisna değildir. Her gün, dünyanın her yerinde, farklı farklı tarz ve biçimlerde karşımıza çıkar. Ama argümanlar hemen hemen hiç rol oynamazlar. Argümanlar, argümanları düşünenlerin nezdinde bile rol oynamazlar. Örneğin, on birinci yüzyılda Tanrı'nın varlığının mantıksal ve sağlam kanıtını ilk bulan insan olduğuna inanan keşiş Anselmus (Anselm von Canterbury), Tanrı'yı, "daha büyüğü düşünülemeyecek kadar büyük" bir varlık olarak tanımlamış ve insanları bu varlığı tasavvur etmeye çağırmıştır.

Anselmus'un kendi ifadelerine inanmak gerekirse kanıtı kendisi bulmamış, haftalarca oruç sonunda ret ve çıldırma aşamasına geldiğinde bir sabah uyku ile uyanıklık arasında Anselmus'a Tanrı tarafından ihsan olunmuştur. "Şükür, şükür Tanrım! Daha önce halihazırdaki ihsanınla inandığımı, şimdi aydınlatman sayesinde biliyorum da. Onun varlığına inanmasam, onu tanımam mümkün olamazdı." diye bağırarak uyanmış, günlerce içi heyecan dolu, kanıtını mumdan yazı tahtasına yazmaya çalışmıştır.

Artık itiraf edebilirim. Poopipeepi'nin gerçek olduğuna bugüne kadar inanmamıştım; Maja ablanın kaldığı şehrin yani.
Tabii ki var Poopipeepi.

Tamam, tamam. Şimdi artık biliyorum. Kendi gözümle görmemiş de olsam Poopipeepi, daha güzel düşünülemeyecek kadar güzel bir şehir. Öyle değil mi?
Tabii ya! Poopipeepi'de her şey güzel.
Tahmin edebiliyorum. Gerçekte var olan bir Poopipeepi, hayal ettiğimiz Poopipeepi'den daha güzel. Öyle değil mi?
Tabii ki!
Öyleyse Poopipeepi'nin gerçekte var olduğundan farklı düşünmem mümkün değil. Bu durum herkes için geçerli ve aynıdır.
Poopipeepi'de bir tane midilli atım var.
Şahane, şahane! Poopipeepi'de bütün çocuklar tabaklarını bitirirler. Değil mi?
Saçmalama baba!
Niye saçmaymış?
Bilmem, anlatamam.
Ama umarım çorbanı içersin.
Yok. Doydum.
Biraz gayret et. Birazcık daha yiyebilirsin. Üç kaşık daha. Tamam?
Sen istediğin için.
Bir kaşık ninen, bir kaşık deden ve bir kaşık da Gisela halan için!
Bir kaşık da Tanrı için!
Tabii ya! Bazen gerçekten mucize oluyor!

Bunun Yeri Neresi?

Ahlaki anlamda silmek ve ortalığı toplamak üzerine

Sil! Sil!
Geldim!
Siiil!!
Bir dakika!

Siil de-dim!!
Tamam! Bulaşık makinesini çalıştırayım, hemen geliyorum.
Misafir gelecek, Gerald ve Julia gelmeden hazır olsun.
Öööööf, koktu!
Artık kendin silebilirsin. Değil mi?
Yapamam, yetişemiyorum, kollarım kısa.
İstesen yetişirsin!
Bir şey göremiyorum ki! Kıçımda gözüm yok.
Kıçımda benim de gözüm yok. Yine de kendim hallediyorum.
Hadi, eğil, ayı ol!
İyice sil ama!
Sen merak etme.

Günde en az üç kez bu şekilde yakınlaşıyoruz. Silmek, eğitimin düz yazısı, ilk standart, en köklü prensip. Utanmayı sana emretmem mümkün değil. Ama biraz olsun rahatsız olmanın zamanı gelmeye başladı. Konu kendi temizliğin olunca birazcık olsun inisiyatif alabilirsin.

Sifonu çekiyorum!
Oldu. Ellerini yıkamayı unutma!

Tabii ki unutmam.
Madem temizliğe başladık, odanı toplayabilir miyiz, ha ne dersin?
Baba, şimdi zamanı mı yani?
Toplanması şart. Odanın haline bir bak! Sanki bomba patlamış!
Ben sadece oynadım!
Belli. Adım atacak yer yok. Her şey ortalıkta. İğne atsan yere düşmez. Her taraf oyuncak, ıvır zıvır.
Baba! Ben silmek istemiyorum. Sevmiyorum.
Mesele sevmek değil. Her gün her gün kıçını silmeyi ben de sevmiyorum. Hem şimdi sil demiyorum, ortalığı topla diyorum. Aradaki fark bu.
Nasıl yani?
Silmek, temizlemek, kirlenmiş bir şeyi kirinden arındırmaktır. Mesela pencere silinir. Balkon. Vicdan. Toplamak ise eşyaları belli bir düzene koymak; karışıklık olmasın diye olmaları gereken yere koymaktır.
Benim ama böyle hoşuma gidiyor.
Benim de hoşuma gitmiyor. Ama hem Gerald ve Julia geliyorlar. Ne derler bir düşün! Misafir çağır sonra da darmadağın bir oda. Ayıp, yakışmaz. Odayı böyle bulunca aslında onları görmek istemediğini düşünürler. Hem belki "Ah, bizim kuzen galiba daha bebek, odasını bile toplayamamış" derler.
Demezler.
Aynen böyle derler, içlerinden. Öyle düşünürler. Terbiyeleri müsaade etmediği için yüzüne söylemezler.

İsterdim ki başka türlü mümkün olsun. Freud'a hak vermekten başka yapılacak bir şey yok: "Düzenlilik ve derli topluluğun peşinen ve hiçbir zorlukla karşılaşmadan insanın tüm eylemlerinde kendiliğinden oluştuğunu ve bunu istemeye hakkının olduğunu düşünen" bir baba, "bunun böyle olmadığını, insanın doğası gereği ihmale, düzensizliğe, sözüne sadık olmamaya temayülü olduğunu görünce hayrete düşer..." Somut olarak hiçbir şekilde kınamıyorum, bunu senden beklemek hiç mi hiç mümkün değil. Motivasyonun yok, o kadar.

Hayran olduğun kuzeninden utanmak istemiyorsun demek? Hele hele senden sadece birkaç ay büyük olan Gerald'dan hiç utanmak istemiyorsun. Dikkat et, gözlerinden hiç kaçmaz.

Baba, kendim yapamıyorum.
Yaparsın, yaparsın. Yoksa bunun için de mi kolların kısa?
Haayıır!
Haydi, yap o zaman. Onlar gelmeden biraz banyoyu temizlemem gerek.
Onlar da kaka yaparlarsa diye mi?
Evet, aynen. Gerald kendisi siliyor artık.
Ama gece yatağa yapıyor. Bebek gibi! Hihi!
İki de bir yüzüne vurmanın bir alemi yok. Çok üzüldüğünü ve kızdığını biliyorsun.

Sanırım anladın. Utanma hissinin nasıl bir şey olduğu kafana dank etti. İğneyi kendine çuvaldızı... Güncel yaşamımızın normları böyle pekişir.

Önce tahta atından başlayalım, burada ayak altında duruyor.
Nereye koyayım?
Biraz da kendin düşün ne olur, kafanı çalıştır! Oda senin odan.
Annen her zaman nereye koyuyor?
Şuraya, köşeye.
Demek biliyorsun yerinin neresi olduğunu.

Kendin düşün, kafanı çalıştır. Nasıl da güzel söz, nasıl da özgürleştirici. Peki, ama anlamı nedir bu cümlenin? İlk anda sevinçli bir beklentinin söze dökülmesi. Emirlerimizi ve yapmanı söylediklerimizi öylesine içselleştiresin ki, dile getirilmeden yerine getiresin; sistematik kontrolümüz davranışlarını, kendini kontrol etme davranışına dönüştürsün. Süreç içerisinde ve yavaş yavaş ta içinde duyacağın emreden sesi, özüne mahsus bir mercii olarak algılayacağından en iyi durumda kendi rızanla ve iradenle yaptığın hissine kapılacağın, kendini kontrol etme davranışı oluşsun, vicdanın! Gerçekten küçücük bir adım, zor da değil: Başkaları tarafından ayıplanma ve mahkûm edilme korkusu, kendi içinde

kurallara saygı duymaya dönüşsün.·Korkudan saygı! Kimsenin seni sevmeyeceği veya sil dediğinde silmeyeceği endişesinden, kendi aklını kullanma cesaretini göstererek kendini şaşmaz, yanılmaz yasa koyucu görmek, aklı olan her varlık ve hatta tüm insanlık için geçerli olabilecek kurallar koymak.

İnan bana, mükemmel bir sistem. Kontrol eden mercii dışarıdan ta içine intikal ettikten sonra artık yaptığın hata veya suçlar için değil, yapmayı düşündüğün veya niyet ettiğin hata ve suçlar için utanmaya başlarsın: Bundan daha iyi ahlaki bir korunma yoktur!

Odanın mutlaka toplanması gerek. Odan bu haldeyken Gerald ve Julia'yı eve kabul edemeyiz. Sonuçta bu kaos benim suçum olur. Seni terbiye edememiş, gereken itinayı göstermemiş veya şımartmış olurum. Halanın ne diyeceğini şimdiden duyar gibi oluyorum: "Sen kendine hiç dert etme, bizde de farklı bir durum yok." Net ve kesin aşağılama, çünkü öyle olmadığını ikimiz de bal gibi biliyoruz.

Baba, at orada kalacak!
Niyeymiş?
Maja ablamın atı da ondan. Onunla Poopipeepi'ye gidecek.
Bir kenara koy, birisinin ayağına takılmasın.
Hayır!
Nasıl hayır?
Olmaz baba! Yapamam! Lütfen! Yaparsam Maja ablam üzülür.
Öyleyse yerde ufak tefek ne varsa raflara kaldır. Kale midir nedir onu, çiftlik evini ve ıvır zıvırı da.
Baba ama...
... Ne var?
Bu Poopipeepi ya!
Ne olmuş? Onu kaldırıp toplamak yasak mı?
Hayır, gerçekten olmaz. Yoksa...
... Maja ablan küplere biner! Kızar.
Evet, baba, kızar ya.
Peki, ne yapalım? Kalsın mı her şey böyle darmadağın?
Evet, baba! En iyisi böyle kalsın.

Demek içindeki kumandayı ablan Maja ele geçirdi öyle ya. Bunu benden almış olamazsın. Aniden ortaya çıktı, yoktan, ta içinin derinliklerinden çıkıverdi ortaya. Onu gerçekten içine gizlenmiş küçücük bir insan gibi düşünmeye başladım, küçücük, günlük yaşam seslerinden oluşan minik bir insan: Annenin sesi, Gisela halanın, dedenin, ninenin, Julia'nın, Gerald'ın, kreşteki eğiticinin, Noah'nın, Pippi Uzunçorap'ın, İyi Kalpli Haydut Willibald'ın ve benim... Bu sesle konuşuyor, yapmak istediğin veya yapmak istemediğini, kimin sözünü dinlemek veya kimin dinlememek, ne istediğini veya ne istemediğini, neden utanman gerektiğini hep bu sesle söylüyorsun: Şu anda tek ölçü bu ses.

Peki, ben ne yapayım bu durumda? İkinizi de mi azarlayayım, Poopipeepi'yi kendi ellerimle yerle bir mi edeyim, ibret mi olsun, bu evde kimin sözünün geçtiğini mi netleştireyim? İçimdeki ses bana bunu tavsiye diyor. Her insan, her çocuk içindeki kendi sesinden başka bir şey dinlemez veya duymazsa, hayallerinin şehrindeki yasalar ve kurallardan başka yasa veya kural tanımazsa nereye varır bunun sonu?

Bana bir kere olsun bakar mısın?
Ne var, baba?
Elini vicdanına koy, sen söyle. Burası düzenli, derli toplu bir şehre benziyor mu? Düzeltilecek yönleri var mı yok mu?
Hımm, ama benim hoşuma gidiyor, ben beğeniyorum.
Şuraya bir bak. Her şey sokaklara atılmış, çör çöp. Hiç de güzel değil. İnsanın ayağı bir şeye takılır veya kayar. Caddeler eğri büğrü, insan kaybolacak. Şuraya bir bak, arabalar devrilmiş, ters gelmiş, iki çocuk yatağı evlerin yanı başında, domuzlar hapishanede, boncuklar çayıra dağılmış. Julia'nın bu ne böyle dediğini bir düşün. Bunları böyle görünce Maja ablanın şehriyle alay eder. Alay etmesini istemezsin herhalde.
Hımm. Yoo, istemem.
Haydi öyleyse. Hepimize büyük bir iyilik yapmış olursun. En büyük iyiliği Maja ablana ve kendine yapmış olursun.
Tamam, oldu, biraz toplarım.
Kendini ne kadar iyi hissedeceksin göreceksin.

Kim bilir, belki her yerde herkesin uyabileceği bir yasa vardır. "Öylesine bir davranış için çaba göster ki, en iyi kendi Ben'inden utanmayasın!" İdeal bir dünyada herkesin uyabileceği, rahatça ve hiç vicdan acısı çekmeden seni ve kendimi ona göre eğitebileceğim bir yasa olabilir.

Oçupoçun

Oğlan çocukların pipilerine neden isim verdikleri ve ablalarının bunu niçin anlamak istemedikleri üzerine

Zaman zaman biraz inatlaşıp her fırsatta çırılçıplak dolaşmaya başladığına beni hazırlamıştı. Bırak yapsın. Hem onun yaşında sen de öyleydin, sen de çıplak gezmeyi severdin diye uyarmıştı ablam. Bazı durumları dün gibi hatırladığını da sözlerine eklemişti.

Gerçekten? Ben hayır, asla. En azından bu şekilde değil. Ne yapsın ki zavallı küçük oğlan bütün kızlar salonda at çiftliği oynarlarken?

Senin arkadaşının adı ne?
Oçupoçun.
Oçupoçun mu? Ne komik bir isim o öyle?
Hiç de komik değil.
Gözleri yok. Peki, nasıl görüyor Oçupoçun?
Görüyor işte.
Nasıl yani? Ne yapıyor da görüyor?
Görüyor işte. Bizi rahat bırak artık.

Anladık. Oçupoçun rahatsız edilmek istemiyor. Oçupoçun pür dikkat film izlemek istiyor. "Arkadaşım" dediği, iki dakikadan beri adı Oçupoçun olan pipisine çalışmakta olan çamaşır makinesinde gösterilen filmi izletmek isteyen benim yeğen, çırılçıplak mutfakta, evin mutfağında sıcak yer karolarının üstüne bağdaş kurmuş oturuyor. İyi. Oturur. Otursun. Yaklaşık 120 yıl kadar önce yetişkinlerin bu durumda oğlan çocuklarını "yapma

oğlum, yoksa doktor kasap gelir, Oçupoçun'u dibinden keser!" sözleriyle tehdit ederek ömür boyu unutamayacakları bir travma yaşattıklarını düşünmek bile ürperti veriyor insana. Aslında doğal bir durum oğlan çocuklarının yaptığı. Otoerotik sürecin doruk noktasında. Beş yaşında, henüz çocuksu mastürbasyonun ikinci aşamasına bile ulaşmadığından, üstat Freud'un sözleriyle söylemek gerekirse, "küçük pipisine zevk hissi verecek dokunuşu yaratma"ya çalışıyor.

Öyle bir safdil oturuşu var ki, tehdidin veya cezalandırılmasının nedenini anlaması mümkün değil. Diğer taraftan zavallının çocuksu zevke ulaşmak için girdiği zahmet, herkesin gözü önünde ulaşılacak bireysel hazzın sınırlarının bilinçaltında var olduğunu tahmin ettiğine işaret ediyor.

Yaratıcı gerginliğini resmen övmek istediğimden değil. Bana kalsa rahatsız edilmesin, istiyorsa biraz daha devam etsin.

Fazla bakma. Biliyorsun, televizyon gözleri bozar.

Olmuyor, çocuklar olduğunda olmuyor işte. Sekiz yaşındaki kız kardeşi salondan benim gördüklerime bakıyor ve "iğrenç" buluyor. Hüküm, sekiz yaşındaki yeğenimin hükmü; günlerce rolüne çalışmış gibi gözlerini devirip tüm erkek canlıların davranışları veya sınıftaki "tümden iğrenç" veya duruma göre "tümden manyak" oğlanlar için söylediği söz. Hiçbir şey kimsenin suçu değil. Her yaşın bir çılgınlığı, bir budalalığı vardır. Dayısıyım, iyi bir dayı olarak çamaşır makinesinin önünde pipisiyle oynayan yeğenimin görüntüsünün, erkeklere olan saygıyı arttıracak bir davranış olmadığını kabullenmem gerek.

Bunu niye yapıyor? Oğlan olduğu için. Şunu da kabul etmem gerek, bu açıklama, açıklama olmadığı gibi, yanlıştır da. Kızlar da yapıyor. Sevgili yeğenciğim, belki unutmuşsundur, hatırlamazsın, ben çok iyi hatırlıyorum. Kardeşin yeni doğmuştu, hayretler içinde, sevmiş, sevinmiş, bağıra çağıra onu ne kadar sevdiğini söylemiştin; aslına bakılırsa, elinden gelse boğazını sıkacak ya da Oçupoçun'unu yolup atacaktın.

Aranızdaki bu küçük fark gizlenemezdi, görmüştün. Annene sığınmış, kardeşin gibi senin de neden pipin olmadığını

sormuştun. İki cümleyle açıklamak istemişti annen: "Sen kızsın da ondan. Sana lâzım değil de ondan." Bunun üzerine, lâzım olmayana derinden hasret duyan insan olarak şöyle demiştin: "Ha, benimki daha büyüyecek."

Dayın olan bana aynen bu şekilde anlatılmıştı olay. Biliyor musun, eğer Freud haklı ise, arzu ettiğin şeyin günün birinde gerçekleşeceğine dair sekiz yaşındaki çocuksu içinde bugün hâlâ taşıdığın kesin bir inanç var. En az kendi çocukların olun-caya kadar taşıyacağın bir inanç. Dişilik olgusu tam anlamıyla sonuçta, "penis arzusunun yerini çocuk arzusu alınca, yani çocuk, en eski sembolik eşitliğe göre penisin yerini doldurunca" gerçekleşmiş olur. Bunun için daha epeyce beklemen gerekecek ve kardeşini izlerken duyduğun tiksintinin açıklaması da bu olsa gerek. Ve bu nedenle burada mutfakla salon arasındaki eşikte senin penisi kıskanmanla onun hadım olma korkusunu idare etmek zorundayım. Her şeyi söylemek ve açıklamak mümkün, ama dayı olarak olmuyor işte. Hem annen de istemez bunu, çünkü annen penis kıskançlığına inanmayan birisi. Ona göre bu kıskançlık değil, arkaik zamanlardan kalma fallus merkezci saçmalık. Biliyorum, bu kesin ve halana göre tartışma götürmez bir gerçek.

Kötü bir şey değil, biliyor musun? Doğal bir durum, doğal bir aşama, yakında geçer.
Peki ama, oğlanlar pipilerine niçin bir ad verirler? Biz kızların aklından bile geçmez vajinalarına ad vermek.
Öylesine işte, pipi görünür olduğundan. Her çocuğa bir isim gerek ya.
Çocuk mu? Ne çocuğu?
Öylesine işte, öyle derler ya.
Ha! O zaman "Oçupoçun" tümden manyak, öyle ya?
Uydurmuş işte, aldırma. Bir anlamı yoktur.

Bir anlamı yoktur? Olamaz, bu bağlamda, tam da bu bağlamda anlamsız bir tesadüf olamaz! Saçma gibi görünen yabancılıkların derin bir anlamı vardır. Zorunlu, yorumlamanın olmazsa olmaz anahtarlarıdır bunlar.

"Oçupoçun" demek. Bir bakalım: Eşit sesler arasında bağ oluşturan, yeni yaratılan gerginlik yüklü kimliğin merkezine oturan "p". "Penis" kavramının iki ana sessizini organize eden, yeğenimin kapsamlı yeni oluşan kendisine ait görüntüsünün tanımını ve yorumu onaylayan sondaki "n". İlk bakışta anlamdan uzak "oç"a vurgu yapılarak "Ben" kimliğine olan çocuksu özlemle penis kamufle edilmeye veya alaya alınmaya gayret edilirken, otoriter ıslıklı ünsüz "ç"ye veya "poç"a olan açık benzerliğiyle umut edilen yabancılaştırmanın asıl nedeni işaret ediliyor. Gece ana babanın "pışt" sesi duyulduğunda çocuk yatağında benzeri keşiflerin yapıldığı artık kuşku götürmez bir gerçek. Acı ve ıstırap çığlığı "of"u hatırlatan "oç", çok açık bir biçimde çocuğun davranışı nedeniyle alacağı cezaların en çok hangisinden korktuğunu deşifre ediyor. Görüldüğü gibi, pipiye verilen ad, analitik eğitim görmüş anne veya baba için zor bir bilmece değil.

Çamaşır makinesi de aynı şekilde. Bakarken kendini gözlemleyebilmek için bizim narsistin bir araca gereksinimi var, o kadar. Eskiden dağda yamaçtan akan billur gibi su iken şimdi dönen çamaşır makinesi tamburu.

Belli bir sıkıntı, kısmi huzursuzluk kalmıyor da değil. Küçük yaramazın şu anda orada yaşadığı, ilk defa düşünen bir varlık olarak ve hatta düşünen bir insan olarak algıladığı durum gerçekten mitik bir anahtar moment ise, nasıl olacak da zavallı yaramaz bu kara kuru deneyimden hareketle erkek kimliği edinebilecek, biyolojik cinsiyetten toplumsal cinsiyete sıçramayı başarabilecek ve daha sonra baba rolünü nasıl üstlenebilecek? Başka bir deyişle, gerektiğinde acımasızca terbiye edebilecek, çeki düzen verebilecek? Yasayı temsil edip canlandırmak. Pek de öyle basit değil!

Peki, sen ne diyorsun yavrum? Sesin soluğun kesildi. Soru sorma işini kuzenine bırakmış gibisin. Kendi evinin mutfağında izlediğin alışılmadık bu tiyatrodan felç olmuşa döndün. Haftalardan beri oğlan kardeşim olsun diye yalvaran sen değilsin sanki. İsteğinin mantıklı ve akılcı olduğuna anneni de ikna ettin: Kuzenine iyi bak. Normalde sonuç bu.

Maja'nın da var mı böyle bir Oçupoçun'u?
Hayıır! Onun sadece atları var. Poopipeepi'de atları var onun.

Anladım. O yerin adı neden Poopipeepi? Komik bir isim?
Hiç de komik değil.
Peki. Umarım daha sonra anlarız.

Noah Niye Hasta?

Sorunun mutlaka bela olmadığına dair

Şu anda hatırladığım kadarıyla rengi biraz solmuş, burnu sivrilmiş gibiydi. Mızmızdı, mışıl mışıl annesinin kucağında uyumaya başlayıncaya kadar birazcık da agresifleşmişti. Kim bilir, belki önemsiz bir hastalık bulaşmıştı ya da kötü bir gece geçirmişti. O yaşta çok normal. O gün öğleden sonra bahçede tedirginliğe düştüğümüzde ciddi bir durum yoktu. Bir hafta bile olmadı. Güzel bir Pazar günüydü.

Şimdi babası telefon etti. Noah bugün oynamaya gelmiyor.
Oh, niye?
Noah hastaymış.
Çok yazık.
Bugün hastaneye götürmüşler.
Baba, bir kere ben de hastaneye gitmiştim! Beyin sarsılmasından.
Biliyorum. Ben de vardım ya.
Ne güzeldi ama. Annem benim odamda yatmıştı.
Aynen. Çıkarmaya devam edecek misin diye bakmak için.
Kusmadım ama.
Hayır. İyi ki kusmadın. Yoksa ertesi gün sabahleyin seni eve götüremeyecektik.
Ben yine hastaneye gitmek istiyorum, hem de nasıl! Noah'yı ziyaret edelim mi?
Şimdilik olmaz. Başka çocuklarla beraber olması yasakmış.
Bakteri mi varmış?
Evet bakteri varmış, diyelim.

"Dışarıdan gelen her şey" dedi babası, her türlü mikrop, her türlü bakteri onu öldürebilirmiş. Tüm bağışıklık sistemi kaybolmuş. Test sonuçları kesinmiş. Noah lösemi olmuş. Yarın kemoterapi başlıyormuş. Sonra steroidler, tekrar kemoterapi, iki sene hep böyle git geller. Telefonda benim bir şey sormama gerek kalmadan anlatıverdi her şeyi, saydı döktü tüm verileri. Bu gerçeklerde arar gibiydi sağlığına kavuşmasını Noah'nın. Umut. Evet, varmış. Her 2000 çocuktan biri yakalanırmış bu tür lösemiye, ALL, akut lenfoblastik lösemi. Diğer türlerine göre daha az tehlikeliymiş, somut iyileşme şansı varmış, yeni terapi metotlarına göre yüzde doksanmış. Uzun süreli bir öngörü ama mümkün değilmiş. Üç yıl öncesine kadar bu hastalığa yakalanan hiçbir çocuk kurtulamazmış, ölürmüş. 2000 çocuktan biri ölürmüş. Herhangi biri. Bunlardan biri sen de olabilirdin.

Noah'nın nesi varmış?
Direnci zayıflamış.
Hangi direnci?
Vücudunun direnci. Bakterileri vücudumuza zarar vermek isteyen küçücük adamlar olarak düşün. Onların saldırılarına karşı koymak için kanımızda yüzen çok sayıda polisler var. Hasta olmamamız için kötü adamları yakalayıp kelepçe vuran polisler...

Dışarıdan gelip içeri girmek isteyenlerden korumak için devlet olarak vücut. Çocuk hemen kavrıyor durumu. Emniyet müdürlüğünün omurilik olduğunu, Noah'da polislerin hastalandığını, bu nedenle saldırılara karşı korumasız kaldığını.

Polisler niye hastalanmış?
Onu... tam olarak bilen yok.
Noah acaba yanlış bir şey mi yedi? Polisler ondan mı hasta oldu acaba?
Yok, hayır. Sebebi bu olamaz.

Yanlış bir şey yemiş olmak. Dünyadaki tüm sefalete senin açıklama becerin. Büyükbaban karnından niçin ameliyat ol-

muştu? Belki çok fazla yemek yemişti de ondan. Gayet basit. Anında düşünüldüğünde anlaşılmayacak bir durum yok. Ne güzel olurdu böyle olsa. Her türlü sefalet doğrudan kötü bir davranıştan kaynaklansa, dünyamız terbiye cenneti olurdu. Yetişkin olarak hiçbir şey söylemeye gerek duymazdık. Akıllı davranan herkesi doğa acı vermemekle ödüllendirirdi. Akıllı çocuklar ona göre davranır, akılsızlar ölüp giderdi. Her türlü sefaletten kaçınılabilir, dünyamız özünde iyi olurdu. Her türlü hastalığın iyi bir pedagojik açıklaması bulunurdu sorulduğunda. Tıpkı senin beyin sarsılması gibi. Bahçede ağaca tırmanmış, tüm yalvarmalarımıza rağmen iki elinle tutunmak istememiştin; kendi suçun. Ders olur, kulağına küpe olur. O zaman seni hastaneye götürürken yolda aynen böyle düşünmüştüm. Ölümcül olmadığını, ölmeyeceğini...

Noah niye hastalanmış ama?
Bazen hiçbir neden olmayabilir. İnsan durduk yerde hastalanabilir. Kimse engelleyemez ve hiç kimse sorumlu tutulamaz. Belki sırtüstü düşmüştür, polislerin başı dönmüş olabilir.

Kimsenin suçu değil? Bunu sana kimse anlatamaz. Mutlaka senin anlayacağın bir açıklamasının olması gerek. "Var olan her şeyin yeterli bir nedeni vardır; bu nedenler genelde tarafımızdan bilinmese de bu böyledir, başka türlü olamaz." Kelimesi kelimesine tekrar edemesen de günbegün beş yaş merakını gidermeye çalışmandaki düstur bu; Leibniz'in yeterli neden ilkesi. Her şeyin en doğal, en akılcı, en insancıl açıklaması.

Noah için bir resim yapabilirsin, sevinir.
Hastane için ha?
Tabii ya. Odasında duvara asar. Resme baktıkça onu unutmadığını, hep onu düşündüğünü, ziyaret yasağı olduğundan ziyaret edemediğini bilir.
Tamam. Yapacağım resmi kafamda canlandırdım bile.
Ne yapacaksın?
Söylemem, sır.

Haklı değil misin düşüncelerinde? Haklısın, Naoh'da bozuk beyaz kan hücrelerinin üretiminin mutlaka ve kuşkusuz bir nedeni olması gerekir. Küçük bir sapma, üretimi yapan örnekte minnacık bir arıza. Haftalar veya aylar önce, sessiz sedasız başlayan bir bozulma.

Ama *niye*? Bu sorunun cevabı yok. Nedensellik zincirinin sonuna kadar beni zorlayabilirsin. Duymak istediğini söylemem yine de mümkün olmayacaktır. Nedenler neyi açıklayabilir ki? Akla en yakın söylenecek şey: "Dünyanın döngüsü böyle yavrum. Bu böyle. Uyulması gereken yasalar bunlar." Şu anda seni, durmadan ve uzun uzun babasına bu ve benzeri sorular soran, resimli felsefi çocuk kitabı olarak göz önüne getirmek hiç de zor değil. "Ama dünya niye böyle, babacığım? Niye başka türlü değil? Yasalar niçin başka türlü değil de böyle? Bu ne biçim bir dünya böyle, çocukların durduk yerde hastalandığı, acı çektiği? Sebepsiz yere hem de. Böyle bir dünya hiç de iyi bir dünya değil, babacığım."

Ama sormuyorsun. Susmayı yeğlediğin belli. Dudaklarını kemiriyorsun. Durduk yerde hastalanmış. Noah'ın hikâyesinin ahlaki bir yönü yok o zaman? Derin bir anlamı, öyle mi? Suçlu biri, neden olan bir başka neden, parmağınla gösterebileceğin birisi, hiç, ama hiçbir şey, aklına yatan hiçbir şey?

İstesem bir anlam yükleyebilirim hikâyeye. Kolay, hem de çok kolay. Sayısız seçeneğim de var. Örneğin Aziz Augustinus: Kötü bir oğlan olduğundan, günah işlediğinden hastalandı Noah. Pipisiyle oynadı da ondan hastalandı. Nedeni bu. Onunla oynanmaz, günahtır!

Mükemmel bir açıklama. Yeterli bulacağın bir açıklama olurdu bu açıklama. Dünyan yerli yerine oturuverirdi. Bir başka açıklama varyantı daha: Noah'nın babası mutlaka kötü bir şey yapmıştır, günah işlemiştir. Günah işleyen kötü babaların oğlan çocukları bazen bu hastalığa yakalanırlar –ceza olarak. İnanırdın ve başka soru da sormazdın.

Ya da ta ilk zamanda, başlangıçta yeryüzünde hastalık diye bir şey olmadığını, insanlar bahçelerinde yasak bir meyve yiyene kadar hastalanmadıklarını, ondan sonra bazılarımızın hastalanmaya başladığını, cezanın sürüp gittiğini, geri dönüşün, düzeltmenin

mümkün olmadığını söylesem ve bunu o zaman düşünselermiş desem.

Demek istediğim, mutlaka bir neden olması *gerekir.*

Yeterli bir neden olarak kesinlikle bana inanırdın! Dünyayı o yarattığı için diyelim, akla gelebilecek bütün nedenleri, bütün ayrıntıları ve her şeyi olduğu gibi bilen bir varlık: Nihai ve kesin anlam veren, her türlü pedagojik açıklamanın kesin ve son noktası bir varlık da ileri sürebilirim. Nasıl ben senin babansam, hepimize baba olan bir varlık. Anladın mı?

Peki, ama Noah'yı niye hasta etmiş? Yoksa kötü bir adam mı?
Hayır, hayır, hayır. Düşündüğün şeye bak! Onun bildiğini biz bilsek başka bir dünya arzu etmezdik. Dünyayı o yaratabildiği en iyi şekilde yaratmış, tüm olasılıkların en iyisini. Ama ne olursa olsun bütün çocukların her zaman sağlıklı olması mümkün değil işte.
Ama niye?...
her şeyden önce bize düşünmemiz için akıl vermiş. Onun yarattıklarının gerçekte ne kadar iyi ve güzel olduğunu, her şeyin bir anlamı olduğunu kavrayabilmemiz, düşünmemiz, araştırmamız için bize akıl vermiş. İnan bana, daha iyisi, daha güzeli mümkün değil.

Tabii ki bana inanacaksın. Her anlam her türlü anlamsızlıktan iyidir. Her türlü kuşku sebepsizlik korkusundan daha iyidir. İnsan şöyle bir düşünse, biz yetişkinlerin çocuklarını sebepsiz yere acı çekilen bir dünyaya doğduklarından korumak için neler uydurduklarına hayret ediyor. Sana bunların hiçbirini söyleyemiyorum. Sorumsuzluk olur diye düşünüyorum. Peki, ama soruna verebileceğim en iyi cevap nedir? Hiç. Derin anlamı olan hiçbir şey. Anlaşılır hiçbir sebep. Öfke bile değil. Noah niye hasta olmuş? Olmuş işte, öyle. Kabullenmek zorundayız, yapılacak bir şey yok. Fazla sorma, sordukça daha çok acı ve ıstırap (sanki yasak meyvenin anlamını soruyorsun)...

Baba, resmi bitirdim bile.
Bravo, göster bakayım. Ne resmi yaptın?

Bak, kendin bil.
Bir bahçeye benziyor, bahçede iki çocuk yakalamaca oynuyor.
Evet ya. Bu Noah, bu da ben.
Aha. Peki bu yeşil küçük adamlar ağacın başında, onlar kim?
Polisler.
Ağacın başında ne yapıyorlar? Yoksa size bekçilik mi ediyor, etrafı mı gözetliyorlar?
Yok canım, saçmalama. Elma yiyorlar. Bak!
Elma. Niye elma?
İyileşmek için elma yiyorlar. Sen diyorsun ya elma sağlıklıdır diye.
Doğru ya. Gerçekten doğru.

Yanımda Kalacak mısın?

Gece söylenen yalanın karakteri üzerine

Korkunç bir fırtına başlamıştı. Bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu, gök gürlüyor, şimşek çakıyordu. Aniden yer yarıldı, derin bir yarık. Sonra yarıktan çocuklar çıkmaya başladı yeryüzüne. Ve nihayet: İlk insanlar, ilk insanlar onlardı. Çocuklar topraktan mı çıkmışlardı yani?

Evet. Daha önce yıllar yılı dünyanın içlerinde yaşıyorlardı, ta derinlerde bir yerlerde. Orada olmuş, orada biçimlenmiş, orada eğitilmişlerdi.

Kim eğitmişti?

Sana daha önce hepsini anlatmıştım. Bizzat toprak tarafından! O nedenle günümüzde hâlâ sevdiğimiz, saydığımız ve bizi korumasını dilediğimiz için ona toprak ana diyoruz ya. Ve yine o nedenle dünyadaki bütün insanların kardeşliğinden söz ediyoruz. İlk başta hepimiz de aynı yarıktan çıkmıştık da ondan.

Ta eskiden, tüm zamanlardan önceki bir zamanda.

Orada derinlerde hâlâ çocuklar yaşıyor mu?

Dünyanın derinliklerinde mi? Yoo, artık o geçti. Şimdi hepimiz burada yeryüzünde yaşıyoruz. Çocuklar da artık insan olan anne ve baları tarafından büyütülüyor. Örneğin benim seni büyüttüğüm gibi, mesela.

Ve annem tarafından.

Aynen. Annen tarafından. Haydi. Artık uyku zamanı. Vakit geç oldu. Işığı kapatıyoruz. Gözlerini yum. Tatlı rüyalar.

Sana da babacığım. İyi geceler.

İyi geceler.

İyi geceler. Öyle o kadar kolay olsa.·

Topraktan ilk çıkan çocuklardan tam da bugün bahsetmek pek de akıllıca değildi. Ama sen ille de duymak istemiştin hikâyeyi. Üçüncü defadır beni yanına çağırdığından. Tam yanında yattığım halde titriyorsun. Dışarıda, karanlıktan gelen gök gürültüsünden korktuğundan; topraksı canavarları düşündüğünden. Bir sonraki şimşek çakmasıyla onlar uçurumdan çıkıp doğru yatağıma girip verecek diye düşündüğünden.

Uyu benim altın kızım, uyu.
Tamam, babacığım.
Korkma, ben yanındayım, seni korurum.
Yanımda kalacak mısın?
Kalacağım kızım.
Bütün gece?
Kapa gözlerini, haydi uyu artık.
Bütün gece babacığım?

Yok, hayır, bütün gece değil. Sen uyuyuncaya kadar. Ama bunu sana söyleyemem, tam da senin duymak istediğini. Şefkatle kulağına fısıldadım. "Kalacağım kızım."

Kendini güvende hissetmen, daha kolay uyuman için, rahat olasın diye. Kimseye bir zararı yok ki. Tam tersi. En iyisi böyle olsa gerek. Senin için tabii. Benim için de. Değilse uyuyuncaya kadar saatlerce uğraş, ıstırap. Gerçek için. Yoktan yere, boşu boşuna. Pek de insani gelmedi bana.

Öyle çok önemli de değil hani. Bunu niye düşündüğümü bile bilmiyorum. Neyse. Galiba prensip meselesi olduğundan. Yalan söylenmez, tutulamayacak söz verilmez de ondan. Kendi çocuklarına karşı hiç olmaz. Gece karanlıkta, gök gürlerken. Gök gürlemesinden korktuklarında. Bundan daha temel ne olabilir ki?

Yarım saat sonra kan ter içinde korkunç bir rüyadan korkuyla uyandığını, ellerinle beni aradığını, bulamadığını, o anda babanın, verdiği söze güvenemeyeceğin bir insan olduğunu idrak ettiğini düşünmek bile istemiyorum. Sana yalan söylediğimi de. O zaman tamamen uyanık, bana karşı içine düşen güvensizlik duygusuyla dikilirdin karşımda.

Biraz önce tuvalete gitmiştim de. Hemen yine yanına gelecektim.
Gerçekten?

Hem yalanımın istenilen etkiyi yarattığı da kesin değil. Peki, bütün gece yanında kalacağıma söz verdiğim için çok uzun süre uyumasan, sözümü tutup tutmadığıma emin olmak için uyanık kalsan ne olacak? Beklenebilir de.

Sonuçta hiç kimse ağzından çıkan sözlerin başkalarında hangi düşüncelere neden olacağını kontrol edemediği gibi, davranışlarının dünyada nelerin gerçekleşmesine neden olabileceğini de kontrol edemez. Bu çok basit bir gerçek. Sana aslında doğru cevap vermem için bu bir neden. Bir başka neden de dürüst olmanın her zaman yapabileceğim bir şey olması, tamamen kendi elimde ve irademde. Sonucu ne olursa olsun, korkudan uyumasan, yatağında uzun süre dönüp dursan da. En azından bilirsin, sözüme güvenebileceğini bilirsin. Asıl önemlisi vicdanım rahat olur.

Baba?
Efendim. Buradayım.
Kalacak mısın...
Şşşt, haydi uyu.

Kusursuz baba olmak aslında çok kolay. Ahlak felsefesi açısından bakıldığında, başka birisine yalan söylemeyi zorlayan durum olabilir mi sorusuna aklı başında, çelişkisiz düşünebilen bir insanın verebileceği tek bir cevap olabilir: Olamaz. Böyle bir durum yoktur, olamaz. Kant'ın saptaması şöyle: "Sözdeki doğruluk, kime karşı olursa olsun, insanın formel görevidir... tüm ilişkiler için geçerlidir." Başka bir deyişle, bizim ilişkilerimizde, içinde bulunduğumuz durumda ve uyumadan önce bana yöneltteceğin ürkütücü her soru için de. Gerçekten mi? Dünkü sorun için de mi? Evvelki gün sorduğun soru için de mi?

Biliyor musun? Gerçek şu:
Maja ablan diye biri yok.
Noel Baba da yok, Paskalya Tavşanı da.
Gerçek şu: Büyükbaban bir daha iyileşmeyecek, o artık ölüm döşeğinde yatıyor.

Altı ay sonra başka bir yere taşınacağımız ve belki de arkadaşlarından hiçbirini bir daha görmeyeceğin de bir gerçek. Gerçek şu: Annenin çoktan evde olacağını söylediği, nerede kaldığını bilmediğim, artık merak etmeye başladığım, acaba bir kamyonun altında mı kaldı yoksa serserinin birisi tarafından boğazlandı mı diye düşünmeye başladığım...

Ta içinde duyduğun korkular ve umutlar söz konusu olduğunda, neredeyse yaşamının her gününde sana, özellikle yalan söylediğim, uydurduğum hikâyeler anlattığım bir gerçek. Mümkün olduğunca sorumlu bir birey olarak yetişmen için yıllardan beri elimden gelen çabayı harcadım, özgüveni olan, kendi içinde tutarlı biri olman için ve ilerde:

Zor da olsa doğruyu söylemen, genel geçerli kurallar olmasını istediğin prensiplerinden şaşmaman,
kendi aklını ve mantığını kullanma cesaretini bulabilmen, kurallar tutunacak bir şey bırakmasalar, sorulara cevap bulamasan bile kendine güvenini yitirmemen,
olduğunu, olmak istediğinden ayıran uçurumlara umutla bakabilmen için yalan söylediğim bir gerçek.

Diğer bir ifadeyle, Kant'ın tam da aklı ve mantığı olan her varlık için arzuladığı, "doğanın ana kucağından kopup dünyaya katılma." Gerçekten istememiz halinde Kant bu duruma ulaşılabileceğine inanır.

Her şeyden önce arzum, zamanı geldiğinde, Kant'ın belirttiği ışığa çıkan son adımı atabilmen; yani büyüdüğünde hiçbir zaman, cidden ve yürekten "korkusuz, güvenceli ve şefkatli çocukluk günlerine" dönme özlemi çekmemen. Çocukların ana baba kucağında hissettikleri mutlak emniyeti en büyük hediye olarak görmeyi öğrenmen. Kant'a göre, bizim için yalan olan bu mutlak güven vardır.

Ama henüz buna zaman var. O zamana kadar yanında kalacağım.

Baba?
Evet, gerekirse hem de bütün gece.

III. Sen de Oynamak İster misin?

Düşünmek iyi olduğundan mı düşünüyor o halde insan? –Düşünmenin yararlı olduğunu düşündüğü için mi düşünüyor?
(İnsan çocuklarını eğitim iyi olduğu için mi eğitiyor?)

Ludwig Wittgenstein, *Felsefi Soruşturmalar*, madde 467

Taşlar Acı Duyar mı?

Bu soruya niçin acısız cevap verilemeyeceğine dair

Uzun süre düşündüm. Tanrı var. Zamanım da vardı. Ama yaptığın şeyin yalnızca bir oyundan mı ibaret olduğunu hâlâ tam olarak çözebilmiş değilim. Kuşkusuz bilhassa sabır oyunuyla büyük benzerlik var; bilye, dart veya körlingle de. Arada bir gülle atmayı da hatırlatmıyor değil. Diğer taraftan, oyunu kazanan yok, kural veya hedef de yok.

Neyse? Oyun olup olmadığına bağlı da değil. Senin en sevdiğin meşgale bu. Gölete taş atmak. Her zaman sevdiğin ve yaptığın. Pür dikkat, kendinden geçmiş. Sıkılmak nedir bilmeden.

"Göl" kelimesini duyman, başka zaman isteksiz ayak sürüyen senin, sevinç çığlıkları atarak koridora fırlamana, ayakkabılarını sağ mı sol mu demeden giymene, paltonu düzgünce ilikledikten sonra kapıyı kendi elinle açmana, sevinçle, doğru oraya koşmana yetiyor. Kenarda çakılların üstünde dikildik mi artık saatlerce kendinden geçiyorsun, tek kelime söylemek mümkün olmuyor. Bütün bu süre boyunca suya düşmemen için yanında dikilmek zorunda olmasam, kendinden geçmiş oyuna dalman hayallerimin gerçek olduğu kuşkusuna kapılırım.

Suya taş atmaktan niye bu kadar hoşlanıyorsun Allah aşkına?
Cup ediyor!
Hepsi bu mu? Başka?
Hem çok güzel görünüyor.
Daireleri kastediyorsun?
Büyük taşlar büyük daireler yapıyor.

Daha kuvvetli cup ediyorlar değil mi?
Evet. Taşı aynı yere iki kere atınca dalgalar daha yüksek oluyor.

Dünyamızla ilgili önemli bir şeyi kavradın bile. Senin tanımlamana göre daha öğretici bir meşgale tasavvur etmek mümkün değil. İnsanın dizleri üstüne çöküp olaya senin gözlerinle bir kez olsun bakması gerek: Gölete taş atmak müzik, resim yapmak, deney yapmak ve meditasyon; tek bir taş atışında sanat, teknik ve doğa bir arada. Dikkatli bakılacak olursa yüksek bir ahlak anlayışının gizliliği de görülüyor senin oyununda. Her daireyi bir başka dairenin izlediğini idrak etmekten başka nedir ki yaşam? Ve bugün değişmez ve kesin idrak ettiğimiz şeyin yarın değişebileceğini, geçersiz ve yanlış olduğunu idrak etmekten başka nedir ki?

Baba, sen de bir taş atmak ister misin?
Yok. Ben atmak istemiyorum. Güzel atıyorsun, seni izlemek daha güzel.
Baba, bak. Bir yakut buldum.
Yakut mu? Göster bakayım. Emin misin?
Eminim, bak. Nasıl parlıyor, kıpkırmızı. Yakut kırmızı olur.
Çok, çok kıymetli bir taş...
Onlar da cup ediyor.
... Eyvah, güzelim yakut gitti, dibe batıyor. Bir daha güneş görmeyecek, bir daha parlamayacak. Ne yazık, ne yazık.
Güle güle! Hayırlı yolculuklar!
Baksana? Hiç mi acımıyorsun bu taşlara?
Yooo! Niye acıyayım? Onların gözleri yok ki.
Aha. Gözleri olmadığı için bir şey hissetmezler mi demek istiyorsun?
Başları da yok.
Ta içlerinde bir yerlerinde korku hissediyor veya acı duyuyorlarsa?
Hayır. Olamaz.
Tam da kendine göre biçtin: Gözleri yok, acı hissetmezler –acı hissetmezlerse merhamet de yok öyle mi?
Onlar sadece taş ya babacığım.

Oldukça güçlü söz. Ses tonu. Söylenenin içeriği de güçlü. Sanki uygun bir davranış olmazsa acı da hissedilmezmiş gibi. Taşların acı çekip çekmediğini seninle tartışmak istemiyorum. Peki bitkiler? Ağaçlar? Midyeler? Denizanaları? Veya sinekler? Ve bu göletin etrafında veya içinde yüzenler, sürünenler, uçuşanlar. Bütün bu organizmalar yüzlerini buruşturmasalar da bizim "acı" veya "ağrı" dediğimize benzer bir şey hissedebilirler. Bir yaratığın acı hissedip hissetmediği bildik bir davranış gösterip göstermemesine bağlı değil, yaratığın ta kendi içinin derinliklerinde olup bitenlere, somut olarak hissettiklerine bağlıdır.

Beni bir çimdikler misin?
O da niye?
Öyle işte. Bir şey denemek istiyorum.
Peki.
Bir saniye bekle, gözlerimi kapayayım. Üçe kadar sayacağım. Bir, iki, üç... başladın mı?
Baba, ben daha kuvvetli çimdikleyebilirim.
Oldu, böyle iyi...
Daha kuvvetli çimdikleyebilirim.
Hayır. Of! Gerekmez. Bırakabilirsin. Tam istediğim gibi yaptın.
Hayret! Bu bir oyun mu ne?
Yok, hayır. Bir şey denemek istemiştim o kadar. Oyun dediğin için aklıma geldi, istersen bir oyuna çevirebiliriz. Kollarımızdan tutar, gözlerimizi kapar, birbirimizi çimdikleyebiliriz. O anda ikimiz de aynı şeyi hissederiz. Güzel oyun değil mi, ha ne dersin?
Ben ama istemiyorum. Taş atmak istiyorum.
Peki oldu. Devam et o zaman.

Benim oyunda ikimizin de aynı anda *aynı şeyi* hissedeceğimiz de doğru değil ya zaten. Aynı kafadan çıkmıyorlar ya. Herkes ta kendi içinde ettiği deneyime göre hisseder acının ne olduğunu; yani "acı" kavramının neye dayandığını ve sonuçta ne anlama geldiğini. Burası kesin ve net.

Eğer öyleyse, herkesin kendi deneyimi sonucu "acı" dediği şeyi aslında her birey kendine özgü farklı bir biçimde hissedip

algılamaz mı? Ve biz bunun nasıl bir şey olduğunu hiçbir zaman saptamayız veya saptayamayız.

Demek istediğim, her bireyin "acı" olarak tanımlamayı öğrendiği, ta içinin derinliklerinde hissettiği şeyin gerçekten aynı veya ona yakın kötü bir his olduğuna kesin inancımız veya bilgimiz neye dayanıyor? Olasılıkla gözü olan her şeyin acı hissettiğinde aynı veya benzeri davranış sergilemesi yüzünden herkesin hiç düşünmeden gelişi güzel kendi hislerinden hareketle, diğer canlıların benzeri durumları için aynı sonucu çıkarmasından mı kaynaklanıyor acaba?

Bu açıdan bakıldığında merhamet ve acıma hisleri, içeriği ve doğruluğu ebediyen kanıtlanıp onaylanması mümkün olmayan kıyaslama sonucu olarak kalmak zorundadır (bende nasılsa sende de aynıdır).

Rahatsız edici bir durum. René Descartes'ı da rahatsız etmiş olmalı ki *İlk Felsefe Üzerine Düşünceler* adlı eserinde etrafındaki tüm insanları aslında hissiz otomatlar (içine girip hislerinin olup olmadığına bakma olanağı olmadığına göre) olarak görme olasılığını düşünmüş, düşüncesi onu, en azından kendisini, düşünen bir insan olarak hiçbir zaman kuşku duymayacağı tek hakikate, –gerçek yaşamda her zaman diğer yaratıkların hislerinde ve doğasında olduğu gibi– kuşkucu ve düşünen insan olduğu gerçeğine götürmüş.

Olasılıkla taşlar da sessizce, kendi kendilerine düşünebilirler. Ne dersin?
Taşlar mı düşünür? Düşünmeleri de nereden çıktı?
Öylesine işte. Bazen sen de düşünüyorsun sessizce, kendi kendine. Öyle değil mi?
Ha, evet, şurada, kafamın içinde durmadan vızır vızır.
Aynen. Bana hiçbir şey söylemeden senin bazen sessizce vızır vızır düşündüğün gibi taşlar da sessizce vızır vızır düşünebilirler.
Baba, olmaz!
Nasıl emin olabiliyorsun? Onların içine bakabiliyor musun?
Onların ne ağızları var ne de düşünen kafaları.
Onlar olmadan olmaz mı yani?
Hayır, olmaz.

Amma da çok bilmişsin ha!
Yılanın da başı var, gözleri var, ağzı var ama konuşamıyor. Hep aynı yerden gidiyor. Pek akıllı değil.
Peki, senin bebek örneğin, senin Lilly? Gözleri var, ağzı var, başı da var, tıpkı bize de benziyor, karnına bastığında konuşuyor da. Lilly düşünebiliyor öyle mi?
Hayır, baba. O gerçek değil ki.
Nasıl gerçek değil? Gerçek bebek değil mi?
Hayır, gerçek insan değil.
Bazen ama onu teselli ediyor, onunla konuşuyorsun. Tıpkı bir insanla olduğu gibi.
Sadece oynarken.
Hem karnına bastığında her zaman aynı şeyi söylüyor.
Pek akıllı değil.

O zaman özetleyelim: Gözleri olan ve yaşayan hissetme duygusuna sahiptir, merhamet duygunu hak eder demek istiyorsun. Gözü ve düşünen kafası olan, konuşabilen ve "hep aynı yerden gitmeyen" canlıların düşündüğünü söylemeye çalışıyorsun öyle ya. Doğru anladıysam konuşma yeteneğiyle, "hep aynı yerden gitmeme" vasfı arasında bir ilişki kuruyorsun. Ne yaparsan yap ne sorarsan sor, hep aynı şeyi söyleyenin konuşamadığını söylemek istiyorsun; yani doğru dürüst düşünemediğini.

Fena değil. Bu prensiplerinden şaşmayacak olursan hayatında bir sürü problemle karşılaşmayacağın kesin. En azından felsefi sorunlarla. Söylediklerinin çıkış noktası aşağı yukarı Ludwig Wittgenstein'ın *Felsefi Soruşturmalar* eserindeki görüşlerinin hemen hemen aynısı. Eserinde Wittgenstein –birçok insan onun yirminci yüzyılın en büyük filozofu olduğunu söyler– okurlarını, Descartes'tan beri filozofların kafa yordukları sorunların doğru sözcüklerle düşünülmesi halinde hava kabarcıkları gibi sönmeye başladıklarına ikna etmeye çalışır ki, en azından yetişkin birisi için pek de kolay bir beklenti değil. (Wittgenstein'ın eserinde bilgiç çocuklardan, komik oyunlardan ve konuşan oyuncak bebeklerden geçilmemesi bir tesadüf değildir.)

İlk bakışta kısa, bilmecemsi düşünce taslakları ve diyaloglardan oluşan Wittgenstein'ın *Felsefi Soruşturmalar* isimli eserinde

kronolojik bir düzen takip edilmez. Eser daha çok, numaralanmış her madde, dikkat edildiğinde kendi içinde sürekli yeni daireler çizen bir taşa benzer.

Örneğin şunun gibi:

Madde 314. *Şu anda başımın ağrıması halime eğilerek felsefenin hissetme sorununu netleştirmek isteyecek olursam köklü bir yanlış anlama olur.*

Veya şu:

Madde 390. *Taşın bilinci olabileceğini hayal edebilmek mümkün mü? Diyelim ki birisi hayal etti –bu hayal edişler bunun bizi ilgilendirmediğini niye kanıtlasın ki?*

Veya şu:

Madde 359. *Makine düşünebilir mi? Acı hissedebilir mi? İnsan vücudu şimdi makine mi oluyor? Nihayetinde makineye en yakın şey vücudumuzdur.*

Bakar mısın? Örneğin bebeğin Lilly'le, benimle veya annenle veya haydi diyelim Maja ile konuşabildiğin gibi sohbet edebilsen bebeğinin düşünebildiğini kabul eder miydin?

Öyle oyuncak bebek yok ki.

Doğru. Bunu bu kadar kesin nereden bildiğini bilmesem de doğru. Cidden merhamet etmek istediğin yapay gözleri veya ağızları bir kenara bırakacak olursak, bugüne kadar hiç kimse "konuşurken kendi yoluna giden" ne bir oyuncak bebek ne de bir makine yapamadı. Günün birinde böyle bir makinenin yapılamayacağını söylemek de mümkün değil tabii. En azından felsefi anlamda değil. Böyle bir makine yapılsa o "makine"nin düşündüğünü ve hatta hissettiğini söylemeyecek miyiz?

İnsan, suyun kenarında dikilen, durmadan ve peş peşe taşları suya fırlatan düşünen-hisseden-makineyi tahayyül etsin. Taşları cup ettiği ve daireler oluşturduğu için atan. Ne yapardık böyle bir makine ile dersiniz?

Muhtemelen önce kullanım kılavuzunu okur, pillerini kontrol eder, sonra da sistem hatası olduğunu düşünür, en kısa yoldan en yakın servisine götürürdük.

Çok sıktın baba, acıttın.
Özür dilerim, yavrum, sevdiğimden sıktım. İçimden geldi.

Köpekler Neden Konuşamaz?

Bu soruda insanın ayağının şöyle veya böyle niçin kayabileceğine dair

Ben artık gidiyorum. Hoşça kal.
Hadi, hoşça kal.
Gerçekten gidiyorum. Eve kendin nasıl gelirsen gel.
Güle güle. Bye!
Geri geleceğimi sanıyorsan, yanılıyorsun. Gidiyorum. Gerçekten gidiyorum.
Kendine iyi bak, hoşça kaaaal.

Manyak şey! Sana ne yapsam?... Yakandan tutup ta eve kadar arkamdan sürüklesem mi acaba? Aslında hak ettin. En azından şu anda. Seni burada suyun kenarında tek başına bırakmayacağımı bal gibi biliyorsun, inadınla beni rehin alıyor, rüştüne ermediğinin bilinciyle kendine esir ediyorsun.

Yok, hayır, artık geri dönüp tekrar senin aklına ve mantığına başvurmayacağım. Bütün argümanlar dillendirildi. Akşam oldu, karanlık basmak üzere, karnın da acıktı, ben eve gidiyorum. Sen burada kalıp gölete taş atmaya devam etmek istiyorsun. Tartışılacak ne var bunda?

Baba, bak ben şimdi nereye gidiyorum. Oraya köprüye, köpeklerin yüzdüğü yere gidiyorum.
Köpekler mi? Köpekler nerede yüzüyor?
İşte şurada, köprünün yanında. Bak biri nasıl yüzüyor, senin sevdiğin köpek.

Bekle, koşma, bekle lütfen.
Ama acele et ne olur!
Ah, güzel! Nasıl da sopayı sudan çıkarıyor. Daha yavru. Ne güzel yüzüyor, kolluksuz filan!
Ona yüzmeyi kim öğretti?
Kimse öğretmedi. Birisinin öğretmesine gerek yok. Onlar yüzer, genlerinde vardır, doğaları öyle.
Ben henüz yüzme bilmiyorum.
Olsun, bir şey olmaz. Daha küçüksün, okula bile gitmiyorsun.
Evet olsun. Bir şey olmaz değil mi? Peki Köpekler de okula gidiyor mu?
Bazıları gider –yaramaz köpekler gider. Söz dinlemeyi, yaramazlık yapmamayı, çağrıldığında gelmeyi, yanı başında yürümeyi öğrenirler.
Hımm. Okuma yazma da öğrenirler mi?
Yok, hayır. Köpeklere göre değil o.
Tabii ya, elleri yok ki.
Tek sebebi o değil.
Kalemi ağızlarına alırlar. Amma da komik olur ha!
Olabilir. Ama yine de yazı yazmayı öğrenemezler, okumayı da. Başka bir şey öğrenmeleri mümkün değildir –örneğin senin çoktan yapabildiklerini.
Bale dansı!
Yok, hayır. Çok daha önemli, çok daha temel bir şey. "Ko" ile başlayan. Kon... konu...
Konuşamadıklarından!
Aynen. Konuşamadıklarından. Yeryüzünde konuşabilen tek hayvan insandır. Hiç dikkat etmedin mi?
He, ya. Büyükannem bana her zaman: Bir türlü çeneni tutmasını bilmiyorsun diyor.
Ne cevap veriyorsun?
Daha küçük bir kız olduğumdan çenemi tutamadığımı.
Büyükannen ne diyor o zaman?
Hiç!

Doğru ya: Konuşabilen tek varlık insandır. Düşünebilen her insan bilir bunu. Her çocuk, her büyükanne. Filozoflar bu ne-

denle insan olmanın özünün konuşabilmek olduğunu söylemişler. Örneğin Martin Heidegger'in *Düşünmek Ne Demektir?* isimli eserinde özetlediği gibi: "Akıl, olana kulak vermedir, ki bu aynı anlamda şu da demektir, olabilene ve olması gerekene kulak vermek... *Homo est animal rationale de* [insan düşünen bir hayvandır] denilebilir, yani bir hayvan, örneğin köpek. Köpek hiçbir şey tasavvur etmez, kendi kendisini tasavvur edemediği gibi kendi tasvirini de öngöremez; bunun için kendisine kulak vermesi gerekir. Hayvan 'ben' diyemez, hiçbir şey söyleyemez. Buna karşı insan metafizik öğretisine göre tasavvur eden, konuşabilme yeteneğine sahip hayvandır."

Doğal olarak daha önce de insan varlığına felsefi kavram bulma denemeleri olmuştur. Platon'un akademisinde örneğin: "İnsan: Tüysüz, iki ayaklı hayvandır" betimlemesinde mutabakata varılmış. Bunu duyan sivri zekâlı birisi ertesi gün elinde tüyleri yolunmuş tavukla akademinin önüne dikilip: "İşte Platon'un insanı!" diye bağırmaya başlamış.

Doğruyu söylemek gerekirse bunu söyleyen sıradan sivri zekâlı biri değil, Kinik (Yunanca: kynos = köpek) Diogenes'ten başkası değilmiş. Avare dolaşan köpek filozofu, akademinin kapalı kapıları arkasında kafa kafaya verip insanın özü üzerine düşünen ve akıl üreten efendilerin görüşlerine kuşkuyla bakan bir filozofmuş.

Baba, köpekler niye konuşamaz?
Konuşamazlar işte, öyle de ondan. Onların doğası değil. Köpek yaşamları için gereksinimleri de yok ya zaten. Onlar havlarlar, kurt gibi ulurlar. Havuuuuuuuuuuuuu!
Havlamak konuşmaktır! Havvvvvvvvvvvvvhavuuuuu ne anlama geliyor acaba?
Havvvvvvvvvvvvvhavuuuuu ne anlama geliyor acaba? Ne diyorlar dersin?
Bilmem.
Ben de bilmiyorum. Bana sorarsan köpekler kendileri de bilmezler.
Hadi, hadi çomağı getir, haydi!

Bak, buz gibi suya gönderiliyor hayvan. Suya dalmadan önce bir de seviniyor. Öğrendiği zorunluluğu en büyük özgürlük sanıp seviniyor.

Bu hayvana gıpta mı edeyim yoksa acıyayım mı karar veremiyorum. Günde üç defa dışarı, bir defa yemek, geri kalan bütün süre divanda uyuklamak, arada bir de herkesin hoşuna gittiği için bir topun veya çomağın peşinden koşmak. Özel tek eğlencesi burnunu komşuların çöpüne sokup karıştırmak. Günümüz kentlerinde müstakil sıra evlerde yaşayan köpeklerin yaşamları aşağı yukarı bundan ibaret.

Ev hayvanı, adından belli bir şeylerin temelde yanlış olduğu. Kavram bize, binlerce yıldan beri belli bir kültürel hedefe yönelik evcilleştirilmiş, kendi başına yaşamaktan aciz veya kendi başına yaşamak istemeyen hayvandan başka ne anlatıyor ki? Bilhassa köpekleri ele alacak olursak, riyakâr mükemmelliklerinde bu zavallı mahlûkların tüm yetilerini kısıtladığımızdan bize minnettar olduklarını görürüz. Bu nedenle kendi havlamalarını anlamamalarına şaşmamak gerekir.

Köpeğin eğitici değerine durmadan vurgu yapan pedagoglardan bir tanesi olsun bütün gün bağımlılık, boyun eğmek hasretiyle uluyup zırlayan, kendi başına olamayan bu zavallıların çocuklarımız için ne anlama geldiğini düşündüler mi dersiniz?

Hayır ve yine hayır. Böyle bir hayvan benim evime giremez. Bunu çocuğuma yapamam. Nokta.

Baba, köpekler sevindiklerinde kuyruklarını sallarlar mı?
Evet.
Dillerini çıkarır hehehehehe dediklerinde susamışlar mıdır?
Evet, o da doğru. Peki, sen ne yapıyorsun dilini çıkardığında?
Köpekçilik oynuyorum. Baba, babacığım...
Ne var?
Ben köpekleri öyle çok seviyorum, öyle çok seviyorum. Bizim de bir köpeğimiz olsun ne olur.
Prensipte, haklısın, iyi de olur. Fakat mümkün değil. Bende çok şiddetli köpek alerjisi var. Defalarca söyledim.
Lütfen babacığım, lütfen, ne olur? Ben çok istiyorum.

Senin bu lütfen-lütfen yalvarmalarına da alerjim var. Bunu da defalarca söyledim.
Sadece bir tane, ufak bir tane, ne olur!
Hayır, olmaz. Köpekle birlikte bir yaşam. Bu nasıl olacak bir düşünsene.
Güzel olur.
Aha, güzel olurmuş. Diyelim ki bir köpeğin var, ne yaparsın?
Çomak atar, onunla oynarım. Onunla gezmeye giderim. Maja ablamın da bir köpeği var Poopipeepi'de.
Maja ablanın köpeği konuşuyor mu?
Hayıır! Tabii ki konuşamaz! Ama köpek onun en iyi arkadaşı.
Öyle mi? Ben de sensin zannediyordum.
Maja ablamın iki tane en iyi arkadaşı var, biri ben biri de köpeği.
İnanmam. Mümkün değil.
Niyeymiş?
Köpeğin neler yapamadığını bir düşün. Mağaracılık oynamak: Bilmez. Hikâye anlatamaz! Bilmece çözemez! Fıkralar uyduramaz, ertesi gün ne yapacağının planını yapamaz, sana rüyalarını anlatamaz, söz veremez, bir soru bile soramaz. Bütün bunları yapamayan birisi gerçek bir arkadaş olamaz. Maja ablana bunları benim söylediğimi söyleyebilirsin.
Aaah, babacığım, ben köpekleri çok seviyorum. Ne olur, lütfen!

İmkânsız. Bazı arzuları argümanlarla ortadan kaldırmak mümkün değil. Köpek arzusu da kuşkusuz bunlardan biri. Bunu o zamanlar Platon'un akademisinde, insanın tanımı için önermek varmış: "Konuşmaya başlar başlamaz köpek isteyen canlı." Diogenes ertesi gün ne yapar, tersini kanıtlamak için kapının önüne elinde neyle dikilirdi, gerçekten merak ediyorum.

Diğer taraftan, çocukların benzer köpek arzusu görece oldukça yeni bir kültürel fenomen olsa gerek.

İnsanlar niçin konuşabiliyorlar dersin?
Kim bilir. Belki iki ayakları üzerinde yürüdüklerinden.
Olabilir, ama örneğin kangurular da iki ayakları üzerinde dikiliyorlar ama konuşamıyorlar. Sadece iki ayağa bağlı değil demek.
O zaman ben de bilmiyorum.

Biraz düşün bakalım. Sen benimle niye konuşuyorsun?
Arkadaşımsın da ondan.
Güzel cevap. Hem de çok güzel. Bazen ama bana bir şeyler soruyorsun. Mesela köpeklere kimin yüzme öğrettiğini. Niye soruyorsun bunları?
Köpek istiyorum da ondan!
Sırf bunun için ha? O zaman sana arkadaşça bir şey söylemek istiyorum. Eğer bu nedenle soruyorsan bir daha sormana gerek yok, köpeğimiz olmayacak.
ve meraklı Melahat olduğumdan.
Bu cevap daha iyi oldu. Meraklı Melahat olduğundan benimle konuşuyorsun.
Eve gidebilir miyiz artık?
Eveet, açlıktan ölüyorum.
Haydi o zaman.

Biz gerçekten niçin konuşabiliyoruz? Öyle merak ediyorum ki! Nedir bizi konuşmaya iten? Niçin biz insanlarda bu söz-söyleyebilme-yeteneği oluştu ve gelişti?

Biyolojik evrimsel bir cevap mutlaka vardır: Neslimizin idamesi için zorunlu olduğundan, yaşam mücadelemizde somut yararı olduğundan. Yaklaşık buna benzer cevaplar (Geçenlerde okumuştum: Savana bölgesinde yaşayan atalarımız komşularını böyle daha etkin kontrol edebiliyorlarmış).

Sorunun cevabı bundan ibaret olabilir mi? Konuşmamızın her türlüsü için, bizi en derinlerimizden ilgilendiren konular için yeterli mi?

Demek istediğim, biz insanların, konuşmaya başladığımız anda ve aklımızı kullanmaya başlar başlamaz ciddi ciddi ve bütün gücümüzle cevaplayamayacağımız çok özel sorular sormaya başlamamızın evrimsel önemi nedir; metafizik sorular. Immanuel Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi* isimli eserinin girişinde saptadığı gibi: "İnsan aklının kaderi, rahatsız edici, geri çeviremeyeceği sorularla karşı karşıya olmasıdır. O sorular akla aklın doğasının kendisi tarafından verilir, ama yine de onları cevaplayamaz, çünkü insan aklının tüm yeteneğini aşarlar."

İnsana özgü bu merakın evrimsel önemi nedir acaba? Yoksa –evrimsel perspektiften– aslında kendini-kavrayabilme yeteneğinin önemli bir yan ürünü ve öncelikle neyin var olduğunu ve var olması gerektiğini düşünebilme yeteneğinin yan ürünü müdür?

Kim attı bu metafizik taşını? Niye bunun peşinden koşmayı bir türlü bırakamayız? Birçoğumuz için bu, hiçbir hazırlık yapmadan yüzme bilmeyen birisinin derin bir göle atlamasından başka bir şey değildir oysa.

Baba, bak yüzerek nasıl geri geliyor!
Şimdi hemen silkelenecek, bak, hemen.
Her tarafı ıslatıyor. Ne komik değil mi?
Köpek gerçekten güzel bir şey.
Hem de çok güzel.
Nasıl yapalım biliyor musun? Önce okula başla, kolluksuz yüzmeyi öğren, ondan sonra yeniden düşünelim köpek alıp almayacağımızı.
Oh ne güzel, oh, oh! Peki, ama baba o zaman alerjin olmayacak mı?
Olacak. O zaman bakarız. Her şey sırayla. Önce bir sorun sonra diğeri.

Niçin Özür Dileyeyim?

Bu sorunun niçin mazeret kabul etmediğine dair

Öyle suçlar gözlerle bakma! Bana kalsa bir saat önce eve çoktan varmış olurduk. Yemek de masada önünde olurdu.
Ben öyle bakmıyorum. Acıktım, o kadar.
Pilav çabuk pişer, bak göreceksin.
Karnım ama şimdi aç.
Benim de. Ama on dakika birlikte beklemek zorundayız.
On dakika ne kadar sürer?
Fazla sürmez.
Bir kek yiyebilir miyim?
Hayır. Yemekten önce tatlı bir şey kesinlikle olmaz.
Ben ama bir kek istiyorum.
Hayır dedim. Duymadın mı?
Duydum.
Duyduğunu anladın mı?
Evet.
O zaman sorun yok. Eğer "hayır" hayır anlamına gelmezse...
... o zaman "evet" de evet anlamına gelmez...
Aynen. Değilse ne birbirimizi anlarız ne de birbirimize güvenebiliriz. Anlaştık?
Evet.

Aslında çok basit. Açlığını anlıyorum. Benim kan şekerim de iyice düştü. Çikolatalı küçük bir kek önümüzdeki on dakikayı sorunsuz atlatmamıza aslında yeter. Ama olmaz. Doğru değil.

Hiç olmazsa bir dilim salam ekmek·yiyebilir miyim?
Bir dilim salam ekmeğe söylenecek bir şey yok. Sallanmayı bırak ama! Sandalyeyle birlikte arkana devrileceksin, sonra da bas bas bağıracaksın.
Tamam. Bıraktım. Salam ekmeğe ama tereyağı sür!
Tereyağlı? Olur.
... Elma suyu da isterim. Suyla karıştır. Sodayla değil ha.
Sana sallanma dedim. Bırak şunu!
Ah, özür dilerim.

Özür dilermiş. Sen beni galiba aptal yerine koymaya çalışıyorsun. Şu anda aklından geçenleri çok iyi biliyorum: *Pekâlâ biliyorum. Sallanmamam gerek. Ben ama sallanmak istiyorum. Bizim moruğun sırtı bana dönük, beni göremiyor. Sallanmaya devam. Beni görürse bir "özür" o kadar. Şimdiye kadar her zaman yardımı dokundu.*

Hem sana bir şey söyleyeyim mi? İnsan, yapılması istenmeyen bir şeyi yapar, sonra da yaparken yakalanınca "özür dilerim" derse bu özür dilemek anlamına gelmez. Bu iş böyle yürümez. İyi, oldu.

İyiymiş? Hiç de iyi değil. Gerçekten böyle yürümez bu iş. Özür dilemeyi kastetmiyorum, "özür dileme"nin ne anlama geldiğini de. Yine bir fiyasko benim için, baba olarak hem kendime karşı, hem sana karşı.

Çocuklara herkes tarafından bilinen ama aslında yanlış olan, kelimelerin anlamını öğretin demenin ne anlama geldiğini söylerken Wittgenstein benim gibi ebeveynleri göz önüne getirmiş olsa gerek. Wittgenstein çocuklara karşı: "Dilini bilmediği, yani bir dili olan ama çocuğun dilinden başka bir dil konuşulan bir ülkeye gelmiş gibi veya çocuk *düşünebilirmiş* ama konuşamazmış" gibi davrandığımızı yazıyor.

Bu varsayımın yanlışlığı sadece dil felsefesi bakımından değil. Daha ziyade, sanki sen Basmati pirincinin ve doğal tavuğun ne olduğunu biliyormuşsun da, şimdi tek öğrenmen gereken şey, Basmati pirinci ses dizisinin Basmati pirinç, doğal tavuk ses

dizisinin de doğal tavuk anlamına gelmesiymiş gibi. Hayır, gerçekte bu bir ahlaki-pedagojik skandal. Sana (sanki başka bir dilde düşünüyormuşsun gibi) davranma temayülüm beni her seferinde, sanki aklından o anda neler geçtiğini çok iyi biliyormuşum yanılgısına götürüyor. Somut olarak söylemek gerekirse, şu anda sana biraz önce söylediğim düşünce ve stratejiyi biliyormuşsun isnadında bulunmamdan, (senin yaşındaki çocukluğumu göz önüne getirdiğimde) ve duruma göre benim de aynı stratejiyi izlediğimden başka bir anlama gelmiyor. Başka türlü söylemek gerekirse aslında sana, senin de tıpkı benim gibi, ama küçük, ahlaksızın birisi olduğun isnadında bulunuyorum. Seni, alışılmış bir biçimde yarı otomatik öylesine özür dilerim diyen veya yararı olabileceğini düşündüğün zamanlarda stratejik olarak özür dileyen birisi olarak görüyorum.

Diğer taraftan, *güya* cidden özür diliyormuş gibi davranabilmen için her şeyden önce insanın niçin özür dilediğini ve Wittgenstein'ın dediği gibi, bu dil oyununun kurallarını bilmen ve kurallara hâkim olman gerekir. Bunu yapabilmen için –minimum!– o andaki durumda "davranış"ının ne olduğunu bilmen ve anlaman, "neyin sorumlusu olduğu"nun veya "neyin sorumlusu tutulduğu"nun ayrımına varman; bu ikisi arasındaki farkı görmen ve anlaman ve doğal olarak "kasten yapmak" ile "sehven yapma"yı ayırt edebilmen ve sonuçta "ihmal"le, "taammüt" ve "saygısızlık"ı, "toyluk" ve "saflık"ı, "unutmak"la "düşünmeden"i, "istemeden"le "mecburen"i, "aldırmazlık"la "dikkatsizlik"i, "delicelikten"le "sevinçten"i, "terbiyesizlikten"le "terbiye edilmemişlikten"i, "saflık"la "cahil"liği, "beceriksizlik"le "sakarlık"ı, "açıkça"yla "güya"yı, "bahtsızlık"la "şanssızlık"ı, "apaçık"la "görünen"i ve benzeri gibi belli durumlarda günlük yaşamda durmadan kullanılan kavramların anlamlarını ayırt edebilmen, o anda özür dilemen gerekiyorsa bunlardan hangisine göre özür dileyeceğine karar vermen ve kararına göre özür dilemen halinde özrünün gerçekten kabul edileceğini varsaymanın veya umut etmenin bilincinde olman gerekir.

Ama şu anda, sana, evde kendinden geçmiş bir şekilde sağ elinde salam ekmekle sallanırken baktığımda, yukarıda saydıklarımı ayırt ederek karar verebilecek yeteneğe sahip olduğunu ve

sadece ses dizilerini çalışmanın yeterli olacağını varsaymanın pek da akılcı olmadığı sonucuna varıyorum. On dakikanın ne kadar süreceğini bile henüz bilmiyorsun.

Bunda şaşılacak bir şey de yok. Yabancı bir ülkeden gelip masaya oturmuş değilsin. Dünyaya geleli daha ne oldu ki!

Azarladığım için özür dilerim. Benim de karnım aç. Karnım aç olduğunda çok çabuk sinirleniyorum, kafam karışıyor. Sende de oluyor mu böyle şeyler?
Evet. Biliyorum ya zaten.
Ne sevimli, ne akıllısın sen. Ama yine de sallanmak yok. Anlaştık mı?
Evet.

Sözümü tutmasan da söylediklerimi dinliyorsun –hatta başkalarıyla konuştuğumda bile dinliyorsun. Kendime has bir şekilde kullandığım sözlerimin, söylediklerimi yeteri kadar dikkatli dinlemen halinde, biz konuşanlar toplumunda sana yerini bulabilme olanağı sağlayacaklarından hareket eden bir doğallığın var.

En azından kanımda yeterli şekerin olduğu iyi günlerimde, sana bilinçli olarak bir kelimenin anlamını iyice anlatmaya çalışıyorum. Örneğin kaç defa oyun bahçesinde seni kenara çekip, elindeki sımsıkı kavradığın "oyuncak küreğin" "bizim olmadığı"nı anlatabilmek için hiç şiddet uygulamadan elinden aldım, bütün gücünle çocuğun elinden çekip aldığın küreğin, bizim olmadığı için küreği "o sevimli çocuğa" geri vermeni ve özür dilemeni söyledim, çocuğun ilk başta sana ayağıyla "kasten" vurmaya başlamadığını, çocuğun "kum atmayı öğrenme"ye yeni başladığını, "bir şanssızlık eseri" kumların gözüne geldiğini anlattım; "barışmanız" birbirinize "sarılmanız" en azından "tokalaşmanız" birbirinizi "sevmeniz" için ve "kavga etmeden" oynamanız umuduyla seni kararlı bir biçimde çocuktan tarafa yönlendirdim. "İşte böyle iyi!" dedim. İşte böyle. Sana nasıl ve niçin özür dileneceğini anlatmış oldum. Muhtemelen. Yaklaşık olarak. Başka şeylerin yanı sıra.

Karar-verme-örneklerini bilinçli olarak şimdi şu anda hafızamda canlandırdığımda –Wittgenstein felsefe yapmanın belli bir amaca yönelik hatırlama olduğunu söylüyor– o oyuncak bahçe-

sindeki durumu ne kendime tarif ettiğim gibi tarif ettiğimi ne de yorumlayıp çözümlediğimi hatırlıyorum. Tüm ana babalar gibi ben de sana "özür dileme"nin bir ülkede ne anlama gelebileceğini göstermeye, o ülkenin dilinde sessiz sedasız, yetişkin bizlerin çok uzun zamandan beri inanmadığımız şeyin, yani gerçekte hiçbir insanın kasten (bilinçli olarak, durumun tam idrakinde, kendi özgür iradesiyle) kötü, yanlış, ters bir şey yapmadığını anlatmaya çalışmıştım.

Biz anne babaların örnek olarak sıraladığım durumlarda çocuklarına söylemek istedikleri, Sokrates'in de son nefesine kadar inandığı şeydir. Aynı dili konuşan insanların sarsılmaz inançlarına göre kötülük yapmak, bilgisizliğin acınacak bir biçimidir o ülkede. Bilgisizlik, yaptıklarımızı ve davranışlarımızı etkileyen kelimelerin gerçek anlamlarını tam olarak bilmemekten kaynaklanır, insan ruhen henüz olgunlaşmadığı, zihni karışık olduğunda kastettiği şeyi söyleyebilme veya gerçekten ne istediğini bilebilme olasılığından yoksundur.

Tam da böylesi dilsel nedenlerle, şaşkınlık anları için Sokrates, konuşabilen (veya bilhassa konuşabildiğine inanan) herkese "felsefe yapmak" adını verdiği terapiyi önerir, Wittgenstein'da *Soruşturmalar*'ında aynı öneride bulunur.

Böylesi bir terapi, kişinin ağzından çıkan kelimelerin anlamlarını netleştirmeye çalışmaktan başka bir şey değildir. Terapinin ideal hedefi olarak, insan, senin (bir çocuğun biz yetişkinlere olduğu gibi) bana her gün yeniden, doğal olarak ve sorgusuz sualsiz yüklediğin sorumluluk ve otoriteyi göğüsleyebileceğini, henüz konuşamayanlara (veya artık konuşamayanlara) konuşma sanatını ve günbegün konuştuğumuz sözcüklerin gerçek anlamlarını öğretme sorumluluğunu taşıyabileceğini ve gerekli otoriteye sahip olabildiğini düşünür.

Şangırrrrrt!

Ah!
Allah kahretsin. Kaç defa söyledim sallanma diye?
Özür dilerim istemeden ol...
Ne? Sallanmak istememiş miydin?

Hayır...
Peki, niye sallandın o zaman?
(Zırıltı) Bilmiyorum, oldu işte.
Kasten sallanmadın. Bunu mu söylemek istiyorsun?
Evet.
Öylesine sallandın öyle mi?
Evet. Ondan sonra, ondan sonra, bardak aniden düşüverdi.
Sallanırken masaya çarptın, bardak o yüzden düştü yavrum.
(Ağlar) Bardak ama tam kenarda duruyordu.
Kenarda durmasa düşmezdi öyle mi?
Kenara ben koymadım.
Ben, öyle ya. Bardağın kırılması benim suçum mu?
Evet. Ben istemeden oldu. Niçin özür dileyeyim ki? Karnım aç, hepsi bu.
İnanırım. Neyse, sakin ol. Ben de sakinleştim bak. Önemli değil. Ben önce şurayı bir sileyim. Yemeğimizi yiyelim. Bak göreceksin, her şey yeniden güzel olacak.
Gerçekten istemeden oldu.
Tamam, tamam. Biliyorum.

Sen de Oynamak İster misin?

Bu soruya niçin hemen her zaman evet cevabı verilmesi üzerine

Yine bir heyecan, yine bir çaba. Orada, o küçücük masanda. Hayali ablan Maja ile "Kızma Birader" oynayışın. Veya arada bir zar atıp heyecanla bağırarak rengârenk ahşap piyonları kafana göre oradan oraya sürmen.

Ne yapıyorsun orada güzelim?
Görmüyor musun? "Kızma Birader" oynuyoruz.
Evet, görüyorum. Kim kazanıyor?
Tabii ben!
Peki, ablan ne diyor hep senin kazanmana?
Onun hoşuna gidiyor. Sen de oynamak ister misin?
İsterim ama sadece seninle oynamak isterim. Ablan Maja da oynarsa üç kişi oluruz, üç kişi zor oluyor. Biliyor musun?
(Kulağa fısıldar gibi hareket) Tamam. Maja ablam zaten bırakmak istiyor.
Şahane! Hemen başlayalım. Tek şartla: Bağırmak, zırlamak yok, tantana çıkarmak da yok. Sakin sakin oynayacağız. Anlaştık mı?
Tamam, tamam. Tekrar söylemene gerek yok.

Gerek yokmuş. Şimdiye kadar bir kere olsun sonuna kadar oynadığımız olmadı. En fazla on dakika sonra dikkatin dağılıyor. Oyunu kaybedeceğini anlıyor, oyunu bırakmamız için elinden gelen provokasyonu yapıyorsun: Zarları duvara fırlatmak, piyonları devirmek falan filan.

Seni anlamıyor değilim. Edebiyle oyun kaybetmek kolay değil tabii. Edebiyle kazanmak da. Korkarım benden ne birini ne de diğerini öğrenebilirsin.

Maviler benim. Ben mavi severim.
Peki. Kırmızılar da benim olsun.
Hakem kim?
"Kızma Birader" oyununda hakem olmaz.
Olsun. Babacığım, sen yine de hakem ol.
Olur. Sorun değil.
Ben başlıyorum.
Normalde zar atılır. Ama sen küçüksün, sen başla.

Çocuğa adil davranmak adına oyun kurallarının altını oymaya şimdiden başladık bile. Özel muamele. Hem iyilik hem felaket. Yeteri kadar dikkat etmeyecek olursam o senin narsist "Ben" kendine kalıcı bir pay çıkarır, gerçekten ayrıcalığı olan, farklı kuralların geçerli olduğu biri olduğun sonucunu çıkarır, canın ne isterse onu yaparsın.

Kaç attım?
Gözleri sayarsan bilirsin.*
Bir, iki, üç, dört, beş, altı. Altı!
Altı ile çıkabilirsin.
Huhu!
Bir kere daha atma hakkın da olur.
Üç attım. Bir, iki, üç...
Dur, yavaş git. Her sayıyla tek bir alana ilerleyebilirsin. Bir, iki, üç! Buraya.
Ben de oraya...

Tabii orayı kastetmiştin. En azından şimdi öyle söylüyorsun. Aslında ne demek istediğin beni ilgilendirmez. Burada önemli olan pedagojik yaklaşım konseptinin tamamı: Konsantre olmayı, oynarken sayıları tanımayı, atılan zarı okumayı, "alan"ın ne

* Bir zarın yüzündeki sayıları gösteren noktalara Almancada göz denilir. Göz ve/veya gözler metinde önemli rol oynadıklarından orijinale sadık kalınmıştır. (ç.n.)

olduğunu, başlangıç formasyonunun nasıl olduğunu, oyunun kurallarını, kuralın ne anlama geldiğini, bildiklerini ince motor becerilerini kullanarak uygulamayı ve küçük yakınma ritüellerini, gırgır geçmeyi, iğnelemeyi ve kandırmayı, hile yapmayı, atıp tutmayı, alaya almayı, hasılı, böylesi bir oyunun tüm dünyasını öğrenmen gerek.

Eyvah, eyvah, eyvah! Benim durum hiç de iyi değil. Senin üç piyonun dışarıda benim sadece bir tane.
Ben iyi oynaa-rım da...
Doğru iyi oynarsın. Ben bir üç atarsam görürsün. Durum tamamen değişir. Üf, üf, üf, üç gel, üç! Gördün mü? Üfledim ve üç attım. Haydi bye, bye. Sana güle güle! Mavilim haydi bakalım hapishaneye, dön, marş, marş!
Oh! Olmaz! İhanet!
Hiç de değil! Baksana. Seni geri göndermeye mecburum. Başka şansım yok.
Üf, üf, üf. Haydi bir altı, altı gel haydi, altı!
... Beş.
Bir kere daha atabilir miyim? Babacığım...
Hayır. Sırayla. Beşini oyna, ondan sonra sıra yine bende.
Sen de ammasın ha!
Maalesef. Kural böyle.

Bana kuralları bilmediğini anlatmaya kalkma. Ben sıra dışı, bir kere daha zar atma kelimesini ağzıma alsam nasıl da kıyameti koparacağını düşünmek bile istemem.

Sana oyunun kurallarını nasıl öğrettim? Kabul, kitaptan okumadım kuralları. Hayatında benden öğrendiğin her şeyi öğrettiğim gibi öğrettim. Sonuçta konuşmayı öğrettiğim gibi öğrettim.

Oyun oynarken, *örneklerle* ve *yaptırarak*. Önce ben yapıyorum, sonra benim yaptığımın aynısını sen yapıyorsun. Doğru veya yanlış diyerek, beklentilerle, övgülerle yaptıklarında etkili oluyorum, sen de söylediklerime göre davranışlarını değiştiriyorsun. Duruma göre ya ses çıkarmıyor yapmanı bekliyorum ya da durduruyorum. Doğumundan beri hep böyle yapıyoruz, bir ben bir sen. Bundan daha doğal, bundan daha basit ne var ki?

İyice düşündüğümde kendi başına ve kendin için kural öğrenme, sonlu bir adımdan sonsuza adım atma yeteneğini olağanüstü bir mucize olarak görüyorum. Bir *kuralı öğrenmiş olmak*: *Belli sayıda öğrenilmiş* davranış örnekleri bazından hareketle bir davranışı artık kendi başına ve düzenli olarak *birbirinden farklı sonsuz, önemli* ve *benzeri* durumlara uygulayabilme yeteneğidir.

Verdiğim örneklerden nasıl bu sonuçları çıkarabiliyorsun? Bilmiyorum. Gerçekten bilmiyorum. Bildiğim tek şey bu yeteneği sana benim öğretmediğim. Benim veya başka herhangi bir kişinin sana bir şey öğretebilmesinin tek önkoşulu, filozofların dediği yansıtma yeteneğin.

Yoksa örneğin, hepsine de göz denilebilmesi için benim iki gözümün, annenin gözlerinin ve oyuncak bebeğinin gözlerinin önemli ölçüde birbirine benzediğini sürekli söylememe ve sayısız tekrarlarıma rağmen anlaman mümkün olmazdı (ve daha sonra kaplanın, baykuşun ve ahtapotun gözlerine göz denilmesi). "Göz" kelimesini dilimizde doğru kullanmayı hiçbir zaman öğrenemezdin, kavramın sınırları ve olanakları içinde kör kalırdın. Ve biraz önce çok doğalmış gibi "*zarın gözleri*"nden bahsettiğimde ne kastettiğimi anlayamazdın.

"Kızma Birader" oyununda "sırayla zar atılır" (altı atılması durumları hariç) kuralını kavramanı sağlayan, işte sihirli gözlerle bakar gibi önemli benzerlikleri görüp kavrayabilmen olmuştur.

Senin için çok kolaydı bunu kavramak, sorun yoktu. Kuralı öylesine içselleştirdin, oyun süresince bir kez olsun aşağıdaki soruya benzer bir soru sormadın.

Baba, "sırayla kuralı" piyonların renklerinden bağımsız olarak mı geçerlidir?

Sanırım bu soruya ve aşağıdaki olası soruya da ikna edici bir cevap verebilirdim:

Baba, kartondan mavi piyon için de geçerli mi bu kural? Mavi piyon yer yarılmış yere girmiş gibi kaybolduğunda annenle beraber kartondan yaptığınızı kastediyorsun her halde. Tabii ki yedek piyonlar için de geçerlidir bu kural. Niye sordun?

Öbürlerinden farklı da ondan.
Önemli olan piyonun neden yapıldığı değildir. Piyon olduğuna anlaştıktan sonra, örneğin, bir kibrit çöpü veya erik de piyon yerine kullanılabilir.
Aha!
Aşağıdaki soruları cevaplamak daha zor olurdu.
Babacığım, "sırayla kuralı" sadece çocuk odasının kapısı açık olduğunda geçerlidir değil mi?
Ne? Hayır. Çocuk odasının kapsının ne alakası var bu kuralla? Bu da nereden çıktı şimdi?
Öylesine. Olur ya bu da önemli olabilir diye düşündüm.

Soruyu anladım. Peki, ama niye şimdiye kadar aklımın köşesinden bile geçmedi böyle bir soru? Senin de niye aklına gelmedi? Muhtemelen şimdiye kadar hep çocuk odasının kapısı açıkken oynadığımızdan ve bu nedenle de kapının açık olması "her zaman sırayla" kuralını anlamanda dayanak teşkil etmiş olabilir. Diğer taraftan, hem senin hem de benim yaşam dünyamızı anlayabildiğimiz kadarıyla çocuk odasının kapısının açık olup olmadığı böyle bir oyunun kuralları için hiçbir önem taşımıyor.

Ya aşağıdaki sorular? Onlara nasıl cevap verebilirdim?

Babacığım, "her zaman sırayla" kuralı sadece yeryüzünde mi geçerlidir?
Ne yani? Yoksa benimle ayda mı "Kızma Birader" oynamak istiyorsun?
Öylesine sormuştum. Babacığım, sen benim babamsın değil mi?
Tabii.
"Her zaman sırayla" kuralı kendilerine bir salı günü halaları tarafından anlatılan çocuklar için de mi geçerlidir?
Ne demek istediğini pek anlayamadım. Bu kural tabii ki "Kızma Birader" oynayan herkes için geçerlidir. Nerede, ne zaman oynanırsa oynansın, kural nerede, ne zaman, kim tarafından ve kime, haftanın hangi günü veya hangi ayda veya hangi tarihte ve hangi hava şartlarında anlatılmış veya açıklanmış olursa olsun geçerlidir. Anladın mı?

Aha. Baba? Baba?
Yine ne var?
Şimdi bu kural, yani "her zaman sırayla" kuralı, babaları tarafından anlatılan çocuklar için mi geçerlidir? Yoksa halaları tarafından kendilerine salı günü anlatılan çocuklar için mi?
???

Biliyorum.

Hiçbir çocuk böyle konuşmaz. Birkaç filozof hariç ki onlara ne dense fayda etmez, hiçbir çocuk veya hiç kimse böyle bir soru sormaz. (Bir kere böyle sorulmaya başlandığında soruların sonu gelmez.) Ama kesin olan bir şey var, en azından benim için kesin olan: Bu tür ve benzeri kuşkuları içinde taşıyan bir çocuk olsaydın, başka bir deyişle doğuştan itibaren bir kural anlatıldığında, kuralı anlayabilmen için nelerin önemli (örneğin hangi sayının atıldığı) olup *olmadığı*nı (kapının durumu, haftanın günü, hava durumu, oynayan çocuğun akrabalık durumu...) görmekten yoksun bir çocuk olsaydın ne bu kuralı ne de başka bir kuralı ne öğrenebilme ne de uygulayabilme şansın olurdu. Daha da kötüsü ve daha üzücü olanı, konuşma şansın da olmazdı.

Buna karşı çıkardığım sonuç: İkimizin –oyunlarımız ve aramızda geçen diyaloglar bunun kanıtı– tüm farklılıklara rağmen ve farklılıkların ötesinde ortak bir yönümüz, tüm insanların ta içlerinde taşıdıkları ortak özelliği, neyin önemli olup olmadığının ayrımına varma yeteneğinin olması.

Bu bir başlangıç olabilir. Tüm anlaşmazlıklara ve inatlaşmalara rağmen bu bir zemin olabilir. Örneğin "Kızma Birader" oyununda. Her zaman yeniden.

Seni Döveyim mi Şimdi?

Bu sorunun niçin bağlama bağlı olduğuna dair

Ama ben bir kere daha atmak istiyorum. Yoksa adilik!
Bırak böyle kelimeleri. "Adilik"in burada yeri yok. Ne istiyorsun Allah aşkına?
Bir kere daha atmak istiyorum!
Olmaz. Kuralları kitapçıktan kelimesi kelimesine okumamı mı istiyorsun? "Kızma Birader" oyunu böyle oynanır. Anlamıyor musun? Her zaman sırayla zar atılır. Yapılacak bir şey yok. Kural kitapçığı nerede?

Olmaz, bu böyle olmaz. Kim bilir kitapçık nerede? Yok, kayıp. En az 35 yıldan beri kayıp. Kartona bir baksana. Miras bu. Halan ve ben defalarca mücadele etmişizdir bu tahta üzerinde. Satmaya kalksam eBay'de bir ton para verirler.

Annem veya babamın bana bir kere olsun kitapçıktan kural okuduklarını da hatırlamıyorum. Ben de hiç sormadım ya zaten. O kadar çok "Kızma Birader" oynardık, bilemezsin. Hem ne çetin oyunlar. Hiç kural okuyun demedim. Üstelik her seferinde çok çekişmeli geçerdi.

Hımm. Gerçi niye ben o zamanlar *doğru* oynadığımızdan bu kadar eminim? Neye göre emin olabilirim? Nasıl oluyor da annem ve babamın kurallara uygun –umarım öyle olmuştur!– açıklamalarından *doğru sonuçları çıkarabiliyorum* da sana doğru anlatabiliyorum?

Tamam, tamam. Haksızlık edildiğini düşünüyor ve ille yeniden zar atmak istiyorsan resmi hakem sıfatıyla Zürih'teki Uluslararası Kızma Birader merkezine telefon edip kuralları sorayım. Ondan sonra sen de rahat olursun ben de.
Baba, saçmalama yine!
Saçmalık da olsa yapacağım. Oraya telefon edeceğim. İşte telefon, numarayı da ezbere biliyorum, çabucak öğreniriz.
"Alo, alo! Zürih'te Uluslararası KBM ile mi görüşüyorum? Uluslararası Kızma Birader Merkezi? Peki, rahatsız ettiğim için özür dilerim. Önemli bir sorum olacak. Şimdi kızım beş attı. Anlamadım? Evet, beş, B-E-Ş. Ama altı gelmesini istiyordu. Bir kere daha deneme hakkı var mı dersiniz? İki kere üst üste atma hakkı? Anlatabildim mi? Evet... Evet... İstisna olamaz mı dediniz? Anladım. Oyunun korunması gerek... Hımm. Oyunun ana hedefi... Anladım. Hımm. Anladım. Kurum... Hımm. Kurallar herkes için geçerlidir, anladım... Her önüne gelen... Canı istediği gibi... Anladım... Anladım. Tamam, kızıma aynen böyle söylerim. Çok teşekkür ederim... Hoşça kalın... İyi günler, İsviçre'ye selamlar.
Kulaklarınla duydun. Yapılacak bir şey yok, kurallar açık ve net. İstisnası yokmuş, sana öyle söylememi söylediler.
Baba, sen öyle salaksın ki...
Hiç de salak değilim. Sen başladın, ben de emin olmak istedim. Haydi, oyna artık!
Tamam. Bu konuyu kapatıyoruz. Sıra kimdeydi? Galiba sendeydi. Devam.
... Dört.
Hay kör şeytan! Dörtle beni kırar geri gönderebilirsin...
Ben ama öbür piyonu oynamak istiyorum.
Sen bilirsin. Ben ama kaleye varmak üzereyim. Benim kırmızıyı şimdi kırmazsan bir daha kesinlikle yakalayamazsın. Piyonlarımdan biri zaten kaleye girmek üzere, ben ilerdeyim.
Ama ben öbürünü oynamak istiyorum.
Sen bilirsin. Kararı sen vereceksin. Ben sadece sana... Ama sen bilirsin, karar senin.
Evet.

Tamam. Yine ben kazanıyorum. En geç üç dakika sonra kendini yere atıp ağlayacak olan ben değilim. Hem haklısın. Beni kırmak *zorunda* olduğun hiçbir yerde yazmıyor. Kural değil. Hangi piyonla oynanıp hangi piyonla oynanmayacağını düzenleyen bir kural hiç değil. Benim söylediğim hem daha *akıllı* hem de stratejik olarak daha anlamlı olur, yani zorunlu görünüyor. Hepsi bundan ibaret.

Göründüğü kadar da anlamsız değil hani. Diyelim ki kurallara harfiyen uyarak ama mümkün mertebe karşı tarafın piyonunu kırmadan bir set "Kızma Birader" oynuyoruz. Bu oyuna yine de "Kızma Birader" denilir mi?

Kesin denilmez. Başka bir şey, *yeni* bir oyun olur. Söylemek istediğim, bir oyunu o oyun yapan sadece kuralları değil, aynı zamanda oyuncuyu zafere götüren stratejik prensipler, taktik maksimlerdir. Görüldüğü gibi, hangi ilerlemenin mümkün olup olmadığını belirleyen kurallardan farklı olarak bu ikinci tür kurallar, oyundaki durumdan bağımsız farklı düzenlemeler getirmiyor. Maksime uyup beni kırıp kırmayacağını tam olarak aydınlığa kavuşturmak için Zürih'e telefon edecek olursam, oyundaki durumu tüm ayrıntılarıyla anlatmam gerekir. Sorumu cevaplayacak olan kişi yine de kuralları bilen veya kural ofisinde oturan bir kural uzmanı olmaz; beni deneyimli, mükemmel bir oyuncuya ve hatta şampiyon birisine bağlarlar, ya da sorumu önünde çok güçlü bir bilgisayar olan birisi cevaplar.

Diyelim ki kişi oyunu kazanmak istiyor. Mutlaka kazanmak istiyor. Tıpkı senin gibi. Oysa bak, üstdudağın titremeye başladı bile, en net işaret. Ben bir altı daha atayım, arkasından bir de beş. O kadar. Bundan sonra bizi sadece ve sadece bir mucize kurtarır.

Ne oldu? Ne bakıyorsun? Fenalık mı geldi?
Yo, iyiyim babacığım.
Ama bir şeyler oldu, kesin.
Hayır, hayır! Beni rahat bırak. Yok bir şey!
Zarı niye atmıyorsun peki?
Baba...
Ne var?
Ben kaka yapacağım!

İyi. Ben bekliyorum, sorun değil, haydi git. Dur bir dakika, bekle. Hakem olarak böyle bir durumla hiç karşılaşmamıştım. Zürih'i arayayım, bakayım ne diyecekler? İzin var mı yok mu sorayım? Alo, özür dilerim, yine ben. Bir sorum daha var: Burada bir kız oyun esnasında kaka yapmaya gitmek istiyor. Evet, oyun esnasında.
Çok sıkıştıuım!
Affedersiniz, çok sıkışmış. Yok, yok, taktik mola değil sen git, hadi altına yapmadan git. Anladım, evet, üst kural madde bir: On yaşından küçük çocuklar için "kaka" her zaman serbest. Fakat resmî turnuvalarda... Anladım, resmî turnuvalarda özel kurallar... Tamam, anladım. Yok, biz o seviyeye kadar çıkamayız. Çok teşekkür ederim. Bir daha rahatsız etmem.
Duydun mu, yavrum, kakaya gitmek her zaman mümkünmüş. Mantıklı da ya zaten. Acele etme!
Tamaamm. Anlaşıldı.

IV. Yarın Yeni Bir Gün

İnsanların çoğu maymundan otoriterliğe dönüşür, ama kaçınılmaz değil.

Stanley Cavell, *Aklın Talebi*

İnsan Sözünü Tutmak Zorunda mıdır?

Bu sorunun niçin soruların en önemlisi olduğuna dair

İstemiyor musun?
İstiyorum ama.
Ben ileride olduğumdan mı?
Yoo. Haydi, at artık zarı.
Pekiiii. Dört. İlk piyon kalede. Sıra sende... Alo, sıra sende.
Tamam. Yuh. Bir.
Bir oyna.
Oraya mı?
Üç değil, bir!
(Ağlamak üzere) Hiç sevmiyorum böyle olunca.
İnsan bazen önde olur bazen de geride. Surat asmaya gerek yok.
Oyunu bırakmak hiç olmaz.
Sus artık! Söylemene... (Zarı duvara fırlatır.)
Böyle oynamak istemiyorum, neşem kaçıyor. Ya huysuzluk etmezsin doğru dürüst oynarız ya da bırakalım. İyi düşün.
Dur, dur. Bırakmak yok. Doğru dürüst oynuyorum işte ya.
Doğru dürüst demek kurallara göre oynanır demek. Soytarılık yok.
Tamam.
Söz mü?
Tamam. Söz. Oyna artık...
Biliyorsun, söz vermek ciddi bir şey. İnsan verdiği sözü tutmak zorundadır.
Biliyorum!

Tamam, atıyorum: Altı. Ve üç. Dört atarsan beni kırabilirsin.
... Dört! Huhuu!
Bana bakar mısın? Önce iki atmıştın. Ondan sonra dört attın. Önce iki oyna.
İlk attığımda ama öylesine atmıştım! Ciddi atmamıştım.
Ne demek öylesine? Görünüşe göre gayet normal bir atıştı.
Ama değildi.
Bu kadar aptalca bahane ömrümde duymadım. Sıra sendeyken zarı eline aldıktan sonra zar elinden çıktığı anda zar attın demektir. Geçerlidir. Artık o anda ne düşündüğünün hiçbir önemi yoktur. Olsa olsa zarı çabucak ben görmeden geri almayı umut edebilirsin.
Ama ben zar atmadım. Sadece de-ne-dim.
Kurallara uyacağına söz vermiştin yavrum. Yirmi saniye önce söz vermiştin. Hem de yemin billah. Öyle mi değil mi? Yoksa o da mı bir denemeydi?
Hayır. Ben sözümü tutuyorum!
Tutmuyorsun. Dürüst olursan kendin de kabul edersin. Hem zar atmanın denemesi olmaz. Oyunun esprisi bu.
(Ağlıyor) Maja ablamla oynamak daha zevkli!
Tabii daha zevkli olacak, çünkü kuralları istediğin gibi değiştirip hep sen kazanıyorsun...
Hiç de değil... Sen hiçbir şey anlamıyorsun (Ağlayarak kendi odasına koşuyor).

Anlıyorum. Seni çok iyi anlıyorum. Onun için ya boyun eğip göz yummadığım. Daha şimdi sözünde durmadın. İnsan olarak bizler verdiğimiz sözü tutmayacak olursak, dilimiz süreç içinde anlamsız seslerden oluşan bir Hiç'e dönüşür –yaşamımız hayvanların yaşamına benzer bir yaşam olur. Nietzsche aynen böyle diyor: "İnsan söz verebilen hayvandır."

Daha ciddi bir ihlal olamaz. Bu, sana bir şans daha vermek istemiyorum anlamına gelmemeli. Gerek duyarsam sana bir şans daha veririm. Hatta sözünde durmanın ne anlama geldiğini, kural gereği *bir şeyi yapma zorunluluğu* ile *verilen sözü tutma zorunluluğu* arasındaki farkı idrak edene kadar şans tanıyabilirim. Sana gerçekten öğretmek isteğiyle yanıp tutuştuğum tek ayırt etme

yetisi bu. Bu, fark görme yetisini sana öğretemeyecek olursam kendimi hiçbir zaman affetmem.

Pürüzsüz bir ahlaki varoluş için kutu oyunu kurallarına uyar gibi ahlak kurallarına harfiyen uymanın yeterli olduğuna inanan ve ak pak vicdan için bu kuralları varoluşun kullanım kılavuzu gören insandan daha tehlikeli insan yoktur! Basit, hatta bazen zalim insanlar bunlar. Bilmeden basit. İdrak etmeden zalim. Bu insanlarla mutlu bir yaşam sürdürebileceğimi tasavvur edemiyorum. Seni seven, senin de onu sevdiğin bir insan düşün –birbirinize ihanet etmeyeceğinize söz verdiğiniz bir insan– ve günün birinde sana gelip kendisine bir şans daha vermeni isteyen bir insan.

Tıpkı senin şu anki tepkin gibi:

İkinci bir şans? Niye? Gerçekten aklım almıyor, niye? İnsan sözünde durmak zorundadır. Tartışılmaz, tartışılamaz.
Ama kastettiğim bu değildi. Anla bir kere ne olur. Bu son günlerde sanki... sanki pek kendimde değilmişim gibi, kendimden geçmişim gibiydi. Hem anlamıyorum hem de anlatamıyorum. Fotoğrafta ama öyle görünmüyor. Sanki ne istediğini biliyormuşsun gibi görünüyor. Hayır, inadına yaptın. Önceden düşünseydin.
Ben yapmadım demiyorum ki. Af diliyorum! Beni affedemeyeceğin nerede yazıyor?
"Kızma Birader" oyununda ikinci bir deneme diye bir şey yok. Babamdan öğrendim, yok böyle bir şey. Değilse oynanan oyun "Kızma Birader" olmaz, başka bir oyun olur, başka oyun oynamam, ne yaparsan yap, oynamam.
Çocukluğumda babam da benimle "Kızma Birader" oynardı. Arada bir "Uluslararası Kızma Birader Merkezi"ne telefon etme numarası yapardı. Tüm kuralların orada olduğunu, hangi durumda hangi kuralın uygulanacağını onların bildiğini söylerdi. Peki, şimdi kime telefon edeceksin? "Yüksek Ahlak Baş Müdürlüğü"ne mi? Yoksa doğrudan Tanrı'ya mı: "Özür dilerim. Durum şundan şundan ibaret... Eşime bir şans daha vermem mi lâzım?"
Asıl yaralayıcı olan bu, biliyor musun? Sanki olaydan böyle sıyrılıvereceğine olan inancın, iş ciddiye binince olayı basite

indirgemen, gülünç bulman. Artık sana güvenmem mümkün değil. Affedemem, olmaz. Anla artık!
Özür dilerim, seni gerçekten yaralamak, üzmek istemezdim. Telefonun öbür ucundan "yeterli araştırmayı yaptık, iyi bir insan, affedebilirsiniz..." deseler sana faydası nedir? Sen yine sensin, beni affetmek zorunda olan yine sensin... Affedip etmeyeceğini düzenleyen kesin bir kural yok. Kendi iradenle karar vermediğin müddetçe o kararın bir anlamı olamaz... Ama sanırım anlıyorum ne demek istediğini. Güvenmediğinden affedemiyorsun. Bana, bize. Gücün, cesaretin... O zaman yapılacak bir şey yok. Bak dinle, her şeyi, ama her şeyi affedebilirim. Yeter ki bana bunun sadece bir oyun olduğu hissini, oyunda hile yaparken yakalandığın hissini ver; beni ciddiye aldığın –her şeyden önce kendini ciddiye aldığın hissini ver. Mümkün mü, kendini ciddiye alabilir misin? Sözleri gelişigüzel sıralamanın yerine gerçekte ne düşündüğünü söyleyebilir misin?
Yapıyorum ya işte. Şu anda yapıyorum! Hep, durmadan ben şey mi yapı... Bir anda elinin tersiyle bütün piyonları tahtadan aşağı süpürüveriyorsun.
Yaptın, sen bozdun. Ben değil sen!
Hayır. Ben sadece bir hata yaptım. Geriye getiremediğim bir hata. İsterdim ki geri... "Kızma Birader" oyununda piyon sürmek gibi...
Haklısın. Haklısın. Bize çok daha uyan başka oyunlar var. Öyle değil mi?
Nasıl? Hangi?
Örneğin taş sektirmek. Hani o zaman, o su birikintisinde, gölette.
Ya da bire bir basketbol.
Pek iyi oynayamıyordun.
Ama yine de eğlenmiştik, değil mi?
Hatırlamıyorum.
Hatırlamaya çalış.

İşte bu nedenle istiyorum iki kural arasındaki farkı idrak etmeni: Oyunlarımızı düzenleyen kurallar ve birbirimize karşı sorumlu olduğumuz ahlaki davranış kuralları. Bu kuralın yaşamımızda hem de yaşamımızın merkezinde yeri var. Ne kadar

önemli olduğunun günün birinde senin de çocuğun olursa belki anlarsın.

Dönmüş, başı önünde geri geliyor işte, hele şükür.

Merhaba!
Merhaba, daha iyi misin?
Evet.
Peki, Maja ablanla mı oynamak istersin yoksa devam edelim mi?
Devam edelim.
Peki. Zar at. Hallederiz, birlikte hallederiz.
Ama ben kazanacağım.
Bu bir söz mü?
Hayır, deneyeceğim.
Oldu, ben de!

Annemle Karşılaşmasan Ne Olurdu?

İmkânsız yaşamdan olası sevgiler

Niye sessizsin öyle? Hâlâ kızgın mısın demin için?
Hayır. Sadece düşünüyorum.
Ne düşünüyorsun?
Şundan bundan, kendi kendime.
Hangi şundan bundan? Gel kucağıma çık da anlat bakayım.
Babacığım?
Ne var?
Annemle karşılaşmasan ne olurdu?
Annenle karşılaşmasam? Ne demek istediğini anlamadım?
Ben olur muydum?
Hımm, yo, hayır. Olmazdın. Oldukça kesin diyebilirim, çünkü her çocuk tamamen benzersizdir. Çocuğun benzersizliği ise anne babasının kimler olduğuna bağlıdır. Sen, olduğun gibi, annenle karşılaştığımız için varsın, pizzacıda... Sana birkaç defa anlattık bu hikâyeyi.
Evet, anlattınız.
O zaman. Annenle karşılaşmamış olsaydık sen olmazdın.
Ben de öyle düşünmüştüm.
İyi düşünmüşsün.

Söyleyebileceğimi bu biçimde ilk defa söylüyorum. Mutlaka bir gün söylenecekti. Şu anda duyduğun, kafanın içindeki o ses, sorup durur, ya öyle olsaydı ne olurdu sorusunu. Kalıcıdır, her gün yeniden, basit ama mucizevi sorular fısıldayacak kulağına bu ses, yeni sorularla hiçbir zaman olmayacak yeni yaşamlar serecek

gözlerinin önüne. Bu ses seni çılgına çevirecek. Tıpkı bir koruyucu ruh gibi, çünkü bilirsin o aynı zamanda bir iblise de dönüşebilir.

Yok, hayır, o zaman o pizzacıya girmek zorunda değildi, gerek de yoktu. Niye girdim hâlâ bilmiyorum, mantıklı bir açıklama bulamıyorum. Hiçbir neden yoktu. Öylesine, bir bakayım demiştim. Bir bira, olasılıkla da merak ettiğim bir maçın oynanan ikinci devresi. Orada köşedeki masada, buraya yeni taşınan eski bir okul arkadaşımın oturduğundan hiç haberim yoktu. Beni çakırkeyif neşeyle yanına çağıracağından, kız arkadaşı ve yabancı bir ülkeden, beklenenden iki hafta önce ziyarete gelen diğer bayanla tanıştıracağından zerre kadar haberim yoktu.

Annen ve ben bu sahneyi defalarca yeniden oynadık. Karşılaşmamızı gerektiren hiçbir zorunluluk ya da olasılık yoktu. Bizim için, senin için geçerli olan şey herkes için geçerlidir. Biliyor musun, dünyamız, olması zorunlu olmayan şeylerle dolu bir dünya. Var olan hiçbir şey zorunlu olduğu için var olamaz. Hiç çelişkiye düşmeden etrafımızda olanları veya geçmişte olmuş olanları, olmuyor veya olmamış olarak düşünebiliriz. Bunu her insan düşünebilir. Hayretten açılmış gözlerle her çocuk da düşünebilir.

Bu soru nerden çıktı Allah aşkına?
Öylesine.
İnanmam. Sorular hiçbir zaman tesadüfi değildir. Bir nedeni olur.
Babacığım, annem yine gelecek mi?
Tabii gelecek. Akşama, işten çıkınca gelecek. Her zaman olduğu gibi.
Emin misin?
Kesin eminim. Niye gelmesin ki?
Sana artık kızmıyor mu?
Yo, niye?
Dün tartışmıştınız da.
Tartıştığımız için? Ha, şimdi anladım. Odandan bizim sesleri mi duydun?
Evet.
Hoşuna gitmedi, öyle ya?
Hayır, hiç hoş değildi.

Kötü bir tartışma değildi. Tereyağını buzdolabına koymayı unutmuşum, annen biraz ona sinirlenmişti. Yorgundu, ben de yorgundum. Söz sözü izledi, hepsi bu.

Hemen hemen hepsi bu. Bu böyle yürümez diye de bağırmıştı annen. Düşüncesizliğimin kendisini sürekli ve kasıtlı olarak hiçe saymak anlamına geldiğini, derli toplu ev çabasını hiçe saydığımı söyledi...

Dinleyen birisi için oldukça ciddi bir durum demek.

Tereyağını buzdolabına koymuş olmayı isterdim. Gerçekten bütün kalbimle isterdim. Demek başına yorganı çeken senin için, tartışmamız, ruhunun yaralanmasına, dünyanın yıkılması olasılığını gözler önüne seren bir travma olmuştu. Ve bir adım daha ileri gidildiğinde de kavga eden bizlerin yer almadığı bir dünya hayal etmene neden olan bir travma. Öyle değil mi?

Kim bilir, olasılıkla dün akşam annene verdiğim cevaplarda annenle hiç karşılaşmamış ve senin doğmana neden olmadığım bir dünya özlemini de duydun –hayatım için ettiğim bedduayı.

Böyle bir şey söylemedim. Kastetmedim de. Ama içimde bir sesin kulağıma bunları fısıldadığını da duymadım değil. Nietzsche'nin bahsettiği, yalnızlık çektiğimiz saatlerde geceleri sessizce gelip dünyaların sonunu haber veren koruyucu ruhun iblisvari sesini. "Biliyor musun?" diyordu o, "bu yaşadıklarını ve geçmişte yaşadıklarını binlerce defa daha yaşayacaksın. Değişen bir şey olmayacak, her acı, her zevk, her fikir ve her iç çekme, hayatının büyük küçük tarifi imkânsızlıklarını, aynı şekilde ve aynı sırayla yeniden yaşayacaksın." Arkasından bu ses, bize soruların en zorunu sorar: "Bu hayatı bir kez ve ardından defalarca daha aynı şekilde yaşamak ister misin?"

Nietzsche'nin koruyucu ruhunun o iblisvari sesiyle sonsuza dek yaşam döngüsünün habercisi olduğunu biliyorum: *Aynı şeylerin sonsuz tekrarı.* Eşdeğer birçok hayatımın olmadığını, sadece ve sadece tekrarı imkânsız bir tek bu hayatımın olduğunu varsayalım. Değişen ne olur? Sesin, "istediğin yaşam bu mudur?", "aynı hayatı yeniden yaşamak ister miydin?" soruları benim için daha mı elzem, daha mı önemli olurdu? Yaşadığım günlük yaşamımı sizinle beraber yaşamak isteğimi aynı şeyin tekrarını istememden

başka ne dile getirebilir ki? Günlük yaşamımızın ebedi tekrarını istemeden ben nasıl size, biz nasıl birbirimize iyi olabiliriz?

Dün gece en azından şunun idrakine vardım: Her gün yeniden evet diyebileceğim bir hayat, mutlu bir yaşamdır. Ve kendi özgür irademle her gün yeniden evet diyebileceğim bir evlilik, mutlu bir evlilik. Gayet olası, ama hiç kuşkusuz pek de sıradan olmayan bir evlilik.

Merak etme yavrum. Annen kesinlikle yine gelir. Biz de arada bir tartışıyoruz, sen ve ben. Yine de birbirimizi seviyoruz. Değil mi ya?
Evet, öyle.
Annenle benim için de aynen öyle.
Sadece sordum. Annemi çok seviyorum da.
Tabii ya. Anlıyorum. Anneni ben de seviyorum.

Siz olmasanız hayatım acaba nasıl olurdu? Düşünmek bile istemiyorum. Şu olası Ben'lere olan ilişkim, çok uzun zamandan beri görüşmediğim, beni masalarına çağıracaklarından bile emin olmadığım eski arkadaşlarımla olan ilişkime benzer bir ilişki. Onlara sissiz bir yaşam hayal edemediğimi anlatabilir miydim, mümkün olur muydu? Yoksa ben de diğer bütün babalar gibi, çocuksuz bir hayatın anlamsız ve beklentisiz bir hayat olacağına yeterli açıklama getirmekten yoksun dikilip kalır mıydım?

Annemi nasıl tanıyabildin?
Pizzacı da mı? Onu mu kastediyorsun?
Evet.
Hiç. Onu ilk defa görüyordum, nasıl tanıyabilirdim ki?
Ha, doğru ya.
Diğer taraftan, haksız da değilsin. Daha ilk anda tanıdık, bildik gibi gelmişti. Hayatta pek ender rastlanan bir durum kişinin, pek hoş biri, hoşuma gidiyor, beğeniyorum, beni anlayacak birisi –sanki ta eskiden beri tanıdığım birisi demesi.
Ben Noah'yı seviyorum. Noah benim arkadaşım.
Tabii arkadaşın. Ben şahidim. Daha ilk gördüğünde sevmiştin onu. Annenle ben de aynı şekilde tanışmıştık. Ama biraz daha

güçlü. Sanırım çok daha güçlü. Tabii canım biz daha büyüktük de ondan.
Öpüşmüş müydünüz?
İlk akşam. Yo, hayır. Daha sonra tabii ki. Dudaktan.
Ben de Noah'yı öptüm.
Çok ilginç. Peki, tepkisi ne oldu?
O istemiyordu. Bağırıp kaçtı. Aptallıktı.
Belki henüz o aşamaya gelmemiştir. Annen kaçmamıştı. Sanırım aptalca da bulmamıştı. Tam tersi. Çok hoşumuza gitmişti. İnsan birbirinden hoşlandığında sihir gibi bir şey, bırakamıyor, ayrılamıyor...
Niye?
Niye soruyorsun? Sen anneni sevmiyor musun?
Tabii seviyorum.
Hep sarılmak istiyor musun, istemiyor musun? Her gün sarılmak?
Tabii istiyorum.
Niye?
Çok hoşuma gittiğinden.
Aynen öyle. Daha iyi bir neden zaten yok. Aynen benim gibi. Annenden çok hoşlanmıştım. Hâlâ çok hoşlanıyorum. Sanırım nedenini anlatabilirim istersen. Bunun biraz yuvarlak insanlarla ilişkisi var.
Kiminle?
Sana anlatmadım mı? Biz insanlar çok eskiden yusyuvarlakmışız. Yeryüzünde yuvarlanır dururmuşuz.
Top gibi yuvarlak? Saçmalık.
Gerçekten. Şüphe götürmez gerçek. Büyükbaban anlatmıştı, ona da onun büyükbabası anlatmış, öyle ta zamanın başlangıcından beri anlatılıp gelmiş. Çok eski ve güvenilir bir hikâye.
Niye ama yuvarlak?
İşte öylesine, o zamanlar insanların şekli başkaymış. Aslına bakılırsa iki insandan oluşurlarmış.
İki insandan?
Genelde bir kadın ve bir erkekten. Sırtlarından birbirlerine çok yapışık olduğundan ters istikametlere bakan iki tane yüzleri varmış.

Hihi. Çok komik.
Her yuvarlak insanın dört kulağı varmış, vücudun her bir yarısında ikişer tane. Tabii vücutlarında dört kol ve dört bacak, her şey şimdikinin iki katı. Gözünün önüne getirebiliyor musun? Dört kolları ve dört bacakları olduğundan bizim gibi dik yürüyemez, koşamazlarmış. Dört kol dört ayak yuvarlanır dururlarmış. Sporda takla atar gibi.
Maja ablam da takla atabiliyor.
Tabii atabilir. Peki sen?
Ben de. Hemen hemen, bak göstereyim.
Fena değil. O zaman görüntü aşağı yukarı böyleymiş işte. Ama o yuvarlak insanlar çok hızlı yuvarlanırlarmış, bizim koşmamızdan çok daha hızlı. Hem çok güçlülermiş. Dört ayak dört el olunca tabii ki güçlü olacaklar. Yalnız olmadıklarından da hep neşelilermiş. Çok iyiymiş, dünyanın en mutlu insanları onlarmış. Bu yüzden, işte tam da bu yüzden Tanrılar rahatsız olmuş.
Hangi Tanrılar?
Tek tek isimlerini artık hatırlamıyorum. Ama o zaman çok Tanrı varmış, tek bir tane değil şimdiki gibi. İnanmazsan Gisela halana sorabilirsin. Baş Tanrı çok kızmış yuvarlak insanlara, çok feci kızmış.
Niye kızmış? Ona bir şey yapmamışlar ki yuvarlak insanlar.
Sorun da buymuş zaten. Yuvarlak insanlar kendi kendilerine yeterli, çok mutlularmış. Akılları fikirleri soytarılıkmış. Tanrılara filan gereksinimleri yokmuş. Düşünmezlermiş bile. Çalışmazlar, gülüp eğlenmekten başka bir şey yapmazlar, bütün gün yuvarlanırlarmış. Günün birinde Baş Tanrı kararını vermiş. Yeter deyip kesip atmış!
Oh!
Öyle ya. Şöyle bir karar vermiş: "Yuvarlak insanları ortadan böleceğim. Bundan böyle artık ayakları üzerinde dik yürüsünler. Görsünler bakalım ne yapacaklar." Dediğini de yapmış. Yakaladığı gibi yuvarlak insanları ortalarından ikiye ayırmış, teker teker hepsini de bölmüş. Yuvarlak insanların her birinin yarısı yeryüzünde yalnız kalmış. Tıpkı bugün olduğu gibi, bir kadın bir erkek iki ayakları üzerinde kalıvermiş.

Kanları akmamış mı?
Yok, hayır. Baş Tanrı onlara acı vermek istememiş. Onları birbirinden çok dikkatli ayırmış. Mandalina ayırır gibi. Yavaşça mandalina ayırmak da mümkün, biliyorsun. Gerisini kendin göz önüne getirebilirsin.
Ne, niye? Ne olmuş?
Çok basit. Ta o günden beri teke düşen insanlar kaybettikleri diğer yarılarını arar olmuşlar. Eskiden yuvarlak insan olan iki tek insan karşılaştıklarında çok çabuk bir zamanlar yuvarlak bir insan olduklarının farkına varır, mutlu günlerini hatırlar, birbirlerini sever, her zaman beraber olmak, bir daha hiç ayrılmamak isterler. Bazen de ortalıkta yuvarlanırlar.
He ya. Ben Patrick'i de seviyorum.
Patrick? Tanımıyorum.
Bizim jimnastik grubuna yeni geldi.
Onunla tanışmak isterim, mutlaka tanıştır. İlk andan itibaren annenin yanında niçin tatlı duygularım olmuştu anlayasın diye anlattım bu hikâyeyi sana. Anladın mı şimdi?
Anladım? Babacığım, ben de mi yuvarlak insandım?
Tabii ki! Annenin karnında. Fotoğrafları gördün ya, yusyuvarlak. Daha yuvarlağı olmayan yuvarlaklıkta. Dünyamızda yuvarlak insanlardan yuvarlak insanlar olur.
Ama ne... Ne...
Senin öbür yarın nerde? Onu mu sormak istedin?
Evet.
Valla, bilmem. Kendin bulacaksın. Belki Patrick'tir. Veya Noah. Bulunca farkına varırsın. Şöyle dünyada biraz daha etrafına bakmaya devam et. O kadar çok insan var. Acele etmesen iyi olur.
Biraz korkuyorum, babacığım. Tanrı annemi ve seni gene ayırır diye korkuyorum. Ayırabilir mi? Ta o zamanki gibi?
Ayırmaz. Kesinlikle ayırmaz. Yeter ki delilik edip fazla soytarılık etmeyelim. Yapmıyoruz, yapmayız da ya zaten. Annen ve ben aklı başında insanlarız. Sen ne dersin ha?
Evet. Cumartesi sabahları çok aptal.
Her şey yolunda, inan bana. Büyük bir yuvarlak insanın şeref sözü.

Yine Arkadaş mıyız?

Bu sorunun bizi niçin mutlu ettiğine dair

Bırak artık, yine tartışmayalım. Seni dünyadaki tüm bu saçmalıklardan uzak tutabileceğimi ben de sanmıyorum. Ama şunu idrak etmen gerek. Plastik sarışının açık pembe parti kruvazöründen daha iyi bir yaş günü hediyesi olduğunu anla ne olur. Niye velvele ediyorum ki? Ne dediğini, ne istediğini bile henüz bilmiyorsun. Günde iki veya üç defa ilişkimizin bittiğini ilan ediyorsun: "Artık arkadaşım değilsin!" Tercümesi: "Her istediğimin derhal yerine getirilmemesine kızıyorum."

Tabii ki yerine getirilmez. Benim görevim bu. Bilhassa istediklerin aslında kendi istediklerin değilse. Geçen hafta doğum günü için toplanan o kadar insan içinde, arkadaşın Anita vaftiz teyzesinin verdiği kocaman doğum günü hediyesini açtığında ben de oradaydım. Anita'nın sevinçten nasıl oynadığına, seninse kıskançlıktan gözlerinin nasıl parladığına, Anita'nın annesinin yüzündeki dehşete bizzat şahit oldum.

Bulaşıcı hastalık gibi yayılıverdi sizin grupta parti-gemisi arzusu o günden sonra. Tüketici sürüsünün güçlü kılavuz hayvanı gibi en önde sen. Hayır, olmaz. İstediğin kadar bağır çağır, zırla. Ne annen ne de ben önümüzdeki yıllarda bulimiya nervoza olmuş sarışına tapmana izin vermeyiz. Köpek alırız ama o kesin olmaz. Köpek en azından doğru dürüst yemeğini yer.

Bırakır mısın lütfen kaval kemiğime tekme atmayı! Canımı yakıyorsun. İnsan babasına tekme atmaz.
Saçma, salak! Artık arkadaşım değilsin!

Söylemiştin ya zaten. Somut anlamı nedir bunun? Beni doğum gününe davet etmeyecek misin?
Hayır! Gelme!
O zaman anneni de çağırma. Bu konuda bana tümden arka çıkıyor.
Annem de salak!
Anlaşıldı. Doğum gününü anasız babasız kutlayacaksın?
Evet.
Bu yaptığın biraz nankörlük. Biz olmasak olmayacağını daha yen birlikte saptamıştık.
Siz ama böyle aptallık ederseniz sizi davet etmeyeceğim.
Doğum gününü kutlarken nereye gideceğiz? Burası bizim evimiz, burada oturuyoruz?
Gidin.
Biraz sakin olur musun? Pastayı mutfaktan salona kim getirecek? Mumları kim yakacak? Bu işleri Maja ablan mı yapacak?
Hayıır!
Sadece sordum. Annen ve ben güzel bir doğum günü kutlaması arzu etmiştik.
Ben de Anita'larda kutlarım.

Olur, pek sevinir. Bilhassa annesi.

Arkadaşlığımıza son vermek istiyorsun? Henüz o duruma gelmedik çocuğum. Gerçek arkadaşlık eşit kişiler arasında mümkündür. Aç Aristoteles'in eserlerinde oku. Biz insanların mutlu ve dolu dolu yaşamlarının ne anlama geldiğini Aristoteles'in, oğlu Nikomakhos'a anlattığı kitabında. Sana gerçek bir arkadaş gibi davranacak olursam bir tek gün bile tahammül edemeyiz. Muhtemelen bir gün bile sağ çıkamazdık. İlişkimizin temeli eşitsizlikten başka bir şey değil. Aristoteles'in ağzından söylemek gerekirse: "Babanın çocuklarıyla olan ilişkisi monarşiye benzer. Homeros Zeus'a, baba çocuklarına baktığından, baba der."

Zeus. Aynen. Gerektiğinde son sözü söyler, yanlış arkadaşlarından ayırır veya onlardan uzak tutarım.

Kimi çağırmak istiyorsun peki?
Jimnastik yaptığım birisi var. O benim arkadaşım.

Anladık. Patrick. Jimnastik arkadaşın. O gelir. Başka?
Anita'yı. Onun güzel oyuncakları var.
Anita'yı mı seviyorsun yoksa oyuncaklarını mı?
Onlarda oynamak çok hoşuma gidiyor.
Anlaşıldı. Peki Paul? Doğum gününe seni davet etmişti.
O olmaz. Geçen hafta o benim saçımı çekti. O gelmesin.
Doğum gününe daha iki ay var. O zamana kadar tekrar barışırsınız.
Paul artık benim arkadaşım değil. Ama Pia'yı, Charlotte'u davet ederim. En iyi arkadaşlarım onlar.
Tabii canım, onlar olmazsa olmaz. Peki Noah? İyileşirse?
Nerdeyse onu unutuyordum!
Gördün mü nasıl yardımım dokunuyor?

Aristoteles'e göre kişinin düşünmesine arkadaşları yardımcı olurlar. Bu nedenle insanın yaşamında olabilecek en iyi şeydirler: "Bütün dünya mallarına sahip olsa bile, hiç kimse arkadaşsız olmak istemez." Aristoteles oğluna, insanın özgür iradesiyle karar veremeyeceği bir durumu daha açıklar: "Çocukluğun bütün sevinçlerinin tadını en iyi şekilde çıkarsa dahi hiç kimse çocuk aklıyla yaşamak istemez."

Bunun bazı sonuçları var tabii. Nikomakhos için. Muhtemelen senin için de. Aristoteles'in mutlu bir yaşam için eğitiminin ideali, öyleyse çocukları, arkadaşlıklarını sürdürebilen kişiler olarak yetiştirmektir. Sözü edilen arkadaşlık, çabucak zevk alma veya karşılıklı çıkar temelinde bir arkadaşlık değil, arkadaşının erdemliliğine teveccüh eden ve ondan haz duyan arkadaşlık. İlerde senin nasıl biri olman gerektiği bu nedenle Aristoteles'e göre çok basit bir şekilde tanımlanabilir: İyi insanların dostu. Filozofa göre geri kalan gereken mutluluk kendiliğinden gelir.

Doğum gününe saydıklarının hepsi kesin gelir.
Hediye getirirler mi?
Hediye. Evet. Seninle eğlenir, oynarlar, iyi ki varsın diye sevinirler. Bu dünyada olmak bence güzel bir şey. Değil mi?
Ben bu dünyada olduğum için mutluyum.
Bu sözünü sevdim.

Baba, babacığım, pasta gelince hep beraber: "Mutlu kutlu yollar, sağlık neşe de seninle olsun." şarkısını söylerler değil mi?
Aynen. Bir insan için gerçek arkadaşların dilekleri bunlardır: Mutluluk, sağlık, neşe ve tüm dileklerinin gerçekleşmesi. Dileklerinin gerçekleştiğini gördüklerinde kendi dilekleri gerçekleşmiş gibi sevinirler. Gerçek arkadaşlık budur.
Anita bana belki Barbi-gemi hediye eder!
Bekleyelim!
Ya da büyükannem.
Büyükannen. Tabii ya, nineni de davet etmen gerek.
Evet. Büyükannem de benim arkadaşım.
Büyükanneni davet edersen anneni de davet etmen gerekir. Dünyada olduğun için o da çok seviniyor, senin için en iyisini istiyor. Tıpkı benim gibi.
Hımm. İyice bir düşünmem gerek.

Düşün. Arkadaşlığımız daha çok yeni. Aşağıdaki sözleriyle tüm eşitsizliklere rağmen arkadaşlık bağlarıyla birbirimize bağlı olduğumuzu söylüyor baba Aristoteles: "Çocuklar onları yapan anne babalarına, anne babalar da yaptıkları çocuklarına gerekeni verirlerse, aralarındaki arkadaşlık sürekli ve gerçek arkadaşlığa dönüşür."

Bu perspektiften bakılacak olursa aldığın eğitim, arkadaşlığımızı eşit kişilerin arkadaşlığına götürecek eğitimdir. Aristoteles'e göre bu geçiş, arkadaşlığın aralıksız beslenmesi, güncel yaşam ortaklığı ve sohbetlerle, büyük küçük arzu ve isteklerimizi, tutku ve özelliklerimizi, bizi üzen ve sevindiren konuları, hayrete düşüren şeyleri veya tuhaflıkları ve nihayet dünyamızı dağılmaktan koruyan her neyse onu, geniş anlamda felsefi olarak konuşmakla mümkündür. Aristoteles'in görüşüne göre arkadaşlar günün birinde mutlaka felsefe yapmak zorunda kalacaklardır. Konuşmalarımızla seni en iyi biçimde bir arkadaş olarak yetiştirebilmem için, önce benim –teori böyle diyor– en iyi biçimde arkadaş olabilme yeteneğine sahip olmam gerekir; ya da en azından kendisini böyle bir insan olmaya doğru eğitmek isteyen birisi.

Nasıl mı? Çok basit. Felsefi konuşmalarla. Arkadaşlar arasında. Örneğin seninle:

Hâlâ kızgın mısın?
Artık pek o kadar değil.
İyi. Üzerinde konuşabileceğimiz bir konu her zaman bulabiliyoruz. Öyle değil mi?
Tabii, tabii. Sen benim babamsın ya:
Ve arkadaşın! Unutma, hem de arkadaşın.

Niye Bu Kadar Çok Kitap Var?

Bu soruya hangi kitapta cevap bulunabileceğine dair

Hayret, iradenin açamadığı kapı yok. Eğitime doymak bilmez misin? Görüldüğü kadarıyla hayır. İçinde doymak bilmeyen bir öğrenme arzusu var. En azından konuşma isteği. Gerektiğinde tozlanmış kitap raflarının önünde.

Baba, senin benden daha çok kitabın var.
Doğru. Ama ben uzun zamandan beri kitap alıyor ve topluyorum.
Bunların hepsini okudun mu?
Çoğunu okudum. Ama hepsini okumadım. Nasıl okuyayım, zaman yetmiyor. Bütün gün peşimde koşturursan okumaya zaman mı kalıyor?
Sadece sordum.
Kitapların sayısı önemli değil ya zaten. Önemli olan doğru seçim. Uygun olanı, haz vereni okumak. İyi bir arkadaş edinmeye benzer bir şey. Şans meselesi. O kadar çok kitap var ki, hiç kimse hepsini okuyamaz.
Kaç tane?
Toplam? Bütün dünyada mı?
Evet.
Bilemem, mümkün değil. Belki ne kadar çocuk varsa o kadar.
O kadar çok ha?
Evet, olabilir. Dünyadaki her çocuğa bir kitap. Her gün yenileri de ekleniyor. Tıpkı yeni çocuklar gibi.
Niye o kadar çok kitap var?

Sen bana bir anlat, niye o kadar çocuk var.
O... bilmem.

Ben de bilmiyorum. Gerçekten bilmiyorum. Burada kitaplıkta raflarda gördüğün kitapların içinde bunun bir sürü cevabı vardır, ama ben bilmiyorum. Çocuk yapmak ve yazmak yazarlarımızın en sevdikleri konular. Bilhassa ölümsüz yazarlarımızın. Tabii filozofların da.

Bak, okunmaya hazır, sırtları bize dönük, candan arkadaşlar gibi omuz omuza durmuşlar: Platon, Spinoza, Hume, Kant, Mill, Nietzsche, Heidegger, Wittgenstein. Düstur bunlar. En büyükler. Bana göre. Bu düşünürlerin birbirleriyle bağlantısı veya ilişkisi nedir sorsan, anlatamam. Tek ortak yönleri filozof olmaları.

Üzerinde birlikte çalıştıkları tek bir sorun, birlikte savundukları tek bir teori, kesin bildiklerine ortak tek bir inançları yok; hiç yok. Tartışmalarda veya sohbetlerinde anlaşabilecekleri tek bir tez yok. Muhtemelen tek istisna, derin bir kuşkuyla kültürlerinde yanlış, yanıltan çok fazla kitap olduğu ortak inancı olabilir. Adı geçen beyefendilerin hepsine ıstırap veren benzeri bir diğer ortak konu ise insanlarla ilgili; söylediklerine bakılacak olursa, tuhaf denilecek kadar çok, gereğinden çok fazla, nasıl söylesem, nasıl anlatsam, yakından bakıldığında yaşamlarının hiçbir anlamı olmayan sayısız insan. Düşünürlere göre mağara gibi karanlıkta yaşayan insanlar. Ve garip bir şekilde bundan rahatsız olmayan insanlar. Düşünürlerin "uyurgezerler", "hayalet" dedikleri ya da "çocuk" gördükleri, meraktan yoksun, açık fikirli olmayan insanlar.

Tahmin edebileceğin gibi tezlerine kulak veren pek fazla arkadaşları olmadı bu düşünürlerin. "Ağzından çıkanı kulağı duymuyor" sözünü hangi yetişkin insan kabullenir? Kitabındaki önerilere uyulacak olursa bu olumsuz durumun noktalanacağına kesin inanan bu yazarlardan herhangi birinin kitabı ve önerileri de fayda etmedi, kendinden söz edildiği düşünülen her insanın yepyeni, reşit, kendine güvenen bir insan olması çabasına.

Yetişkinler için eğitici kitaplar mı yazmadılar bu filozoflar? Şimdi bu konuyu düşünürken farkına varıyorum filozofların asıl mutabık oldukları noktanın şu olduğuna. Geleceğe ilişkin soru-

lara yetişkinlerin kendilerine ve çocuklarına, başka bir deyişle, günlük yaşamda karşılaşılan önemli sorulara mantıklı cevaplar verebilme yeteneği.

Ha, ne dersin? Niye bu kadar çok çocuk var?
Çok bebek olduğundan tabii.
Oldukça makul. Peki, ama niye o kadar bebek var?
Kadınlar bir adam bulduklarında oluyor işte.
Doğru, tasdik edebilirim.
Babacığım, çocuklar okuma yazma öğrenirler.
Anladım. O nedenle o kadar çok kitap var.
Evet.
Hem çocuklar kendilerine her gün aynı kitabın okunmasını istemezler.
Sıkıcı olurdu.
Tabii ya. Değişiklik şart. Çocuklar için geçerli olan yetişkinler için de geçerlidir. Yetişkinler de sık sık değişik şeyler isterler.
Evet. Gisela halam bana her zaman senin okuduklarından farklı bir kitap okuyor.
Doğrudur, inanırım. Hikâye anlatmayan kitaplar da vardır. Olaylarla ilgili, gerçek nedir, gibi bilimsel kitaplar da var. İnsanlar her gün yeni şeyler bulduklarından her gün yeni kitaplar yazılır.
Evet. Okula gidince onları öğrenirim.
Aynen. Okulda.

Öğrenmen gerekir. Somut saf bilim bizim evde pek yok. Baban, olmayan şeylere ilgi duyuyor, olmayan şeylerle ilgileniyor. Daha geniş anlamıyla kurgulara ilgi duyuyor. Önünde gördüklerinin hemen hepsi, gerçek denilen şeyden pek memnun olmayan insanların yazdıkları, büyük bölümü varoluşlarını açıklamaya yarar detaylı alternatif tasarılar öneren yazarların eserleridir. Bu öneriler bu kez, varoluşlarından yeteri kadar memnun olmayan benzeri arzularla yanıp tutuşan insanlar tarafından okunur.

Niye bu kadar çok kitap var? Gerçekliğimiz tüm arzularımıza yeterli olmadığından. Kurgu olmadan tahammül edilesi değil de ondan.

Okulda önce okuma yazma öğrenirsin.
Huhu! Nasıl seviniyorum.
Hele ben. Okumayı öğrenince iki de bir bana biraz kitap okur musun diye sormazsın. Kendin karar verir, kitaplığa gider, raflardan bir kitap alır okursun. İstersen günlerce, aylarca, yıllarca, ömür boyu okuyabilirsin.
O zaman ama oyuna zamanım kalmaz.
Her an okumak zorunda değilsin ya. İstersen her zaman okursun. Hem okumak biraz oyuna benzer bir şey. Bana göre. Kitaplarla ne istersen yapabilirsin. Ablan Maja ile olduğu gibi.
Gerçekten?
Gerçekten. Seni alıp başka yerlere seyahate çıkarırlar, en derin mağaraların derinliklerine indirirler, sırlar açıklarlar, prensler arar bulurlar, altın adalar fethederler. Benim kitaplarım tüm bunlara muktedirdir.
Boks yapamazlar ama.
Yok, boks yapmak zor, kabul etmek gerek.
Maja ablam kitap yazıyor!
Öyle mi? Konusu neymiş?
Poopipeepi!
Yaşadığı şehir, öyle mi?
Evet. Aslında beraber yazıyoruz. Ben ona yardım ediyorum.
Aferin sana, iyi çocuksun. Kitap yakında bitecek mi?
Evet. Galiba yarın.
Oho. Ne çabukmuş?
Ya da yarından sonra.
Duruma göre, aklınıza gelen, yazacağınız hikâyelere bağlı.
Evet.

Niye bu kadar çok kitap var? Kaç tane kitap olduğunu sanırım sana tam olarak söyleyebilirim. Sorumlusu hayali ablan Maja. Maja ve hayalleri! Daha iyi, daha net başka bir dünyada yarının dünyasında, daha iyi, daha net başka birisi olabileceğimizi fısıldayan içimizdeki bu ses (hemen hepimizin içinde olan) olmasa, bu kitapların çoğu kesinlikle yazılmazdı.

Felsefe kitapları hiç yazılmazdı.

Büyükbabam Şimdi Nerede?

Bu soruya niye ebedi cevap vermek zorunda olduğumuza dair

Bu gözler. Gözlerimin içine girercesine bakan gözler. Çok basit bir soruydu aslında. Beş yaşındasın, büyükbabanı seviyorsun, şakalarını, şefkatini. "Büyükbabam şimdi nerede?"

Bilmiyorum.
İyi mi?
Umarım.
Gisela halam semada diyor.*
Gisela halan. Çokbilmiş, o bilir böyle şeyleri.

Peki, şimdi itiraz mı edeyim? Farklı ama yine de hâlâ tamamen kısıtlı şeyler mi söyleyeyim? Uyumak üzere olan seni kendi kuşkularımla tedirgin mi edeyim? Yoksa başımı sallayıp inanmadığım halde onaylayayım mı? Sanki bana bir seçenek bırakıyorsun da.

Semada nerede? Bulutların üzerinde bir yerde mi?

Ve durmadan içini kemiren merakla:

Bulutların üzerinde nerede kalınır ki?
Sanırım büyükbabana sorsak daha iyi olur.
Büyükbabam artık cevap veremez ki. O öl-dü!

---

* Almanca orijinalinde kullanılan *Himmel* kelimesi hem gökyüzü (sema) hem de cennet anlamına gelir. Daha uhreviymiş gibi algılandığından sema kelimesi kullanılmıştır. (ç.n.)

Doğru yavrum, haklısın. Ölüme ilişkin söylenebilecek tek söz belki de bu: Ölüm, cevap veremediğimiz durumda olmaktır. Büyükbaban böyle görürdü. Sonunun geldiğini anladığında çektiği en büyük acı da bu yüzdendi, aranızda olamamaktandı; artık oynayamayacak, sorular ve cevaplarla uzun uzun kendi dünyasını size gösteremeyecek, "zahiri" ile "zahir" arasındaki farkı sizlere öğretemeyecek, kendisinin bile bilmediği, uydurduğu aptal şişko Tobias veya Heino ya da beyaz kartal hikâyelerini anlatamayacak olmasından. Tüm bu hikâyeler onunla birlikte ölüp gitti. Ölüm işte bu. İnsanın ölümü, içinde taşıdığı bütün imkânların ölümü.

Yukarıda semada belki bizi duyuyor ama konuşamıyordur.

Tehlikeli bir öneri. Cevap verilmediğinde şiddetle heyecanlanan beş yaşındaki bir çocuk için tehlikeli bir öneri.

Pippi Uzunçorap'ın annesinin semadan baktığı gibi mi demek istiyorsun?
Evet, babacığım, aynen öyle.

Onların bizi ebediyen gördüğü görüşünün ne türde bir teselli olduğunu hiçbir zaman anlayabilmiş değilim. Gören için değil. İzleyen için değil. Doğruyu söylemek gerekirse, ebediyetle ayırılan, hiçbir müdahale olanağı olmayan, çocukların sürekli izlendiklerinden daha kurnaz bir anne baba işkencesi düşünemiyorum. Pratik bir çözüm de değil. Şimdi benden dedenin bizi bulutlara rağmen, bu karanlıkta nasıl görebildiğini soracak olursan, yardımıma ancak, bulutlu-havada-gece-görme-teleskopu uydurması koşabilir. Benim uydurmak istemediğim senin de zaten inanmayacağın bir şey.

Öldükten sonra yaşam. Üç sözcük. Bağdaşmayan sözcükler. Bunu nasıl düşünebileyim, senin bunu düşünmeni nasıl mümkün kılayım? Ebedi uyku olarak. Son olarak büyükbabanı öyle görmüştün. Hastanede, uyur gibi, gittin, kollarına kablo takılı, burnuna iki tüp sokulmuş, teni kül gibi adamın yanına, yatağın ortasına oturmuştun. (Acıyor mu? Hayır. Acısa öyle sakin yatmaz ki. Bazı soruların cevabı çok basit). Bu durumu hiçbir şekilde

sorgulamadan, yine kalkıp seninle şakalaşacağı inancıyla okşamıştın. Mutlaka inanılması için Tanrı'ya gereksinim duyulmayan inanç. Ömrünün son temasını kurmuştun, henüz soğumamış, yumuşacık sıcak bedeniyle. Yapılacak başka bir şey yoktu. Canının vücudunu her gün biraz daha terk ettiğini, hissiz, morfinli rüyalardan anlamsız sayıklamalarla uyandığını gördüğümüzde yapacak bizim de bir şeyimiz kalmamıştı. Kimdi bu adam, henüz ölmeyen ama mutlaka ölecek olan, babamın adını taşıyan bu şahıs, çoktan sönen bu adam?

Ölümün varlığına inanıyor muyuz? Evet, inanıyoruz. Ve yine inancımıza göre ölüm, ruhun vücudu terk etmesi midir? Evet, inancımız bu. Ölüm hali o zaman, vücudun ruhtan ayrılma ve ruhun kendi varlığının devamı halidir. Evet, inancımız bu. Ve ruhun vücuttan ayrılıp ruhun kendi varlığının devamı mı? Evet, inancımız bu.

Ölümün korkulacak bir şey olmadığını kanıtlamak için, Sokrates son toplantılarında öğrencilerinden buna inandıklarını söylemelerini talep ettikten sonra baldıran zehrini içmiş. Ömrünü sadece ruhlara ilişkin şeylere, yani ebedi hakikate adayan bir insan için bile korkulacak bir şey olmadığına göre, doğru anlaşılması halinde felsefe yapmak, ölmeyi öğrenmekten başka bir şey değildir.

Ruh ve vücut düalizmi teselli edici bir yaklaşım. Öylesine teselli edici ki, tüm kültürümüzü onun üzerine inşa etmişiz. Ruhu, ölüm anında vücudu terk eden, varlığını devam ettiren ve vücut olmadan da düşünebilen olarak tasavvur etme görüşü, göründüğü kadarıyla çok basit, beş yaşındaki bir çocuğa dahi anlatabileceğimiz basitlikte bir görüş.

Gözlerini kapayıp kendi dediğin gibi "başının içinde düşünen şey"e tamamen konsantre olmana benzer bir durum. Gözlerin kapalıyken de görebiliyorsun. Hayal ettiğin resimlere, ruhsal gözlerinin önünde canlanan resimlere bak, büyükbabanın bize baktığını ve semadan bile bizi ruhsal gözlerle ebediyen gördüğünü düşün.

Sanırım tam olarak anlatamadım. Ya da insanın iki bin beş yüz yıllık kuşkusu ruhunda izler bırakmış olmalı. Şu anda karşımda oturan sen küçük insan, geceleri ellerini okşadığımda Sokrates'in

öğrencilerinden daha kuşkulu görünüyorsun. Dudaklarından hiçbir onay sözcüğü dökülmüyor.

Ruhun ve vücudun birbirinden tamamen ayrılmasını beklemek çok zor bir beklenti.

Bütün insanlar ölür mü?
Evet. Her insan.

Kolay telaffuz edilen sözcükler: Bütün insanlar, herkes, her birey. Herkesten biri olmayan biri ölünceye kadar kolay telaffuz edilen sözcükler.

Her hayvan?
Hayvanlar ölmez, telef olurlar.
Aradaki fark nedir?
Aradaki fark, hayvanların faniliklerinin bilincinde olmamalarıdır. Senin şu anda sorduğun soruyu, ölecek miyim sorusunu –hiçbir hayvan bana soramaz.

Şimdi de bana hayvanların ruhu yok mudur sorusun soracak olursan, muhtemelen evet demem gerekir.

Bu bağlamda faniliğimiz imtiyaza, ölümün zorunluluğu ö*lebil-me*ye dönüşür. Bu bilinç olmadan, tıpkı hayvanlar gibi, yaşamayı bilemeyeceğimizden varlığımıza bir anlam veremezdik. Hangi ölümlü ister ki *ebedi* yaşamı?

Sen. Şu beş yıllık yaşamında ölümün henüz yeri yok. Ölüm ne zenginleştirir ne zevk verir ne de anlam kazandırır. Günün birinde senin de öleceğini garanti edebilirim yavrum, belki inanmayacaksın ama büyükbaban her zaman "Tanrı bende mutlaka bir istisna yapar" derdi, Gisela halanı kızdırmak için.

Bunu hatırlamayacaksın. Büyükbabanın ne dediğini, ne yaptığını, hiçbir şey hatırlamayacaksın. Ebedi çocukluğunun cenneti olan anıların gün gelecek uçup gitmiş olacak. Ölümlülükle kalıcıdır anılar. Biz bu hayvanlardanız. Son saatlerinde Sokrates'in kast ettikleri acaba bunlar mıydı; bütün bildiklerimiz anılarımızdan ibarettir? Felsefe yapmak ölmeyi öğrenmektir?

Biliyor musun? Sen daha doğmamıştın o zamanlar...
O zaman annemin karnındaydım.
Ondan da önceleri. Sen fikir olarak bile yokken.
Oha, evet.

Bu düşünceyi beğenmedin, çok iyi görüyorum beğenmediğini. Hiçbir zaman olmamış olmak, hayal edilmemiş, gerek görülmemiş olmak, oluvermiş olmak, kendiliğinden, Hiç'ten var olmak, kırıcı.

Ne olmuştun o zaman sen?
Hiç. Henüz yoktum o kadar.
Büyükbaban gibi ölen insanlar için de öyle olabilir. Ölmüş olmak hissi, hiç doğmamış olmak hissine benzer. Yani hiç.

Uzun, sıkıcı bir sessizlik.

Rüya görmeden uyumak gibi olabilir büyükbabanınki. Ebedi.
İstemem.

İstemezsin. Ben de istemem. Aramızdaki bu Hiç'liği kimse istemez. Korku verir, gözlerinden belli. Uyuman gerektiğinde ışığı söndürmekten korktuğum bu korku. Gece odan karanlık olmasın diye, ışığı söndürmektense köşede küçük bir lambayı yanık bırakmamın nedeni bu korku.

Beyaz gömlek içinde gözleri fal taşı gibi açılmış ölmek üzere olan bir adam görüyorum. Çocuk sesiyle: "Ya öbür tarafta yine de bir şeyler varsa? Muhtemelen var. Sen ne dersin?"

Umarım güzel rüyalar görür dedem.
İnşallah!

Aslında inanmıyorum. Hiç iyi rüya görmezdi, yumrukları sıkılmış uyurdu, rüyasında bağırırdı, iblisi kovalardı onu, bağırır, sesinden biz çocuklar uyanırdık. İnşallah rüya görmez.

Büyükbaban şimdi nerede? Bilmiyorum. Ama gözlerine, büyükbabanın gözleri gibi derin ve birbirine yakın, soran gözlerine

baktığımda, aramızda olduğuna inanmam için nedenler görüyorum; yakın ve bir insanın ölümsüz olabileceği kadar ölümsüz ve yakın. Artık uyu yavrum. İyi uykular. Yarın yeni bir gün.

Yarın İçin Son Söz
Okuma önerileri

Elinizdeki kitap oluş halindeki insanlar için yazıldı. Her birimiz için. Felsefe yapma amacında, oluşa bilinçli şekil verme inancı hâkim. Bu bağlamda felsefe yetişkinler ve yetişkin olmak isteyenler için sürekli bir *eğitim projesi*dir.

Projenin çıkış noktası güncel ve doğal sorulardır. Birlikte yaşamanın temelini oluşturmaları anlamında *güncel*, konuşmayı öğrenen her insanın şu veya bu şekilde sorabileceği sorular olmaları nedeniyle de *doğal*dırlar.

Sorular aslında öylesine güncel öylesine doğaldırlar ki, sorulabilecekleri hep unutulur veya göz ardı edilir. Uzun sürmez. Bu sorulardan daha doğal bir şey bilmeyen yeni insanlar doğar her gün. Onlara cevap vermek zorunda kalırız. Eğiticidirler. Kolay iş değil. Küçükler felsefi sorularla bilinmesi gereken somut verileri öğrenmek istemezler. Dünyamızı nasıl paylaştığımızı bilmek isterler. Bir insanı eğitmek, *vereceğimiz cevap*la ona *dünyadaki yeri*ni göstermekten başka ne olabilir ki?

Kitaptaki yirmi hikâyenin beklentisi, güncel beklentilerin varlığını görünür kılmak ve kendi başlarına çözüm bulmaları yolunda çocuklara ilk adımı atma olanağı sağlamaktır. Bu nedenle hikâyelerin oluşmasında temel alınan felsefi metinlere ve filozoflara işaret etme gereğini duydum.

I. MAYA ABLAYLA YOLCULUK

Kendini bulmada kendinden büyük hayali bir arkadaşın belirleyiciliği öncelikle Platon'un *Diyaloglar*'ında ve pedagojik temel

eseri *Devlet*'inde (İÖ 370) ve daha yakın zamandan Friedrich Nietzsche'nin *Eğitici Olarak Schopenhauer* (1874) isimli eserinde öne çıkar. Oluşmakta olan Ben'i ve bireysel kimliği, özünde onunla birbirine bağlayana kuşkuyu John Locke *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine* (1690) isimli eserinde ve David Hume *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme* (1742) isimli eserinde irdelemişlerdir. Oluşmakta olan varlığın ve buradan hareketle gelecekte insanın değeri üzerine Peter Singer *Pratik Etik* (1993) isimli eserinde etkili görüşler ileri sürer. Faydacılığın sonuna kadar düşünülmesinin bizi nereye sürükleyeceğini bilmek isteyenler için zorunlu eserdir. Görünürdeki sorun alanını oluşturan gelecek nesillerin mükemmelleştirilmesi sorunu tenasül sürecinde Michael Seidel tarafından *Mükemmelliğe Karşı Argümanlar*'da (2005) irdelenir. Ana babaların da bir yerde yazar konumunda oldukları bölümün sonundaki yeni hikâyelerin kime ait olduğu sorusuyla ele alınmıştır. Soru etkili bir biçimde Roland Bartes'ın *Yazarın Ölümü* (1964) denemesinde irdelenir. İleri kuşkucular için ayrıca Jacques Derrida'nın Nietzsche-Yazıları'nda *Şemsiyemi Unutmuşum* (1982) önerilir.

II. HER ŞEY YOLUNDA MI?

Yaratanın (Tanrı) varlığını sormak asıl ve her şeyden önce felsefi bir sorun. Hiçbir eserde David Hume'un *Doğal Din Üzerine Diyaloglar*'ında (1779) olduğu kadar kibar ve derinlemesine irdelenmemiştir bu sorun. (1080 yılları civarında) yazdığı *Proslogion* isimli eseriyle daha kudretlisi ve daha mükemmeli düşünülemeyecek "varlık" Tanrı'yı ilk kanıtlayan Anselmus (Anselm von Canterbury) olmuştur. *Dinsel Deneyimin Çeşitleri* (1902) isimli eseriyle William James dinin kaynağını deneyimselliğe yakın ve modern bir yaklaşımla irdelemiştir. Tanrı'nın olmadığı bir dünyada ahlaki düzen, mantıklı ve yüz kızartıcı biçimde Friedrich Nietzsche'nin *Ahlakın Soykütüğü Üzerine* (1887) isimli eserinde ve Sigmund Freud'un *Uygarlığın Huzursuzluğu* (1929) metninde bulunur. Metinle doğrudan ilişkisi olan, oğlan çocukları pipilerine niçin isim verirler sorusu, Freud'un *Kadınlık* derslerinde açıklığa kavuşturulur. Olası en iyi dünyada kötülüğün ne aradığının analizi Gottfried Wilhelm Leibniz'in *Theodicee* ya da *Tanrının Haklı*

Kılınması, İnsanın Özgürlüğü ve Kötülüğün Kaynağı'nda (1710) yapılır. Kötülük probleminin modern felsefe tarihini etkilemesinin belirleyici anlamı Susan Neiman'ın *Modern Düşüncede Kötülük*'ünde (2002) gözler önüne serilir. Aydın bir insanın (inanan veya inanmayan) bu dünyada dürüst olup olmaması sorununu "Yardımseverlik Amacıyla Yalan Söyleme Hakkı Üzerine" makalesinde irdeleyen Immanuel Kant, öncelikle sorumluluk üzerine düşünceler üretir.

III. SEN DE OYNAMAK İSTER MİSİN?

Çocuk oyunlarının taşlarla, taşların acılarla, acıların dille ve dilin felsefe yapmakla ilişkisinin ne olduğu üzerine Ludwig Wittgenstein ömrü boyunca çalışmış. Ölümünden sonra yayımlanan *Felsefi Soruşturmalar*'ında (1953) bu ilişkileri anlamak mümkündür. Felsefe yapmanın kuşkulu başlangıcına ilgi duyanlar modern felsefenin babası René Descartes'la ilgilenmeli, *İlk Felsefe Üzerine Düşünceler*'ini (1641) okumalı.

Rasyonel hayvan olarak insan (ve köpeğin) varlığı üzerine kalıcı görüşler Martin Heidegger'in *Düşünmek Ne Demektir?* (1952) isimli eserinde tartışılır. Konuşamayanın özür dileyemeyeceği inancından hareket eden John Langshaw Austin, *Özür Dilemek İçin Savlar* (1961) metninde günlük yaşama oldukça yakın felsefi görüşler ileri sürer.

Dil eğitimi (öğrenimi) de olsa eğitimin merkezini kural oluşturur. Cevaplanması gereken soru, hangi türden kurallardır. Yaşam oyununun kuralları kavramına ilişkin temel düşünce John Rawls'ın *İki Kural Kavramı* (1954) makalesinde yer alır ve Stanley Cavell'in usta eseri *Aklın Talebi* (1978) isimli eserinde irdelenir. Cavell eserinde taşları, acıları, köpekleri, özür dilemeyi ele alır ve öncelikle de gelecek nesillerin eğitiminde felsefenin önemine yer verir.

IV. YARIN YENİ BİR GÜN

Eğitimden önce, çoklukla bağlayıcı söz vermeye bağlı olarak çocuk yapma eylemi gelir. Nasıl olur, ne anlama gelir, neden mutluluğun anahtarıdır sorularına eğilen Stanley Cavell *Kelimeler*

Şehri (2004) adlı eserinde fevkalade görüşler üretir. Evlenmede doğal olarak uygun/doğru olanı bulmak önemlidir. Platon *Şölen*'inde (İÖ 380 civarı) konuya ilişkin güzel hikâyeler anlatır. Mutlu bir yaşamın (ve mutlu bir evlilik veya mutlu ebeveynlik) arkadaşlık temelinde düşünülebileceğini, Aristoteles *Nikomakhos'a Etik* (İS 350) eserinde açıklar.

Niye bu kadar çok kitap var sorusuna her kitap kendi perspektifinden bir cevap arar. Elinizdeki kitap da aynı cevabı arar. Kitabı yazma isteği kızımın tek bir sorusuyla doğmuştu: Büyükbabam şimdi nerede? Küçük insanların büyük sorusu. Sabah felsefe yapmanın sonsuz yollarından tek bir tanesi.

Tahsis ettikleri sakin yazlık için Aulis ve Pirkko'ya, Michael Gaeb'e yeri bulmada yardımları, kitabıma okyanus ötesinden ve altından itinayla refakat ederek son okumasını yapan Ikas Ludger'e burada özellikle teşekkür etmek isterim ve tabii ki, hiçbir zaman neden veya niçin diye sormayan Pia'ya teşekkürlerimi sunarım.

Bloomington, Indiana, 31.12.2008

Günceldir. Hepimiz biliriz. Cevaplanmayan veya cevaplanamayacak sorular her zaman sorulur. Küçücük yumurcaklar da anne ve babalarına cevaplayamayacakları ya da cevaplamak istemedikleri sorular sorarlar: "Annemle karşılaşmasan ne olurdu?" "Oğlan olamaz mıydım?" "Büyükbabam şimdi nerede?" Biz yetişkinleri hayrete düşüren, şaşırıp kaldığımız sorular... İlginç bir sohbetin başlangıcı olacak sorular cevaplanmaz çoklukla, şakayla karışık geçiştirilir. Normal görünse de bir şans kaybıdır cevaplamamak. Bu sorular üzerinde "biz" yetişkinler düşünmek zorundayızdır yazara göre. Felsefeye sıçrama tahtasıdır onlar. Felsefenin yaşamımızın hangi sorularıyla uğraştığını somut yaşamdan canlı örneklerle sergiler Wolfram Eilenberger.

